

KON. MIL. ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Kasteelplein 10
BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Militaire
administratie -
Majoor- en eerste
luitenant-kwartier-
meester (ca. 1885)

Uit: P. F. Brunings -
Onze krijgsmacht

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der infanterie

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

M. W. A. Weers
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

H. A. Baaij
luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

H. Lankhorst
kolonel van de technische staf

A. Majers
kolonel der artillerie

G. A. Numan
brigade-generaal der fuseliers

CORRESPONDENTIE

Adm. Militaire Spectator
p/a Bureau Voorlichting MvD,
Spui 32, Den Haag.
Tel.: (070) 72 14 64

ABONNEMENTEN:

f 25,— per jaar
buitenland f 30,— per jaar
losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Kagerdreef 116, Sassenhelm
Tel.: (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

inhoud

- 380** Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
- 381** Van boekhouder naar controller
- 383** Opleidingscentrum Militaire Administratie 50 jaar, door F. Beenen, luitenant-kolonel van de militaire administratie, C-OCMA
- 386** Grepen uit de geschiedenis van de militaire administratie, door H. L. Zwitzer, kapitein vsd van de militaire administratie
- 398** De interne controle bij de onderdelen van de Koninklijke luchtmacht, door A. M. J. Ummels, majoor van de militaire administratie
- 402** Munitieverzorging en munitieverbruik. Ontwikkeling van 1551 tot 1945, door J. A. van Wiechen, majoor vsd van de technische dienst
- 413** Traditieproblemen, door L. Verhoeff, kolonel der artillerie
- 422** Meningen van anderen: Vuursteuncoördinatie op brigadeniveau — Integratie van de luchtsteun, door J. W. M. van der Horst, luitenant-kolonel der artillerie, en H. Korthuys, majoor der artillerie
- 424** Antwoord op meningen van anderen: Vuursteuncoördinatie op brigadeniveau — Integratie van de luchtsteun, door J. W. de Leeuw en H. Buenk, majoors der infanterie
- 425** Nieuwe uitgaven
- 427** Uit de vakpers: Frankrijks kernmacht: ontwikkeling, potentieel, strategie — Polarisatie en defensie

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMAGT - KONINKLIJKE LUCHTMAGT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 70023(55.5/74)/LuO 70515(55.5/71). Toepassing Ziekendwetswet (militairen) (herdruk).

LaO 74002(57/71)/LuO 74501(57/58). Beheer ceremoniële tenuen.

LaO 74003(23.25/8)/LuO 74502(23.25/8). Verdeling van het rijk in geniecommandementen en eerstaanwezenden.

LuO 68536(23.3/4). Onderdelen, behorende tot de vredesorganisatie van de Koninklijke Luchtmacht, die niet ressorteren onder een der commando's (herdruk).

LuO 72521(23.3/7). Vredesorganisatie commando logistiek en opleidingen (herdruk).

LuO 72522(23.3/8). Vredesorganisatie commando tactische luchtmachtstrijdkrachten (herdruk).

LaO 73019(55.73/12). Jeugdfeesten, ouderdagen, excursies en open dagen (herdruk).

LaO 74004(55.1/9s)/LuO 74503(55.1/9q). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht.

LaO 74005(55.14/42)/LuO 74504(55.14/43). Kosten verbonden aan het

verblijf buiten Nederland van gezinsleden van militairen.

LaO 74006(57/72). Embleem „Explosieven Opruimingsdienst”.

LaO 74007(78/395a)/LuO 74505(78/142a). Interimregeling examens Koninklijke militaire academie 1974.

LaO 74008(55.3/166). Speelautomaten.

LaO 74010(91.1/30). Vaandel Regiment verbindingstroepen.

LaO 74011(09/12)/LuO 74507(09.12). Sociaal-wetenschappelijke onderzoeken bij de krijgsmacht.

☆

Lamed 021-74(23.1/73)/Lumed 515-74(23.1/74). Naamswijziging sectie III van het centraal archiefdepot in bureau registratie en informatie ont-slagen personeel.

Lamed 022-74(53/36f). Wijziging Beoordelingsvoorschrift officieren landmacht.

Lamed 019-67(21.2/18)/Lumed 516-67(21.2/18). Administratieve aanwijzingen ten behoeve van oefeningen in het buitenland (herdruk juni 1974).

Lamed 024-74(83.1/17)/Lumed 516-74(83.1/17). Vervoerbewijzen.

Lamed 026-74(51.15/100)/Lumed 518-74(51.15/93). Kerkelijke feest- en vastendagen voor Israëlitische militairen

in 5735 (17 september 1974 t/m 5 september 1975).

Lumed 517-74(75/3e). Bedrijfszelfbescherming en bewaking (BZB).

Lamed 027-74(51.2/105)/Lumed 520-74(51.2/81). Ontslag dienstplichtigen wegens algemene diensteindiging.

Lumed 519-74(53/36e). Wijziging beschikking beoordeling officieren luchtmacht.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

VS 17-412/4. Tankschietoefeningen Leopard. Dit voorschrift geeft de commandanten van parate tank- en verkenningseenheden, uitgerust met Leopard tanks, een overzicht van:

1. de verdeling munitie voor het kanon en de mitrailleurs en voor de verdere opleiding van tankbemanningen;
2. het verloop van het schietprogramma voor het schieten op de NAVO-schietbanen te Bergen-Hohne volgens de schietoefeningen omschreven in VS 2-1003/3;
3. baanopbouw en baanschetsen met de mogelijke doelpresentatie vanuit de verschillende vuuropstellingen.

2e opgave van wijzigingen op VS 17-17-227/1 (Handboek schutter/lader Centurion). Deze wijziging is noodzakelijk i.v.m. ingebruikneming van de „kanonsimulator”.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit schriftelijk kenbaar dienen te maken bij het Ministerie van Defensie, Afdeling CPD, Bagijnestraat 36, Den Haag.

Van boekhouder naar controller

* * De beschikbaarheid en het beheer van de
* financiële middelen hebben van oudsher een grote en vaak zelfs doorslaggevende invloed gehad op zowel de opbouw en instandhouding als het functioneren van de krijgsmacht. Soms bleken de rampzaligste gevolgen te kunnen voortvloeien uit de harde stelregel „geen geld, geen Zwitsers” en als gevolg daarvan kan op historische gronden gevoeglijk worden gesproken van een ingewortelde vrees voor het ontstaan van vergelijkbare situaties.

Geen wonder derhalve dat men in de militaire organisatie gewend is de financiële verantwoordelijkheid hoogst ernstig te nemen en dat ook de commandanten daaraan zwaar plegen te tillen. De officier of onderofficier van de militaire administratie, wiens taak het is de lasten van de commandant in dezen te helpen verlichten, weet zich uit dien hoofde gewoonlijk dan ook verzekerd van een ruime mate van waardering en erkentelijkheid. Het is al evenmin verwonderlijk dat soortgelijke gevoelens die functionaris ook worden toegedragen door het overige personeel, dat in hem immers beschikt over een deskundig adviseur op de zo complexe gebieden van de financiële rechtspositieregelingen en de fiscale problematiek, om nog maar te zwijgen van de bereidwillige assistentie bij het opmaken en invullen van documenten en formulieren van de meest uiteenlopende aard. Kortom, de administratieve functionaris die zijn commandant ontlast van allerhande rompslomp en die de gespecialiseerde vraagbaak is voor iedereen, zou vrijwel zeker mogen rekenen op de hartelijkst denkbare bejegening. Maar in tegenstelling tot die verwachting blijft het applaus gewoonlijk uit.

De reden daarvan ligt voor de hand. Zijn functie houdt immers meer in dan het verlenen van alle gewenste medewerking om gehonoreerd te doen krijgen wat deze of gene het hem toekomstende meent te zijn: aan de boekhouder is evenzeer op-

gedragen te zorgen dat de *rechtmatigheid* niet uit het oog wordt verloren, en dit formele controle-aspect doet hem vaak op slag de sympathie verspielen die hij eerder verwierf.

In feite is deze weinig benijdenswaardige, tweeslachtige positie van nu eens „vriend” en dan weer „vijand” te zijn, het onvermijdelijke gevolg van de ontwikkeling in het militaire-administratiebegrip zoals die zich in de loop van de tijd reeds heeft voltrokken en nog gaande is. De commandant, die aanvankelijk nog heeft kunnen volstaan met een simpele registratie van zijn persoonlijke financiële handelingen, moest geleidelijk aan al meer en meer beseffen dat zich een hand over hand toenemende behoefte ging aftekenen aan *optimale beleidsinformatie*, die zijn administratie hem mitsdien zou moeten verschaffen. En de functionaris die deze administratie daartoe voerde, kon in dat ontwikkelingsproces die beleidsinformatie ook niet langer beperken tot de formele comptabele verantwoording, doch diende dat zelfs uit te breiden tot de materiële toetsing op *doelmatigheid*.

Daarmee gelijke tred houdende ging de „boekhoudersfunctie” van weleer in wezen uitgroeien tot de „controllersfunctie” zoals ook het moderne bedrijfsleven die kent: de expert voor kosteninformatie, kostenbeheersing, kosteneffectiviteit en, vooral, financiële planning.

Zoals gezegd, deze ontwikkeling is nog steeds in gang. Zij stelt ontegenzeggelijk zeer hoge eisen, zowel aan het dienstvak der militaire administratie in zijn geheel als aan de daartoe behorende officieren en onderofficieren persoonlijk. De vorderingen welke op het gebied van de „administratieve techniek” nog steeds worden gemaakt, doen zeker niet verwachten dat die eisen in de toekomst zullen worden verlaagd.

Het spreekt wel vanzelf dat de relevante *opleidingen* tijdig tevoren zullen moeten worden afgestemd

op de in gang zijnde ontwikkelingen, om straks het personeel in staat te kunnen stellen aan die hoge eisen te voldoen. Nu bestaat daarover in de krijgsmacht zeker geen bezorgdheid: het peil van de huidige opleidingen voor het MA-personeel heeft reeds een gerenommeerde hoogte bereikt en het ligt ongetwijfeld in de rede te verwachten dat de competente leiding van de betrokken opleidingsinstituten beschikt over afdoende vermogen tot anticiperen op wat komen zal.

Overigens is het klimaat bepaald niet ongunstig; ook in de Militaire Spectator werd reeds ruime aandacht geschonken aan de ontwikkelingen welke de administratieve functie doen uitgroeien tot een essentieel instrument voor de besluitvorming op de hoogste beleidsniveaus (o.a. *Mil. Spect.* 143(1974)(5)214).

Bovendien is ook de *externe opleiding* van de officieren der militaire administratie — i.c. die tot registeraccountant in de postdoctorale studie aan

de universiteit van Amsterdam — voor een belangrijk deel op dat aspect gericht.

Elders in dit nummer wordt meer gedetailleerd aandacht geschonken aan de ontwikkelingen in de militaire administratie welke hiervoren meer summier werden geschetst. Ook wordt de schijnwerper gericht op de opleidingen, en wel omdat een halve eeuw geleden die opleidingen een krachtige impuls verkregen.

Met dat jubileum wensen wij de militaire administratie van harte geluk. Aan die gelukwensen voegen wij gaarne de hoop toe dat de ontwikkelingen metterdaad zodanig zullen verlopen dat het dienstvak te gelegener tijd het recht zal verwerven om het huidige embleem — waarin de *papyrusbloem* in wezen slechts de *administratieve vastlegging* symboliseert — te vervangen door een nieuw, waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat de functie werkelijk is gegroeid van boekhouder naar controller.

Opleidingscentrum Militaire Administratie 50 jaar

F. Beenen

luitenant-kolonel van de militaire administratie, C-OCMA

Op 12 en 13 september 1974 zal het OCMA te Middelburg zijn 50-jarig bestaan gedenken. Het is dan een halve eeuw geleden dat in de gebouwen van de Chassékazerne te Breda een aanvang werd gemaakt met wat toen werd genoemd „de permanente opleiding van administratief verlofskader”. In dat zelfde jaar werd ook begonnen met de opleiding van reserve-officieren van de militaire administratie te Kampen.

Sedert de aanvangstijdstippen, resp. 1 augustus en 1 oktober 1924, zijn zowel de plaats als de inhoud van die opleidingen aan vele wijzigingen onderhevig geweest.

Met betrekking tot de vestigingsplaats van de scholen kan worden vermeld dat men op 1 april 1933 met de school voor verlofskader voor de eerste maal naar Middelburg ging; na de Tweede Wereldoorlog verhuisden beide scholen via Bussum naar Kampen, en van daar in december 1947 weer naar Middelburg. In Kampen bleef een gedeelte achter; dat heeft zich daar — zij het dan ook in gewijzigde vorm — gehandhaafd tot 1 september 1973.

Op die datum verdwenen de laatste tot het OCMA behorende militairen uit Kampen; de reeds tot „Middelburg” behorende compagnie werd overgeplaatst naar Ossendrecht.

Ook de naamgeving laat een ontwikkeling zien:

1 aug. 1924 - 1 jan. 1927	School voor Administratief Verlofs Kader
1 jan. 1927 - mei 1940	School voor Dienstplichtige Onderofficieren Administrateur „SDOA” te Middelburg
1 okt. 1924 - mei 1940	School voor Reserve-Officieren van de Militaire Administratie te Kampen
juli 1946 - dec. 1947	Centrale Opleidingsschool voor Administratief Kader te Bussum en Kampen
dec. 1947 - 15 nov. 1968	1e Centrale Opleidingsschool voor Administratief Kader te Middelburg
dec. 1947 - 15 nov. 1968	2e Centrale Opleidingsschool voor Administratief Kader te Kampen

15 nov. 1968 - heden	Opleidings Centrum Militaire Administratie te Middelburg
15 nov. 1968 - 1 sept. 1973	D-Compagnie OCMA te Kampen
1 sept. 1973 - heden	Instructiecompagnie OCMA te Ossendrecht

De vorm en de inhoud van de opleiding hebben zich geleidelijk aangepast aan de wisselende eisen die de krijgsmacht stelt. Het zou te ver voeren van die ontwikkeling een chronologisch verantwoord verslag te doen; daarom zal worden volstaan met een beschrijving van het huidige opleidingspakket. Toch moet één ontwikkeling apart worden vermeld, en wel het wegvallen van een lichtingsgewijze, regelmatige „productie” van reserve-officieren der militaire administratie. De aanleiding daartoe was, dat — als gevolg van de in 1967 ingevoerde reorganisatie van de korpsadministratie en op grond van de gewijzigde inzichten aangaande de functie van een korpsadministrateur in oorlogstijd — in de regionale opzet de behoefte aan „de bataljons-KA” wegviel. Na invoering van deze besparing werd een SROMA-opleiding nog slechts in incidentele gevallen gegeven aan adspirant-officieren kort-verbandvrijwilliger.

Het huidige opleidingspakket bevat een groep *opleidingen ten behoeve van de (comptabele) administratie bij land- en luchtmacht*, alsmede een groep *opleidingen „ten behoeve van derden”*.

Tot deze laatste groep behoort de opleiding van:

- personeel van de militaire vrouwen afdeling (het administratieve gedeelte van de opleiding tot reserve-officier, sergeant en korporaal);
- personeel van de Koninklijke luchtmacht (het administratieve gedeelte van de opleiding tot Specialist administratieve zaken, Hulp administratieve zaken en reserve-officier);
- Technisch Specialisten in het kader van de civiele vakopleiding tot het diploma kantoor-assistent, het praktijkdiploma boekhouden en het middenstandsdiploma, en voorts de militaire bege-

leiding van de opleiding „landbouwwerktuigen” bij de Landbouwpraktijkschool „Prins Willem” te Schoondijke);

— cursisten die zijn of zullen worden geplaatst op de functie van onderofficier Personeelszaken (registratie, rechtspositie en informatieve onderwerpen).

De opleidingen in de (comptabele) administratieve sfeer bestaan uit cursussen voor enerzijds beroeps- en anderzijds dienstplichtig personeel.

Voor de categorie *beroepspersoneel* worden verzorgd:

— de opleiding tot *adjutant-onderofficier van de militaire administratie* en

— de *omscholingscursus tot sergeant-majoor-administrateur*.

Voor beide opleidingen bestaat — ondanks de zwaarte — een grote belangstelling, die mede wordt veroorzaakt door de onmiddellijke bevordering bij het met succes voltooiën van die cursussen. De laatstgenoemde cursus vindt plaats — zoals de benaming reeds aangeeft — ten koste van de overige wapens en dienstvakken; de om te scholen gegadigden komen namelijk voort uit de categorie sergeanten/wachtmeesters der 1e klasse van de tactische, technische en logistieke richtingen, en zij bekleden een rang die tot dusverre bij het dienstvak der militaire administratie niet voorkomt. Indien zou worden besloten deze rang ook voor het personeel van de militaire administratie in te voeren, zou dat tot gevolg kunnen hebben dat een initiële opleiding tot beroepssergeant-administrateur aan de Koninklijke Militaire School te Weert zou kunnen worden ingesteld, een situatie, die momenteel om verscheidene redenen wordt ontbeerd.

Bij de opleidingen voor beroepspersoneel tot adjutant-onderofficier en sergeant-majoor wordt het al of niet slagen uitsluitend door de hoogte van de behaalde cijfers bepaald, zulks in tegenstelling tot de hierna vermelde opleiding tot compagnies-administrateur die aan dienstplichtigen wordt gegeven, voor wie daarbij bovendien tevens ook het resultaat van periodiek op te maken persoonsbeoordelingen mede in beschouwing wordt genomen. De ervaring bij de praktische tewerkstelling doet wensen dat ook voor de beroepsleerlingen onder meer een dergelijk criterium bij de beoordeling van hun geschiktheid mag worden aangelegd.

De tweede categorie (comptabele) administratieve opleidingen betreft die welke aan het *dienstplichtig personeel* worden gegeven.

Aan de voet daarvan bevinden zich de *opleiding*

tot dienstplichtig korporaal hulpadministrateur te Ossendrecht (per jaar ca. 350 man) en de *opleiding tot dpl. kpl hulpadministrateur mechanische registratie* (per jaar ca. 50 man). Eerstgenoemde opleiding duurt vier maanden en zal binnenkort op basis van de resultaten van een recente functie-analyse worden bijgestuurd.

Opmerkelijk is dat, ondanks de duur en de relatieve zwaarte van deze opleiding, in tegenstelling tot de hierna te noemen opleiding bij slagen níet onmiddellijk de desbetreffende rang — hier dus dpl. korporaal — kan worden verleend.

De daaropvolgende opleiding is die tot *dienstplichtig onderofficier-administrateur*.

Zoals gezegd bepalen zowel de cijfers als de persoonlijke geschiktheid het resultaat van de opleiding.

De duur van deze cursus bedraagt 5½ maand. Mede op basis van een nog te houden functie-analyse en rekening houdende met de reeds verkregen uitkomsten van een bestudering van de korporaalsfunctie zal de opleiding, die reeds per 5 november 1973 werd verbeterd en meer afgestemd op de praktijk, verder worden bijgestuurd.

Een bekorting van deze cursusduur is wellicht mogelijk indien de constante hoge kwaliteit van de leerlingen gegarandeerd blijft; een negatieve invloed daarop zou kunnen voortvloeien uit het eventueel invoeren van het beginsel der vrijwilligheid.

Momenteel hebben namelijk de leerlingen, die worden aangewezen tot het volgen van deze opleiding, daarmee tevens een verlengde diensttijd (eerste oefening) tot 18 maanden en een beschikbaarheidsverplichting tot de leeftijd van 40 jaar.

Deze „kaderverplichting” wordt door vele leerlingen als een onbillijkheid ervaren; daaraan zou kunnen worden ontkomen als de opleiding tot een rang kon worden aangeboden aan de dienstplichtigen die daarvoor ambitie tonen en die daarenboven de vereiste geschiktheid bezitten. Maar behalve wettelijke bezwaren vormt dit laatste waarschijnlijk een beletsel om te komen tot verandering van het toelatingssysteem, alhoewel ervaringen uit vroeger tijden hebben aangetoond dat ook met jongelui met een mulo/mavo-4 opleidingsniveau goede resultaten kunnen worden behaald.

Het huidige vóór-opleidingspeil is erg hoog; mede door het ontbreken van een SROMA worden namelijk diegenen die vroeger in aanmerking zouden zijn gekomen voor een opleiding tot reserve-officier, thans in ruime mate bij de kaderopleiding aangetroffen.

Wanneer wordt teruggezien op de „output” van 50 jaren SAVK - SDOA - SROMA - COAK - OCMA - dan valt op dat de kwaliteit van de afgestudeerde leerlingen altijd een reden tot voldoening heeft gegeven; uit gesprekken met „gebruikers” blijkt steeds een ruime mate van waardering voor hetgeen in de loop van die jaren werd bereikt. De afgeronde kwantiteiten van die „productie”, zoals in de tabel vermeld, dienen alleen om een indruk te geven.

	Onderoff. adm.	Res.-off. adm.	Overigen
1924-1940	2.000	300	—
1946-1964*	17.000	1.000	2.700
1964-1974	3.600	200	5.300

* 40-jarig bestaan

Dit verslag zou niet volledig zijn als daaraan niet een blik in de toekomst werd toegevoegd.

Ten tijde van het schrijven van deze beschouwing was de Defensienota nog niet uit. Voorshands moet daarom worden volstaan met de constatering dat er aangaande de inspanning van Defensie en de organisatie en de bemanning daarvan veel onzekerheden bestaan.

Voor wat betreft de functie van „de administratie” is echter onmiskenbaar geleidelijk aan een niet meer te stuiten ontwikkeling te ontdekken. Deze kan eenvoudigheidshalve worden aangeduid als de evolutie van „verantwoordingsinstituut” naar „prognose-instrument”. Ter verduidelijking diene

het volgende. Tot nu toe heeft de militaire administratie zich voornamelijk ertoe beperkt vast te leggen wat is geschied en zodoende te verantwoorden wat is gebeurd. Daarmee had de administratie haar taak vervuld; al het overige wat, buiten die verantwoording, nog met de cijfers gebeurde leverde een bate maar was veelal niet als zodanig opgezet.

De huidige opvatting evalueert naar een *administratie als informatie-instrument voor de leiding*. Op vrijwel alle niveaus in de militaire organisatie moet aan planning en raming worden gedaan. Een voorspelling met betrekking tot activiteiten, kosten en opbrengsten is niet denkbaar zonder een betrouwbare steun van informatie uit het verleden.

De verwachting bestaat dat de militaire administratie naast haar verantwoordingstaak een dimensie erbij zal krijgen; zij zal haar gegevensverstrekking en -verwerking zodanig moeten doen plaatsvinden dat de leiding, méér dan nu het geval is, die cijfers kan gebruiken bij het uitstippelen van het te volgen beleid voor de toekomst.

Het spreekt vanzelf dat een zodanige ontwikkeling niet alleen beperkt blijft tot degenen die metterdaad die administratie voeren. Ook de daarmee verband houdende activiteiten, zoals de controle en de opleiding, zullen mee-evolueren.

Het is te hopen dat een volgend herdenkingsartikel meer concrete informatie zal kunnen bevatten over het realiseren van deze modernisering. Want ook voor de militaire administratie geldt „stilstand is achteruitgang”.

Grepen uit de geschiedenis van de militaire administratie

H. L. Zwitzer

kapitein vsd van de militaire administratie

In de beginfase van de strijd tegen Spanje waren de opstandige Nederlandse gewesten aangewezen op huursoldaten, maar de Republiek ging al vrij spoedig over tot de vorming van een staand leger dat geheel uit vrijwilligers bestond.

Een van de kenmerken van huurtroepen is dat zij tijdelijk worden aangeworven, dikwijls slechts voor één veldtocht, en daarna weer worden afgedankt. In tegenstelling tot gelegenheidslegers, die een tijdelijk karakter hebben, betekent een staand leger een continue belasting van het staatsbudget. Hierdoor ontstaat ook behoefte aan continuïteit in het beheer over het oorlogsapparaat. Het financiële aspect van dit beheer dat zich afspeelt binnen de krijgsmacht, behoort tot het gebied van de militaire administratie.

In dit artikel zal worden gepoogd een overzicht te geven van de ontwikkeling van de militaire administratie in Nederland sedert het ontstaan van de Republiek der Verenigde Nederlanden tot het begin van de Tweede Wereldoorlog.

De tijd tot 1795

De historisch verklaarbare, maar daarom niet minder wonderlijke, staatsinrichting van de Republiek vormde een beletsel voor een efficiënt beheer van het leger, hoewel de begrippen zuinigheid en bezuiniging ook toen, waar het de strijdkrachten betrof, even bekend waren als tegenwoordig.

Door het ontbreken van een eenvormig belastingstelsel voor de gehele Republiek — ter financiering van de oorlogvoering tegen Spanje bij de Unie van Utrecht in 1579 wel overeengekomen, maar nooit ingevoerd — ontstond een systeem dat de betaling van de troepen voor het grootste deel overliet aan de Provincies. Behalve deze zogeheten *gerepartieerde militie* konden ook nog troepen ten laste komen van de Unie als geheel, waarvoor de gelden werden gevonden in de Generaliteitslanden.

De sommen die de Provincies aan het leger besteedden, werden in mindering gebracht op hun jaarlijkse bijdrage in de financiën der Unie.

Het opperbestuur over het leger lag in handen van de Generaliteit. In de praktijk betekende dit dat vooral drie autoriteiten zich bemoeiden met de gang van zaken in het leger: de Staten-Generaal, de Raad van State en de Kapitein-Generaal der Unie, voor zover deze functie tijdens de stadhouderloze tijdperken niet vakant was.

Aan de Raad van State en de Kapitein-Generaal was in feite het dagelijks bestuur toevertrouwd. Deze op het oog eenhoofdige leiding (de Kapitein-Generaal had als Stadhouder zitting in de Raad van State) werd doorkruist door het repartitiestelsel dat aan de afzonderlijke provincies in hun kwaliteit als betaalsheer bepaalde bevoegdheden gaf over de troepen van het Staatse leger die te hunnen laste kwamen. Dit betrof onder meer het recht van patent (het verlenen van toestemming voor het laten doortrekken van troepen over het grondgebied van de Provincie) en de benoeming van bepaalde categorieën officieren.

Het repartitiestelsel heeft tot 1795 bestaan en het zou mogelijkerwijs weinig reden tot klachten hebben gegeven, ware het niet dat de Provincies in hun functie van betaalsheer meermalen te kort schoten. Vooral uit de begintijd van de Republiek zijn voorbeelden bekend van ergerlijke wanbetaling. In de jaren voorafgaande aan het bestand, toen de oorlogslasten door uitbreiding van het leger toenamen, kwamen verscheidene compagnieën op de oorlogsbegroting voor met de aantekening „Worden niet betaald” [1].

Een min of meer geregelde betaling kwam tot stand toen particulieren de gelden gingen voorschieten aan de kapiteins en ritmeesters die compagnieën onder hun bevel hadden en tot wier zorg de uitbetaling van de tractementen en soldijen behoorde.

De geldschietters, meer bekend onder de naam *solliciteurs*, rekenden dan later af met de betaalsheer van wie zij het bedrag ontvingen dat de kapiteins volgens de monsterrollen over een bepaalde periode te goed hadden. De verdienste van de *solliciteurs* zat in de — soms exorbitant hoge —

rente die zij de kapiteins in rekening brachten. Het gevolg was dat de kapiteins met de monsterrollen manipuleerden en daarop fictieve soldaten vermeldden, uit wier tegoed geschreven soldij de rente aan de solliciteurs werd voldaan, terwijl een eventueel batig saldo in de zakken van de kapiteins verdween.

De raadpensionaris Anthonie Duyck — opvolger van Van Oldenbarneveldt — becijferde dat op deze manier jaarlijks f 800.000 werd betaald voor niet bestaande soldaten. Nogal ironisch merkt *Wijn* hierover op dat dit een hard gelag was voor een regering

... waarin het koopliedenelement den boventoon voerde, en die ten allen tijde gemakkelijker van hare soldaten dan van haar geld kon afstappen. [2]

Met het *Placaat op de Monstering* van 1599 schiep het Uniebestuur een regeling, die tot doel had een eind te maken aan de hiervoor gesignaleerde wantoestanden en die bedriegerijen met betrekking tot het compleet houden van de compagnieën moest voorkomen. Volgens dit plakkaat zouden de kapiteins en ritmeesters voortaan op de monstering

... hebben te presenteren alleenlijk opregte en waaragtige Soldaaten, weesende goede kloeke Mannen, tot de Waapenen die sy voeren bequaam en haar soldij weerdig. [3]

Voorts moest na elke monstering, die twaalf keer per jaar zou worden gehouden, de monsterrol aan de Raad van State worden gezonden . . .

... om te beveelen dat de betaalinge daar na werde gedaan.

Het monsteren der troepen was een ritueel waarbij de compagnie in haar geheel stond aangetreden en de *monstercommissaris* de taak had te onderzoeken of hij met echte soldaten te maken had en hem geen knollen voor citroenen werden verkocht in de vorm van voor de gelegenheid aangeworven zwervers, bedelaars, avonturiers of als soldaat verklede vrouwen en kinderen, die de kapitein gebruikte om zijn compagnie tijdens de monstering compleet te hebben, om ze na afloop daarvan weer af te danken.

In het *Placaat op de Monstering* zijn duidelijk controle-elementen te herkennen. Zowel de controle „sur place” (de monstering) als de controle „sur pièce” (de verificatie van de monsterrollen door de Raad van State) zijn erin aanwezig. Zonder twijfel hebben wij hier te maken met een van de oudste regelingen op het gebied van de mili-

taire administratie die in de Republiek werd gehanteerd.

Het plakkaat werd diverse keren opnieuw uitgegeven en onder de aandacht gebracht. *Wijn* ziet hierin een bewijs voor de vele misbruiken die er op het gebied van de betaling hebben geheerst. Dat is zeker juist voor de beginjaren van de Republiek, maar de frequentie van de heruitgaven is toch niet zo hoog, dat de conclusie niet gewettigd zou zijn dat er een zekere preventieve werking van uitging. Daar komt nog bij dat het plakkaat werd vernieuwd op tijdstippen dat het Staatse leger zich weer op voet van oorlog bevond, zoals in 1623, niet lang na afloop van het bestand, en in 1673, na het uitbreken van de oorlog met Engeland, Frankrijk, Münster en Keulen. In dit licht gezien is het begrijpelijk dat de regering van de Unie er het grootste belang bij had dat op de monsterrollen slechts soldaten voorkwamen die — in de woorden van het plakkaat — bekwaam waren tot het voeren van de wapenen en hun soldij waardig. Het *Placaat op de Monstering* bleef echter een halve maatregel zolang de solliciteurs vrij spel hadden. Een enigszins sluitend systeem ontstond toen de solliciteurs aan banden werden gelegd door een resolutie van de Staten van Holland en Westfriesland van maart 1676 [4].

Daarin werd het getal der solliciteurs beperkt tot 36 voor alle compagnieën die ter repartitie van Holland stonden en dat was het merendeel omdat deze Provincie meer dan vijftig procent van de defensielasten voor haar rekening nam. Het ambt van solliciteur kon alleen nog worden uitgeoefend door personen die daartoe speciaal door de Staten van Holland en Westfriesland waren aangesteld en van wie een waarborgsom werd geëist van vijfduizend gulden. Onder ede moesten zij verklaren:

... geen hooger, maar wel minder intrest van haar vershot te sullen trekken (...) dan sestien stuyvers van hondert guldens ter maand van twee en veertigh daagen.

Om de solliciteurs een vast inkomen te verzekeren werd hun bovendien een beloning toegekend overeenkomende met de soldij van één soldaat voor elke compagnie die zij bedienden.

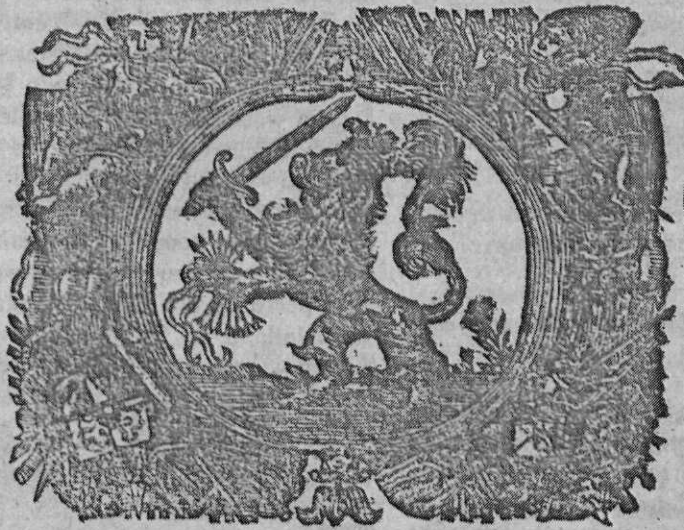
Bovengenoemde resolutie werd uitgegeven na ruggespraak met de Kapitein-Generaal der Unie en aangenomen mag worden dat in de overige Provincies een dergelijk overleg tot een zelfde soort regeling leidde.

Behoudens diverse wijzigingen, onder meer wat betreft de invoering van een controle op de boeken van de solliciteurs en voorts op het punt van

Num. 2

PLACAAAT
op het stuk van de
MONSTERINGE,
tot voorkoominge van alle frauden in het
compleet houden van de
COMPAGNIEN.

Vernieuwt en gearresteert den 4 February 1599.

IN 'sGRAVENHAGE,
By *Aelbrecht Heyndricksz*, Drukker ordinaris der Heeren
Staaten Generaal. Anno 1599.

de interest, waarvan het maximum kon fluctueren tussen de tien en zestien stuivers per honderd gulden, heeft deze regeling tot 1795 bestaan.

De betaling der soldijen geschiedde door de kapiteins en ritmeesters in de vorm van een voorschot, de zogenoemde „leening” — een term die nog tot in de negentiende eeuw werd gebruikt — en die werd verrekend na goedkeuring van de monsterrol door de Raad van State en de daarop volgende afgifte van de betalingsopdracht.

Tot 1772 bestond geen uniformiteit in de wijze waarop de commandanten der compagnieën hun administratie moesten voeren; die was nogal uitvoerig, omdat voor iedere soldaat een soort rekening-courant werd aangehouden voor de bedragen die hem wegens verstrekte wapens en kleding werden ingehouden.

In laatstgenoemd jaar kwam een regeling tot stand die met enige goede wil kan worden beschouwd als een soort Reglement van Administratie [5]. Daarbij moet men wel bedenken dat de bepalingen daarvan niet meer bevatten dan een uniformering van in de praktijk reeds bestaande methoden van administratievoering binnen de compagnieën.

Het administratieve systeem dat tot 1795 heeft gegolden kan in het kort als volgt worden samengevat.

De administratieve eenheid was de compagnie en niet het korps. De gelden ontving de compagnie niet rechtstreeks uit de schatkist maar via een tussenpersoon, de solliciteur, die optrad als een soort bank en die voor zijn bemiddeling een zekere provisie ontving. Tussen de compagnie en de betaalsheer bestond administratief gezien geen enkele relatie. De kapiteins hadden, wat betreft hun geldelijke besommingen, slechts te maken met de solliciteurs, die met elk der compagniescommandanten een rekening-courant hadden lopen.

Het ontbreken van een rechtstreekse relatie tussen de kapiteins en de betaalsheer betekende, dat eerstgenoemden ook geen rekening en verantwoording aflegden over de hun door de solliciteurs ter beschikking gestelde gelden. Voor zover er sprake was van een *verantwoordingsplicht* werd deze gerealiseerd door middel van het instituut van de monstercommissarissen, dat na de troepenvermindering van 1716 werd afgeschaft, waarna alleen de verificatie van de monsterrollen door de Raad van State als controlemiddel overbleef.

De Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland, 1795-1810

De „Fluwelen Revolutie”, waardoor het meer dan

tweehonderd jaar oude staatsbestel plaats maakte voor de Bataafse Republiek, was — de uitdrukking zegt het al — een zachte omwenteling geweest, die niettemin ingrijpende gevolgen had. Ook het leger werd gereorganiseerd, waarmee het *Comité tot de algemene zaken van het Bondgenootschap te Lande*, aangespoord door de ongeduldige en driftige generaal Daendels, zich belastte.

Het Comité, dat in de plaats was gekomen van de Raad van State, bood op 8 juni 1795 de Staten-Generaal een „Plan tot organiseering van de Armee van de Republicq” aan [6]. Het opmerkelijke van dit Plan was de aandacht die de militaire administratie erin kreeg:

Mede moeten wij Uw Hoog Mog als ten hoogsten noodzakelijk voordragen dat alle de Troupes, uit een en dezelfde Generaliteits Cassa worden betaalt, om daar door voor te koomen de altoos duurende stribbelingen, welke door de respectieve Bondgenooten, over het gezag der Troupes op hunne Provinciën gerepartieert, het welk helaas, te dikmaals, de volstreckte ruïne van veele brave Officieren heeft te weeg gebracht, en altoos ten nadeele van 's Lands dienst heeft verstrekt, . . .

Duidelijker kon het niet worden gezegd en na amendering op enkele punten kwam de organisatie van de militaire administratie eruit te zien zoals het Comité dit in het Plan en de daarbij behorende bijlagen had voorgesteld.

In Den Haag werd een *Bureau van betaling* opgericht met aan het hoofd een Agent of Superintendent, bijgestaan door drie solliciteurs of betaalmeesters. Voorts werden vier commissarissen van oorlog aangesteld die een *controleerende functie* hadden. Ten slotte werd de administratie bij de korpsen geregeld in het „Provisioneel reglement voor de oeconomie van de troupes van den Staat” [7]. Daarin was bepaald dat bij elk korps een *Raad van administratie* zou worden gevormd, samengesteld uit officieren, onderofficieren en manschappen, variërend in aantal van vijf tot twaalf leden, afhankelijk van de grootte van het korps. De instelling van de Raden had duidelijk de bedoeling de eenheid van administratie in elk korps te onderstrepen en af te rekenen met de „voorheen plaats gehad hebbende particuliere administratie der Compagnieën” [8]. Zij moesten zich uitsluitend met administratieve zaken bezighouden, wat nog eens werd beklemtoond door de bepaling dat in de bijeenkomsten van de Raad van administratie niets mocht worden behandeld „dat eenige betrekking (had) tot de Policie, Discipline of Exercitien” [9].

N. J. Jans
Commissar

Heer Ontfanger Generaal J: V: Sprenger, Wy or-
donneren U te betalen, volgens den Staat van Mi-
litaire Affectatie, aan den *Capitein Jan*

Nicaisten de Manchy

Drie guldens
27. April 1773.
Chabr. De Nut

de somme van *Een hondert vier en vyftig ponden*
Oegentien Schellingen en vier quarten Vlaams
over een Maand Solz van *42* dagen, voor hem en zyne
Compagnie, sterk *55* Koppen, zullende vervallen den
6^e May by advance, conform den Staat
van Oorlog, d'Anno 1773 En brengende nevens deze
behoorlyke Quitantie, zal U het zelve in uitgeven geleden
worden. Gedaan in 't Hof van Zeeland, te Middelburg,
den *16. April 1773.*

C. Amnicus
1^e Battaillon

254. 19. 4. 1/2
Reg: in 't Register
der Soldy Ordonn:
fol: 36

J. Schone *W. M. B.* *Janne Stuyvenberg*

fiat registratio.

Gefien ter Rekenkamer van
Zeeland den *10 Juny 1773.*

Ter Ordonnantie van de Gecommitteerde
Raden van Zeeland

Johannes Marinusfen. Gysbertus.

Voldaan aan ons
Kapiteyn vanisius.

Aan elke Raad was een *luitenant-kwartiermeester* toegevoegd als secretaris, die tevens was belast met het bijhouden van de voorgeschreven registers en lijsten en met de betaling van de tractementen aan de officieren. De gelden voor de soldijen der onderofficieren en soldaten werden door hem ter verdere uitbetaling aan de compagniescommandanten ter hand gesteld.

De kwartiermeester was de functionaris die voor de Raad van administratie de werkzaamheden verrichtte. Het beheer over de kas van het korps was niet aan hem, maar aan de Raad opgedragen die de kwartiermeester van de nodige gelden voorzag, zo vaak als hij betalingen moest doen. De gelden van het korps werden bewaard in een kist met drie verschillende sloten, waarvan de president van de Raad, de oudste kapitein of ritmeester en de kwartiermeester elk een sleutel hadden.

De fondsen voor de betaling van de troepen werden verkregen door het trekken van wissels op een van de in Den Haag zetelende betaalmeesters.

In het verleden was bij de vaststelling van het voor soldijen benodigde bedrag uitgegaan van de *organieke sterkte* van de compagnie. Bij het nieuwe systeem werd dit stelsel verlaten en kon over een periode van drie maanden niet meer geld worden aangevraagd dan overeenkwam met de *effectieve sterkte* gedurende dat tijdvak. Voor de eerste twee maanden ontvingen de Raden van administratie weliswaar de soldijen berekend naar de volledige sterkte van het korps, maar in de derde maand moest worden verrekend wat te veel was ontvangen.

De verantwoordelijkheid voor de administratie binnen het korps lag bij de commandant. Controle werd uitgeoefend door de commissarissen van oorlog, die bij de brigades waren ingedeeld en viermaal per jaar alle korpsen van een brigade moesten controleren:

... om na te gaan of de ordres van de Lande wel worden uitgevoerd, of de Leeningboeken in order zyn, en 's Lands interest worde behartigt, en of den Soldaat volkoomen het zyne krygt.

Van hun bevindingen brachten zij verslag uit aan het militair departement en aan de commandant van de brigade. De commissarissen waren voorts belast met de verificatie van de maandelijks door de Raden van administratie op te maken sterktestaten, die vervolgens aan de betaalmeesters werden gezonden [10]. Deze ten slotte vergeleken de

staten met de aan de desbetreffende korpsen verstrekte fondsen.

Eenmaal per zes maanden moesten de betaalmeesters aan het gouvernement „rekening van ontfang en uitgaaf” doen [11]. De sollicitateur of betaalmeester was in dit systeem dus de rekenplichtige functionaris en niet de kwartiermeester of de Raad van administratie.

De opvallendste verandering die met de nieuwe regeling werd ingevoerd was de aanwijzing van het *korps als administratieve eenheid*, waarmee de grondslag werd gelegd voor een beter beheer van 's lands gelden binnen de armee. De kwartiermeesters moesten bij de korpsen zorgen voor de nodige deskundigheid op het gebied van de administratie. In hoeverre de in 1795 en 1796 aangestelde 35 kwartiermeesters daarin zijn geslaagd zonder daartoe de nodige opleiding te hebben gehad, is in zoverre positief te beantwoorden dat *de officier van administratie sindsdien permanent in de organisatie* van het Nederlandse leger vertegenwoordigd is geweest, zij het met wisselende bevoegdheden en verantwoordelijkheden.

Of het nieuwe stelsel onmiddellijk vruchten afwierp is een andere vraag. Het „Oeconomie-reglement”, dat op 8 juli 1795 in werking was getreden, gaf niet meer dan een kader. Uitvoeringsvoorschriften ontbraken, waardoor de administratieve bepalingen min of meer in de lucht bleven hangen. Nochtans was een ontwikkeling ingezet die na 1813 een vervolg kreeg, dat onmiddellijk aansloot op de periode van 1795 tot 1810.

Een tijdgenoot die tussen 1789 en 1810 onder alle regimes had gediend, laatstelijk als kapitein-kwartiermeester, in 1807 zelfs was benoemd tot Ridder van de Hollandsche orde der Unie en na 1813 achtereenvolgens de functies bekleedde van commissaris van de monsteringen, inspecteur van administratie, agent van oorlog en intendant, oordeelde dat:

... gebrek aan vaste grondbeginselen en daaruit ontstaande aanhoudende veranderingen (...), zoo wel in het vak van militaire administratie, als in alle andere takken van bestuur...

het tijdperk van de Bataafsche Republiek en het Koninkrijk Holland hadden gekenmerkt. Hij deed deze uitspraak in een boekje dat in 1818 werd uitgegeven onder zijn initialen J. H. K., waarin men de toenmalige inspecteur van administratie J. H. Kesman herkent [12]. K's mogelijk door opportunisme ingegeven visie stelde op een tekort aan memorie en leed bovendien aan kortzichtigheid.

◁ Oprichting tot betaling van soldij (Rijksarchief in de Provincie Zeeland, Rekenkamer C, inv.nr 337, 1773)

Hij zag slechts discontinuïteit, waar eerder het tegenovergestelde aanwezig bleek te zijn.

De militaire administratie in de Koninklijke Landmacht

Na de Franse overheersing was met grote voortvarendheid begonnen aan de wederopbouw van het leger; wat de administratie betreft was reeds op 14 februari 1814 een *Provisioneel reglement op de monsteringen, de betaling en administratie der landmagt* tot stand gekomen. Deze opmerkelijke spoed is verklaarbaar omdat kon worden teruggegrepen op een ouder reglement, dat op 1 januari 1808 onder koning Lodewijk Napoleon in werking was getreden [13].

Zowel in de regeling van 1808 als in die van 1814 zijn de principes te onderkennen die in 1795 werden ingevoerd. Het korps bleef gehandhaafd als administratieve eenheid en de administratie werd in handen gelegd van een college, bestaande uit de commandant van het korps en twee kapiteins-commissarissen, bijgestaan door de kwartiermeester als secretaris.

De administratie van het korps moest worden ingericht volgens het Italiaans of dubbel boekhouden [14]. Daaruit mag niet de gevolgtrekking worden gemaakt dat de boekhouding bij het korps was gericht op het registreren van de veranderingen in een vermogen. Zij was in werkelijkheid een *kasboekhouding*, een registratie van inkomsten en uitgaven, geheel volgens het kameralistische principe dat uitsluitend de kasmiddelen tot object heeft en veranderingen in het vermogen die geen kashandelingen tot gevolg hebben, buiten beschouwing laat.

Wat men indertijd bedoelde met dubbel boekhouden is, dat debitering van de ene rekening slechts kan plaatsvinden door gelijktijdig een andere rekening te crediteren en omgekeerd. Een systeem dat ook thans nog door de korpsadministratie wordt gehanteerd en dat bekend staat als evenwichts- of dubbele boekhouding.

In het reglement van 1814 waren de controle en de verificatie opgedragen aan de commissarissen van de monsteringen, die in 1815 werden vervangen door een *korps inspecteurs der administratie bij de armee*. [15]

Aan het hoofd van dit korps stond een inspecteur-generaal der administratie; verder telde het inspecteurs, onder-inspecteurs en adjuncten.

Toen het houden van monsteringen in 1819 werd opgedragen aan generaals en hoofdofficieren van het leger, betekende dit een inkrimping van de

werkzaamheden van de inspecteurs, wat tot gevolg had dat het korps werd opgeheven en vervangen door een — kleiner — *korps agenten van oorlog*, sedert 1830 bekend als *militaire intendanten* [16]. Dit was een ook in andere landen gebruikelijk geworden benaming voor functionarissen wier werkzaamheden zich bewogen op het gebied dat toen algemeen met de term „legerverpleging” werd aangeduid. Omdat de taak van de intendanten zich voor het grootste deel bleef uitstrekken over het terrein van de militaire administratie, en in wezen niet verschilde van die van hun voorgangers, de agenten en de inspecteurs, had het meer voor de hand gelegen terug te keren tot laatstgenoemde benaming, die ook beter de controlerende aspecten van hun werkzaamheden tot uitdrukking bracht. In dit artikel zal nog blijken dat sommigen hierin later de oorzaak zagen van bepaalde controversen in het dienstvak der militaire administratie.

De intendanten hadden, evenals voorheen de agenten en de inspecteurs, bemoeienis met

... *al het geen de betaling der armee, de kleeding, de kazernerij, de geneeskundige dienst, de hospitalen, de transporten, de levensmiddelen, en het verifiëren der monsterrollen betreft*. [17]

Met „betaling der armee” werd in het bijzonder bedoeld het nazien van de fondsenaanvragen der korpsen, het verlenen van mandaten aan de korpsen om de gelden te innen bij de provinciale betaalmesters¹ en voorts de betaling van officieren zonder troepen.

De overige taken waren deels controlerend van aard, bv. de verificatie van de rekening en verantwoordingen van de administrateurs der hospitalen en deels hadden zij een verzorgend aspect, zoals de geregelde voorziening van het leger met levensmiddelen, fourages voor paarden en andere behoeften.

In de organisatie van het leger werden aanvankelijk uitsluitend de intendanten onder de militaire administratie begrepen. De kwartiermeesters behoorden tot het korps waarbij zij waren geplaatst [18]. (Een situatie die overeenkwam met die van de sergeanten-majoor-, opperwachtmeesters- en adjudanten-administrateur, die voor 1940 geen deel uitmaakten van het dienstvak der militaire administratie.)

Ondanks deze formele scheiding bestond er door

¹ Provinciale betaalmesters waren beambten van het ministerie van financiën, die hun standplaats hadden in de hoofdsteden der provincies en onder meer waren belast met de verstrekking van gelden aan de korpsen van het leger.

AANKOMENDE SOMMEN VOOR SOLDIJ.

	Get. dagen.	Sold. p. dag.	BEDRAG.		Get. dagen.	Sold. p. dag.	BEDRAG.		Get. dagen.	Sold. p. dag.	BEDRAG.
Met en zonder toelage van brood.				Met campagne-vivres en huisvest. m. voeding.				Ingescheept.			
—				—				—			
Sergt. 1 ^e kl.	86	1.02	87 72	Sergeanten	2	0.92	1 84	Sergeanten.	1	1.22	1 22
Idem 2 ^e kl.	41	0.82	33 62	Idem.	2	0.72	1 44	Idem.	1	1.02	1 02
Korporaals.	60	0.47 ⁵	28 50	Korporaals.	1	0.37 ⁵	0 37 ⁵	Soldaten.	1	0.56 ⁵	0 56 ⁵
Soldaten.	85	0.39	33 15	Soldaten.	2	0.26 ⁵	0 53	Met daggeld.			
Idem.	70	0.36 ⁵	25 55					—			
Idem.	12	0.31 ⁵	3 78					Sergeanten.	2	0.60	1 20
Idem.	25	0.34	8 50					Korporaals.	2	0.60	1 20
								Soldaten.	1	0.60	0 60
								Verhaal voor een gedeelte.			
Transporteeren	f		220 82	Transporteeren	f		225 00 ⁵	TOTAAL..	f		230 81

Wij ondergeteekende presente Officieren der compagnie, verklaren op onze eer, dat de veranderingen en bewegingen op de Monsterrol, overeenkomstig de daarvan gehouden dagelijksche aantekeningen, zoodanig als zij werkelijk zijn voorgevallen, naar waarheid zijn vermeld, en dat de daarin uitgetrokken soldij ten behoeve van de daarop recht-hebbenden is aangewend; mitsgaders dat het bedrag van het kleedings- en reparatiefonds, benevens de eerste uitrusting, op de bijzondere rekening van de daarbij belanghebbenden is overgebracht.

Opgemaakt te *Middelburg*, den 1sten Juli 1880.

De 2de Luitenant, N. N. De Kapitein, N. N. De 1ste Luitenant, N. N.

Voorbeeld van een eindberekening op een monsterrol, met verklaring inzake de juistheid van de veranderingen en bewegingen (ca. 1880)

beider werkzaamheden een nauwe relatie tussen de intendanten en de kwartiermeesters. Eerstgenoemden werden bovendien voornamelijk gerecruteerd uit de kwartiermeesters, die op hun beurt voortkwamen uit daarvoor geschikte onderofficieren, die zich voor deze functie konden bekwamen en na een examen werden aangesteld tot tweede luitenant-kwartiermeester [19].

De aanvulling van de intendanten² uit de kwartiermeesters blijkt uit de diverse besluiten waarbij de organisatie van het korps was geregeld [20]. Ook

² Het korps intendanten bestond uit de hoofdintendant, intendanten 1e en 2e klasse, onder-intendanten 1e en 2e klasse, adjuncten en aspiranten, die in de genoemde volgorde waren geassimileerd aan de rang van generaal-majoor t/m die van tweede luitenant.

was het mogelijk dat onder-intendanten als kwartiermeester werden tewerkgesteld en het besluit van 1841 zag in deze uitwisselbaarheid een reden om de relatie op dit punt tussen de intendanten en kwartiermeesters uitdrukkelijk vast te leggen. Nog een stap verder ging de in 1850, mede uit bezuinigingsdrang, ingevoerde reorganisatie van de militaire administratie. Bepaald werd dat voortaan de beampten en de officieren voor de dienst der militaire administratie onder een algemeen kader zouden vallen, dat zou worden aangeduid met de naam *Personeel van de militaire administratie* [21]. Dit personeel omvatte de intendanten, de kwartiermeesters en de — hier volledigheidshalve te noemen — administrateurs van kleding en wapening. In 1853 werd voor intendanten en kwartiermees-

ters een zelfde uniform vastgesteld, waarmee ook naar buiten bleek dat beide categorieën in feite tot één korps behoorden [22].

Het in 1814 ingevoerde reglement van administratie was in 1819 vervangen door een nieuw voorschrift [23]. Ook dit reglement handhaafde het collegiaal bestuur over de administratie bij de korpsen, evenals zijn opvolger uit 1886, dat twee jaar later in werking trad [24].

Pas bij de reorganisatie van 1913 werd *uitsluitend de kwartiermeester belast met het administratief beheer over het korps* en werd hij de *rekenplichtige functionaris* volgens de toen geldende comptabiliteitsvoorschriften [25].

Het systeem dat in grote trekken sedert 1795 had bestaan, werd hiermee verlaten door de verantwoordelijkheid voor de administratie van het korps op te dragen aan één functionaris.

De kwartiermeester kreeg nu ook de beschikking over de gehele kas van het korps, in tegenstelling tot voorheen, toen het grootste deel van de gelden werd bewaard in de nog steeds bestaande kist met drie sloten, die was geplaatst in de woning van de voorzitter van het hoofdbestuur, belast met de administratie van het korps. Het openen van de geldkist was in het reglement van 1886 nog een plechtige gebeurtenis:

Telkens wanneer de geldkist moet geopend worden, vergadert de hoofdadministratie (...). Zolang de geldkist geopend is, blijven voorzitter, commissarissen en secretaris vergaderd bij de kist, en deze wordt, voor dat de vergadering wordt opgeheven, weder gesloten. [26]

Op deze omslachtige manier ontving de kwartiermeester de nodige gelden voor het doen van betalingen. De wijzigingen, in 1913 ingevoerd en drie jaar later vastgelegd in een nieuw Reglement van administratie, verlostten hem van deze tot niets meer dienende procedures, en legden de verantwoordelijkheid voor de korpsadministratie volledig bij de man die op dit gebied de meest deskundige was; een situatie die tot op heden is gehandhaafd [27].

De ondergeschikte positie die de kwartiermeester voordien innam als secretaris, betekende niet dat buitenstaanders hem altijd zo zagen. Het is begrijpelijk dat de kenners van alle voorschriften en bepalingen, met name de intendanten en de kwartiermeesters — mogelijk ondanks zich zelf — een zeker aureool van onaantastbaarheid hadden verworven, dat soms de ergernis van anderen opriep. Omstreeks 1885 schreef de gepensioneerde luitenant-kolonel der cavalerie *P. F. Brunings*:

De tijd ligt niet ver achter ons toen de militaire ad-

ministratie de groote despoot was in ons Staatje. De administrateurs deden met alle kracht, aan puntige pennen eigen, onverpoosd gevoelen, dat het leger eigenlijk bestond voor de Administratie, zooals vroeger de Staat bestond voor den Monarch. De meest doortastende chefs, met den minister aan het hoofd, beedfen voor de Administratie. Mannen die in Napoleons leger, bij Waterloo, op de Citadel, proeven hadden afgelegd van beleid en grooten moed, hadden in diepe vreedestijd, op hun rustige sponde, nachtmerriën in de gedaanten van spokende intendanten en kwartiermeesters. [28]

Verderop wordt Brunings wat milder in zijn oordeel en noemt hij de administratie:

... een intellectueel flink ontwikkeld korps, dat zijn ware roeping begrijpt en er zich voortdurend voor blijft bekwamen. [29]

De splitsing in een dienstvak der militaire administratie en een dienstvak der intendance

Het door Brunings nog veronderstelde gesloten front van intendanten en kwartiermeesters had tegen het einde van de vorige eeuw een deuk gekregen door de oprichting van een intendancecursus aan de Krijgsschool in 1875, die in datzelfde jaar uit de Stafschool was voortgekomen [30].

De intendancecursus was ontstaan uit het besef dat betere voorzieningen in de behoefte aan een goed gevormde en voorbereide Intendance bij het leger noodzakelijk waren geworden. Tot de opleiding konden officieren van alle wapens en dienstvakken worden toegelaten, en voortaan zouden alleen zij die de cursus hadden gevolgd bij de Intendance worden geplaatst.

Voor de kwartiermeesters betekende dit, dat de doorstroming naar het korps intendanten, en daarmee naar de hogere rangen, moeilijker was geworden.

Het rekenplichtig beheer, tot 1875 een van de hoofdtaken van de intendanten, werd naar de achtergrond geschoven ten behoeve van de meer in de belangstelling gekomen legerverpleging, aan welk specialisme bijzondere eisen werden gesteld die plotseling blijkbaar minder golden voor de militaire administratie.

Intendanten, niet voortgekomen uit de kwartiermeesters, zouden door deze gang van zaken in de toekomst het oppertoezicht kunnen gaan uitoefenen over in de dienst vergrijsde kwartiermeesters. Weliswaar werden de toekomstige intendanten geschoold in de korpsadministratie, maar deze opleiding was niet meer dan theoretisch. Praktische ervaring hadden alleen de kwartiermeesters die tot intendant werden opgeleid.

Protest kon niet uitblijven en in 1893 schreef de toenmalige majoor-kwartiermeester *J. H. H. Vogel*:

... dat eindelijk de tijd is gekomen om tegen dien drang, waarbij de kwartiermeester evenveel achteruit als de intendant vooruitging met kracht te moeten protesteeren (...). [31]

Deze kwartiermeester bezat een van die puntige pennen waarover Brunings reeds sprak, en die voor die gelegenheid nog eens in de gal was gedoopt, want even verder schreef hij:

Had men in vroegere jaren niet de fout begaan om de hoofdofficieren der administratie den titel van intendant te geven, maar waren die benoemd tot inspecteurs of controleurs, zooals men die in de organisatie van ieder ander rijks-administratief dienstvak (...) aantreft, dan was er vermoedelijk meer de aandacht op gevestigd, dat deze autoriteiten ten behoeve van de comptabiliteit in het leger, ook bij de meeste uitbreiding der afdeling Intendance behoorden te worden gehandhaafd en dan had men in de benaming „intendant” geen motief gehad, om de kwartiermeesters die niet een bepaalden intendance-cursus hadden gevolgd, als zoodanig en voor het vervolg van den hooger rang uit te sluiten. [32]

Door de veranderde situatie achtte Vogel de intendanten niet meer competent om belast te blijven met de mandatering en de verificatie van de korpsadministraties. Deze taken wilde hij in handen geven van een hoofdofficier-kwartiermeester. Nadat ook nog de Tweede Kamer, bij de behandeling van de begroting van oorlog voor het jaar 1894, zich met de zaken had bemoeid, volgde in 1895 een reorganisatie van de militaire administratie, waarbij de controle op de inwendige administratie en de mandatering aan de intendanten werd ontnomen en overgedragen aan de kwartiermeesters, voor wie in verband met deze taken de rang van luitenant-kolonel werd opengesteld [33]. Soms helpen protesten; majoor Vogel had niet voor niets geschreven en hij behoorde zelfs tot de eerste kwartiermeesters die werden bevorderd tot luitenant-kolonel!

Daarmee was het rumoer overigens nog niet verstomd. In 1897 verscheen in de *Militaire Spectator* een artikel, ondertekend met de initialen A. W. R., waarachter zich vermoedelijk de toen nog eerste luitenant-kwartiermeester A. W. Ruyter verschool, die later kolonel der intendance zou worden [34]. R. vond het een vreemde zaak dat de hoofdintendant de chef was van de kwartiermeesters. Een van zijn argumenten was, dat het aantal intendanten binnen het dienstvak ver beneden dat van de kwartiermeesters lag. Bovendien meende hij dat

het de intendanten die hoofdintendant zouden worden, eenvoudig aan kennis ontbrak om aan het hoofd van de kwartiermeesters te kunnen staan.

Het korps kwartiermeesters (zou) weldra om evenveel, of beter om evenweinig redenen onder de bevelen van een chef van een hospitaal of van een magazijnmeester der artillerie, als onder die van een intendant gesteld kunnen worden. Alle drie hebben nl. dit gemeen, dat zij wel eens iets aan het voeren van administratie hebben gedaan, maar dat zij ambtshalve van de korpsadministratie in haar geheelen omvang nagenoeg niets weten. [35]

R's conclusie was dat de hoofdintendant als chef van de kwartiermeesters diende plaats te maken voor een bureau Inspecteur van de militaire administratie. Hij meende dat de toestand onhoudbaar genoeg was om deze niet nog langer te laten voortduren. Het zou echter nog ruim twintig jaar vergen voordat het zover was.

De in 1910 ingestelde Legercommissie, die de minister van oorlog ongevraagd adviezen kon verstrekken en die een permanent karakter had, heeft zich ook uitvoerig met de hiervoor genoemde problematiek beziggehouden [36].

In augustus 1916 verscheen een verslag van de commissie, waarin zij pleitte voor ontheffing van de hoofdintendant als chef van de kwartiermeesters. Haar argumenten bracht de commissie als volgt onder woorden:

Thans is de Hoofdintendant jegens den Minister van Oorlog verantwoordelijk voor den toestand van het dienstvak der militaire administratie. (...) Met uitzondering van den Hoofdintendant hebben de officieren der Intendance geenerlei bemoeienis met de administratie der korpsen. Zij zijn nimmer, of — voor zooveel de gewezen kwartiermeesters betreft — slechts in luitenant-functiën in de praktijk van de korpsadministratie werkzaam geweest. De korte tijd, gedurende welken de gewezen leerlingen van den intendance-cursus gewoonlijk ten bureele van een controleur en van een korpsadministrateur worden gedetacheerd, kan hierbij buiten beschouwing blijven. Na eene twintig- of meerjarige vervulling van den Intendance-dienst wordt een hunner bij benoeming tot Hoofdintendant aangewezen tot Chef van het personeel der kwartiermeesters en als zodanig tevens belast met de leiding van den gang van zaken van de administratie der korpsen. De werkkraft van den Hoofdintendant wordt zoo ten volle in beslag genomen door den belangrijken tak van dienst, de legerverpleging, dat het naar het oordeel der Commissie, beter ware hem van de leiding der administratie te ontheffen. [37]

Dit waren dezelfde argumenten die R. reeds in 1897 had aangevoerd. Ze troffen nu doel want bij

Koninklijk Besluit van 31 juli 1918 nr 45 werd een *scheiding* tot stand gebracht *tussen de intendance en de militaire administratie*, die voortaan ieder een afzonderlijk dienstvak zouden vormen [38].

Aan het hoofd van de militaire administratie kwam een inspecteur te staan, die rechtstreeks onder de bevelen van de minister van oorlog viel en jegens deze autoriteit verantwoordelijk was voor de toestand van het dienstvak. Met het weinige gevoel voor traditie ons leger eigen moest de naam „kwartiermeester” verdwijnen, waarvoor in de plaats de huidige benamingen werden ingevoerd.

Wat wellicht weinigen zullen weten is dat dezelfde Legercommissie in een rapport van april 1925 met evenveel vuur weer de samensmelting van beide dienstvakken bepleitte, nadat zij negen jaar tevoren met kracht van argumenten had aangestuurd op een splitsing [39]. Het advies van de commissie werd ditmaal niet opgevolgd en beide dienstvakken zijn tot nu toe hun eigen weg gegaan, waarbij niet uit het oog mag worden verloren dat ook na de scheiding nauwe betrekkingen zijn blijven bestaan. Men denke slechts aan de taak van de verplegingsofficier (thans officier van voeding), die altijd door personeel van de militaire administratie is vervuld en die een voortdurend contact met de intendance noodzakelijk maakt.

In het voorgaande moest veel onbesproken blijven. Het op de voet volgen van alle wijzigingen die in de loop der jaren werden ingevoerd, zou een boekwerk van niet geringe omvang vergen. Vele van de veranderingen sproten voort uit bezuinigingsdrang — de hele geschiedenis van het Nederlandse leger is hiervan een voorbeeld — en de indruk blijft achter, dat de in het begin van dit artikel geciteerde uitspraak van de onvolprezen

historicus Wijn niet alleen voor het begin van de 17e eeuw juist was, maar zijn geldigheid voortdurend heeft behouden. Want welke rationalisaties men ook wil bedenken om bezuinigingen te rechtvaardigen, het leger blijkt een hard gelag voor een volk van kooplieden.

Hoewel buiten het bestek van dit artikel vallende, rest nog een enkele opmerking over de *traditie van de militaire administratie*.

In het boekwerk „Vredesorganisatiën” van 1933 komt een lijst voor met oprichtingsdata van tot de Koninklijke Landmacht behorende onderdelen. Daarin wordt de militaire administratie geacht te zijn opgericht met de instelling van de Inspectie op 31 juli 1918, de datum van het Koninklijk Besluit waarbij een scheiding tot stand werd gebracht tussen de intendance en de militaire administratie.

De keuze van dit tijdstip betekent de negatie van een meer dan honderdjarige ontwikkeling die zonder meer in de hoek wordt gefrommeld alsof er vóór de wending, die deze ontwikkeling in 1918 nam, geen militaire administratie zou hebben bestaan.

Traditie moet een zaak zijn die in de historie wortelt en niet worden opgehangen aan een willekeurige datum waarbij een — op zich zelf belangrijke — reorganisatie tot stand kwam.

Historisch gezien komt alleen de datum 8 juli 1795 in aanmerking om te dienen als *aanvangspunt voor de traditie van de militaire administratie*, toen als uitvloeisel van het „Plan tot organiseering van de armee van de Republicq” voor het eerst kwartiermeesters in het leger werden aangesteld die een financieel-administratieve taak hadden, zij het met beperkte bevoegdheden. Slechts wanneer van deze datum wordt uitgegaan is traditiehandhaving zinvol, elke andere keuze doet te kort aan een stuk historie en is daarmee zinloos.

Literatuur

1. J. W. Wijn — *Het krijgswezen in den tijd van Prins Maurits*. Drukkerij Hoeijenbos & Co, Utrecht (1934) 118.
2. Zie I, blz. 119.
3. Placaat op het stuk van de Monstering tot voorkominge van alle frauden in het compleet houden van de compagnien. *Recueil van militaire ordonnantien*, dl 1, nr 2.
4. Reglement voor de Solliciteurs tot de betaalinge van Militie op de Repartitie van de Provincie van Holland. *Recueil van militaire ordonnantien*, dl 1, nr 15.
5. Reglement en generaale ordres voor de regimenten

infanterie van den Staat. *Recueil van militaire ordonnantien*, dl 6, nr 17.

6. Missive van het Comité tot de algemeene zaaken van het Bondgenootschap te Lande. *Recueil van militaire ordonnantien*, dl 9, nr 3.
7. Zie 6, lit. G.
8. Zie 6, lit. G.
9. Zie 6, lit. G.
10. Zie 6, lit. A.
11. Zie 6, lit. B.
12. J. H. K. — *Overzicht van de militaire inwendige administratie*. Gebr. van Cleef, 's-Gravenhage/Amsterdam (1818)62.
13. *Reglement op de revuën, de administratie, de soldijen en de comptabiliteit der landmagt* (1808).

14. *Provisieel reglement* (1814)art. 145.
15. *Rec. mil.* (1815)(dl 1)502.
16. *Rec. mil.* (1819)(dl 1)41; (1830)(dl 1)240.
17. *Rec. mil.* (1830)(dl 1)242.
18. *Rec. mil.* (1818)(dl 2)168.
19. *Rec. mil.* (1826)(dl 2)317; (1830)(dl 1)138.
20. *Rec. mil.* (1830)(dl 1)244; (1841)(dl 1)211.
21. *Rec. mil.* (1805)377.
22. *Rec. mil.* (1853)33.
23. *Provisieel reglement van administratie bij de land-magt* (1819).
24. *Rec. mil.* (1886)27; (1887)199.
25. *Rec. mil.* (1913)460.
26. *Reglement van administratie* (1886)art. 186.
27. *Reglement van administratie* (1916)art. 118; (1936)art. 73.
28. P. F. Brunings — *Onze krijgsmacht*. Charles Ewings, 's-Gravenhage (z.j.)15.
29. Zie 28, blz. 16.
30. *Rec. mil.* (1874-1878)433.
31. J. H. H. Vogel — Een protest-woord tegen de organisatie onzer militaire administratie. *Mil. Spect.* 62 (1893)542.
32. Zie 31.
33. *Rec. mil.* (1895)128.
34. A. W. R. — Eenige beschouwingen over de militaire administratie, meer bepaald met betrekking tot het korps kwartiermeesters. *Mil. Spect.* 66(1897)724.
35. Zie 34.
36. *Staatscommissie, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 12 december 1910*, nr 56 (Legercommissie).
37. *Verslag betreffende de administratie bij de korpsen van het leger tijdens den mobilisatietoestand* (1916)10.
38. *Legerorders* (1918)dl B, nr 278.
39. *Verslag betreffende de samensmelting van het dienstvak der intendance en dat van de militaire administratie en omtrent de werking van laatstbedoeld dienstvak* (1925)10.

De interne controle bij de onderdelen van de Koninklijke luchtmacht

A. M. J. Ummels

majoor van de militaire administratie

Als uitvloeisel van het interservicekarakter van het dienstvak der militaire administratie treft men op departementaal niveau, in de opleidingen en bij de onderdelen van de Koninklijke luchtmacht officieren en onderofficieren van dit dienstvak aan. Hoewel de door hen vervulde functies doorgaans sterke gelijkenis vertonen met functies in de landmachtsector — waarin dan ook de rechtvaardiging ligt voor het doen vervullen van deze functies door personeel van een interservice-dienstvak — vergt het eigen karakter van dit krijgsmachtdeel een min of meer aangepaste instelling ten aanzien van de hieruit voortvloeiende taken. De opmerkingen, gemaakt in dit artikel, zijn dan ook niet zonder meer van toepassing op de interne controle bij de Koninklijke landmacht.

Begrip interne controle

Het toch al weinig heldere begrip „interne controle” heeft op het door het ministerie van defensie bestreken gebied nog aan dubbelzinnigheid gewonnen door het bezigen van deze aanduiding voor controleorganen op diverse hiërarchieke niveaus. Dit heeft als consequentie dat controles, uitgeoefend door een orgaan buiten deze hiërarchie, worden aangeduid met „externe” controle. Van het ministerie van defensie uit gezien zijn de voornaamste externe controleorganen de Algemene Rekenkamer en de Centrale Accountantsdienst, die ten behoeve van de volksvertegenwoordiging, respectievelijk de minister van financiën fungeren. Alle onder de minister van defensie ressorterende controleorganen — ongeacht het niveau — houden zich derhalve bezig met „interne controle” (in ruime zin). Deze aanduiding geldt dus zowel voor accountantscontroles, verricht door de Accountantsdienst van het ministerie van defensie en door de Centrale Afdeling Interne Controle K1/Klu met de daartoe behorende (vijf) controlebureaus van de militaire administratie, als voor de interne controleorganen en -functionarissen die voorkomen in de structuur van de krijgsmacht-

Operationele maar ook logistieke functionarissen van de Koninklijke luchtmacht blijken bij het horen of lezen van de term „controle” nog te vaak te denken aan de functie van korpsadministrateur of controleur van de militaire administratie bij de Klu. Nevenstaand artikel beoogt de commandanten op alle niveaus ervan te doordringen dat interne en externe controles complementair zijn, en dat een doelmatig gebruik van eigen én externe controleorganen zal kunnen leiden tot optimalisatie van de aan de commandant ter beschikking gestelde middelen.

onderdelen. Desondanks geef ik in het kader van de behandeling van dit onderwerp — dat zal zijn toegespitst op de controle bij de onderdelen van de Koninklijke luchtmacht — de voorkeur aan het gebruik van de begrippen „externe controle” en „interne controle” (in enge zin).

Onder externe controle wil ik dan verstaan: controle door een orgaan *buiten* het onderdeel (zoals het controlebureau van de militaire administratie); onder interne controle wordt in dit betoog verstaan: controle uitgeoefend door een orgaan *binnen* een bepaalde organisatie, waaraan expliciet interne controletaken zijn toegewezen en wel op het gebied dat wordt aangeduid als *indirecte controle*. (Buiten beschouwing blijft nl. de *directe controle*, waaronder wordt verstaan het beoordelen van zaken *tijdens* de handelingen.) Ten slotte, ruim als het begrip controle immers is, meen ik nog te moeten aangeven wat ik in dit artikel onder *controle* versta:

controle is in beginsel het vaststellen van de juistheid van een gegeven door toetsing aan een door beleidsorganen vastgestelde norm (= formele controle), maar ook, en zeker niet in de laatste plaats, een toetsing van de gegeven norm (zoals OT, voorschrift, VUS) aan de beginselen van de bedrijfseconomie (= materiële controle).

Taak en betekenis van de controle bij de onderdelen

De onderdelen van de Koninklijke luchtmacht zijn globaal als volgt te onderscheiden:

- operationele onderdelen (vliegbases en de groepen geleide wapens);
- opleidingsonderdelen;
- depots, die een bevoorradings- en onderhoudstaak hebben.

De objecten van (*indirecte!*) controle, t.w. de controle op personeel, materieel en financiën, zijn binnen de hierboven onderscheiden onderdelen als volgt gegroepeerd.

De *basisdienst*, waarin het (persoonlijke) verzorgend element zit opgesloten, zoals de zelfstandige en ondergeschikte administratie, de voeding, welzijnszorg, de personeelwinkels, messes en de personeelsregistratie.

De *materieeldienst*, die in het algemeen is belast met interne en/of externe bevoorrading.

De *technische dienst*, die is belast met reparatie- en onderhoudswerkzaamheden in de ruimste zin. De *operationele dienst (voor zover toepasselijk)* zoals vliegdiens, opleidingen.

De interne controle (in *enge* zin) bij de onderdelen is opgedragen aan:

- het hoofd bureau zelfstandige administratie (HBZA);
- het hoofd bureau bedrijfseconomie (HBBE).

Het HBZA verricht zijn interne controle voornamelijk op de basisdienst. De controleactiviteiten van het HBBE richten zich vooral op het gebeuren in de materieeldienst en de technische dienst; de operationele dienst kan het werkterrein zijn van zowel HBZA als het HBBE in hun functie van intern controleur. Volledigheidshalve zij vermeld dat beide controleurs níét in deze diensten zijn opgenomen, maar in de organisatiestructuur rechtstreeks onder de onderdeelcommandant zijn geplaatst.

De interne controle, verricht door het HBZA, is qua object en omvang historisch bepaald. Vanouds had iedere bataljons- en daarmee overeenkomende commandant „zijn” korpsadministrateur, die als expert in het bijzonder op het gebied van de comptabele administratie en de rechtspositionele voorschriften het vertrouwen van de commandant had (en nog heeft!). Een logisch gevolg daarvan is dat, toen enerzijds door de toenemende gecompliceerdheid het gebeuren

bij het onderdeel voor de commandant niet meer ten volle was te overzien en anderzijds een meer bedrijfseconomisch gerichte opleiding de korpsadministrateur voor een breder werkterrein geschikt maakte, deze korpsadministrateur werd aangewezen als de functionaris om zijn commandant als intern controleur te ondersteunen.

De interne controle is naar mijn mening helaas niet voldoende tot zijn recht gekomen en wel om de volgende redenen. De (overigens theoretisch juiste) gevolgtrekking dat de externe controleur van het onderdeel (i.c. het controlebureau van de militaire administratie) in zijn taakuitoefening baat zou hebben van een goed werkende interne controle, leidde tot een streven om dit nut te optimaliseren. Dit werd o.a. gerealiseerd door het vaststellen van een aantal formeel gerichte controleprogramma's voor de korpsadministrateur, van wiens controlebevindingen de externe controleur kennis dient te nemen ten einde onnodige dubblures te voorkomen. Uiteraard is en blijft de korpsadministrateur ter beschikking van de commandant voor het houden van bijzondere (zoals doelmatigheids)onderzoeken, waarvan de resultaten alleen hem ter kennis worden gebracht. Dit is bij de luchtmachtonderdelen het geval voor wat betreft de door de commandant aan het HBZA opgedragen controles van niet-officiële en semi-officiële fondsen (zg. „NOFFI's” en „SOFFI's”). Verder dan een formele controle gaan deze controles echter niet.

Voor meer omvattende, materiële controles maakt de commandant weinig gebruik van zijn korpsadministrateur. Hij beschouwt hem wellicht in dit opzicht te veel als „vooruitgeschoven post” van de (externe) „controleur”. Het idee dat deze controleur door middel van de dossiers van de interne controle op het spoor zou komen van en kennis zou kunnen nemen van de uitkomsten van een onderzoek naar door de commandant onderkende of vermoede ondoelmatigheden bij zijn onderdeel, blijkt de commandanten te weerhouden het HBZA dergelijke controles op te dragen. Dit is echter een misvatting. In zijn verslaggeving aan de minister geeft de externe controleur slechts een oordeel over de uitvoering van de (formele) interne controle door het HBZA.

Een daarbij komend praktisch bezwaar is wel dat de bezetting van de sectie interne controle van het bureau zelfstandige administratie wordt afgestemd op de vastgestelde formele controleopdrachten (aantal objecten), waardoor voor bijzondere onderzoeken weinig ruimte meer is.

Een andere reden voor het niet uitgroeien van de interne controle door de korpsadministrateur is mijns inziens gelegen in de, door doelmatigheids-overwegingen ingegeven, voortschrijdende concentratie, waardoor verschillende onderdeelcommandanten voor hun interne controles op dezelfde korpsadministrateur (HBZA) moeten terugvallen, zodat zij deze controle nauwelijks meer als intern ervaren.

Functie HBBE m.b.t. interne controle

In tegenstelling tot de situatie bij de Koninklijke landmacht, waar de interne controle op de goederenbeweging eveneens aan de korpsadministrateur is opgedragen, heeft men bij de Koninklijke luchtmacht daarvoor een andere functionaris ingevoerd, nl. het Hoofd Bureau Bedrijfseconomie (HBBE).

Voor het vervullen van deze functie worden evenwel geen officieren van de militaire administratie aangewezen. Het gaat het bestek van mijn opmerkingen te buiten de beweegredenen te analyseren die de Koninklijke luchtmacht tot deze oplossing hebben doen besluiten. Duidelijk is dat — in tegenstelling tot het HBZA — deze functie níét historisch is belast.

Nadat de Bureaus Bedrijfscontrole (zoals ze aanvankelijk heetten) een aantal jaren met zg. bemanningslijst-vaandrags — met name dienstplichtige academisch gevormde *economen* — versterkt zijn geweest, heeft de Bevelhebber der luchtsrijdkrachten een verdere vorming van de voor deze functie aangewezen beroepsofficieren geïnitieerd. In zijn opdracht werd in 1973 een functiebeschrijving officier bedrijfseconomische zaken ontworpen, welk ontwerp — hoewel het het ontwerpstadium nog niet te boven was — direct kon worden benut als leidraad voor de aan de KMA op te leiden beroepsofficieren bedrijfseconomische zaken. De BDL doet hierbij aantekenen dat het aspect „materieeldienst” daarin nog onvoldoende tot uitdrukking komt.

Het zou in het kader van dit betoog te ver voeren een uitgebreide analyse van deze functiebeschrijving te maken, vandaar dat ik mij beperk tot enkele kanttekeningen in het kader van de vraag of, c.q. in hoeverre, deze functie zich voor wat betreft de interne controle analoog zal ontwikkelen aan de interne-controlefunctie van het HBZA. met andere woorden: in hoeverre de externe controleur kan steunen op de interne controle door het HBBE op de materieeldienst en op de technische dienst.

De functie van het HBBE kan als volgt worden samengevat. Het adviseren van de bedrijfsleiding terzake van een doelmatige bedrijfsvoering, hetgeen impliceert het houden van onderzoeken en het verzorgen van de nodige verslaglegging aan de commandant en hogere staven inzake:

- het kosteninformatiesysteem (in relatie tot de interne budgettering);
- kostenbeheersing;
- bedrijfsvoering;
- administratieve organisatie;
- controle op het materieel en de materieeladministratie, wat mede omvat het toezicht op de afdoening van bedenkingen die bij interne en externe controles zijn opgekomen.

Zoals uit deze beschrijving blijkt ligt het zwaartepunt van deze functie — nadrukkelijker dan het geval is bij het HBZA — op het bevorderen van de doelmatigheid van het bedrijfsgebeuren.

Als instrument zijn het HBBE in zijn organisatie o.m. enkele arbeidstechnici ter beschikking gesteld voor het houden van onderzoeken, die kunnen resulteren in aanbevelingen aan zijn commandant (c.q. via de commandant aan het naasthogere commando) inzake normen, produktiemiddelen en administratieve procedures. Het zal duidelijk zijn dat daarenboven voor het beoordelen van de doelmatigheid de kwantitatieve gegevens — zoals deze binnen het bedrijf ontstaan en worden geregistreerd — veelal moeten worden omgezet in waardebedragen. Deze omzetting wordt reeds door het onder het Hoofd Bureau Bedrijfseconomie ressorterende Kantoor Kosten Informatie (KKI) uitgevoerd, met name ten behoeve van het jaarverslag aan het commando (CTL of CLO), waarbij een confrontatie van de uitkomsten met de desbetreffende begroting plaatsvindt.

Deze jaarverslagen, in het bijzonder de daarin opgenomen financiële overzichten kunnen echter nog niet worden geacht een waarachtig beeld te geven van het bedrijfsgebeuren van het desbetreffende onderdeel in de verslagperiode. De „vertaling” van de kwantitatieve gegevens in geldswaarden is daarvoor nog te veel gebonden aan centraal, op basis van ontoereikende en vaak ook onvolledige informatie, vastgestelde standaardtarieven. Een beoordeling van de in geld uitgedrukte uitkomsten kan slechts fragmentarisch geschieden als gevolg van het nagenoeg ontbreken van systematisch op dát doel gerichte registraties. De interne controle op het kwantitatieve basismate-

riaal is nog tot een strikt formele controle beperkt.

De ontwikkeling van de HBBE-functie bij de onderdelen van de Koninklijke luchtmacht is thans in gang gezet. Het initiatief van de Bevelhebber der luchtmacht heeft daaraan duidelijk richting gegeven. Wanneer het nu beter voor zijn taak uitgeruste HBBE de gelegenheid wordt gegeven de bij velen van hen reeds aanwezige denkbeelden in de praktijk bij zijn onderdeel te realiseren, kan de functie uitgroeien boven de beperkte formele interne controletaak, die zich in waarheid beperkt tot toezicht op de inventarisaties door de bewaarfuncties. De zich dan vormende taak houdt onafwijsbaar interne-controlewerkzaamheden in, die zowel de juistheid en de rechtmatigheid alsmede de volledigheid en de doelmatigheid betreffen. Op deze grondslag zal ook de inhoud van de jaarverslagen aan betekenis voor de beleidsinformatie winnen en kan de interne controle een niet te verwaarlozen steun worden voor de externe controleur.

Wanneer voorts deze interne controletaak — i.c. de uit te voeren controle-instructies — in overleg met de externe controleur wordt opgesteld, kunnen overbodige doublures worden voorkomen.

Hoewel naar mijn oordeel de nodige kennis bij de meeste hoofden Bureau Bedrijfseconomie wel aanwezig is, is de benutting daarvan ten behoeve van de interne controle thans nog niet van dien aard dat van een optimale steun voor het werk van de externe controleur kan worden gesproken. Voor wat betreft materiële controles (niet te verwarren met materieelcontroles!) wordt nog het volgende opgemerkt. Evenals ten aanzien van de door het HBZA ten behoeve van diens commandant gehouden bijzondere onderzoeken wordt het als een bezwaar gezien, wanneer de mogelijkheid zou bestaan dat de externe controleur kennis zou

nemen van de bevindingen van de door het HBBE gehouden doelmatigheidsonderzoeken, in het bijzonder wanneer daarbij bestaande ondoelmatigheden zijn gekwantificeerd. Als gevolg van deze psychologische barrière is een reëel gevaar van onnodige doublures aanwezig, hetgeen uit het oogpunt van doelmatigheid ten zeerste moet worden betreurd. Mijn persoonlijke ervaring is dat de externe controleur niet zelden na tijdrovende onderzoeken (omdat de desbetreffende registraties vaak niet op het opleveren van de verlangde recapitulaties zijn ingericht) tot gedocumenteerde conclusies en aanbevelingen komt, die de commandant reeds uit soortgelijke interne onderzoeken bekend blijken te zijn.

Samenvatting

Ter wille van het onderkennen van verschillen als voornamelijk accentverschillen én om aan te geven dat er naar mijn mening meer gevoelsmatige dan rationele bezwaren bestaan tegen „de controleur” heb ik een onderscheid gemaakt tussen de interne en de externe controle bij de onderdelen van de Koninklijke luchtmacht. Ik hoop duidelijk te hebben gemaakt dat deze controles niet tegengesteld, doch complementair zijn, omdat beide activiteiten deel uitmaken van het begrip „interne controle” van het ministerie van defensie.

De aan de commandant voor de uitoefening van de onderdeelstaak ter beschikking gestelde financiële, personele en materiële middelen worden steeds schaarser. De toenemende noodzaak tot het optimale gebruik van deze beperkte middelen geeft mij de overtuiging dat dit mede zal (moeten) leiden tot een meer op elkaar afgestemde en daardoor meer efficiënte en vruchtbare samenwerking tussen die organen op de diverse hiërarchieke niveaus die met interne controle zijn belast.

Munitieverzorging en munitieverbruik

Ontwikkeling van 1551 tot 1945

J. A. van Wiechen

majoor vsd van de technische dienst

Ammunition is the ultimate material instrument of war. Firepower is defined in terms of ammunition. Men, weapons, transport and other instruments of war are effective only in their delivery of ammunition on the enemy. Without ammunition there can be no fighting. An effective system of ammunition supply is essential to successful operations.

DOCTRINE US ARMY

Standaardisatie op last van Karel V

Het mag dan zo zijn dat er in de loop der eeuwen veel is veranderd in de oorlogvoering voor wat de tactiek, het materieel en de organisatie betreft, het valt niet te ontkennen dat door de historie heen de basisbeginselen, volgens welke moet worden gehandeld, dezelfde zijn gebleven.

Het was op 5 april 1551 dat te Augsburg door Karel V een uit 39 artikelen bestaande instructie werd uitgegeven, waarin richtlijnen waren vastgelegd omtrent het bewaren van geschut en toebehoren.

Hij was het die de noodzaak daartoe onderkende omdat van enige doelmatigheid in het gebruik van het geschut geen sprake was. Tot dan toe leverden de handelaren in kanonnen en kogels en de fabrikanten van buskruit een ongebreideld grote verscheidenheid aan produkten. Het kaliber van de stukken geschut was tot in Karels tijd aan generlei voorschrift gebonden geweest. Er was een groot verschil mogelijk tussen de gebezigde vuurmonden en voor elke soort vuurmond moesten kogels van passende afmetingen beschikbaar zijn. Waren de beschikbare kogels voor een bepaald stuk verbruikt, en waren er van dezelfde vorm geen andere meer in het artilleriepark aanwezig, dan kon dat stuk voorlopig geen dienst meer doen.

Dikwijls vonden er bij de bevoorrading ook vergissingen plaats wanneer kogels en kruit, voor het ene stuk bestemd, bij een ander stuk terechtkwamen, waardoor dan én kanon én munitie niet konden worden benut.

Het werd nu duidelijk dat de door Karel V bestuurde staat eenvormig geschut en materieel

wenste te bezitten. Daarom werd het noodzakelijk geacht dat er werkplaatsen onder eigen beheer werden gesteld, waar men naar eigen voorschriften kon handelen en naar aangewezen vormen kon worden gewerkt.

Zo werd in 1520 reeds het Tuighuis te Mechelen in bedrijf gesteld, waar, behalve geschut en toebehoren, ook allerlei wapenen en oorlogsbehoeften werden ondergebracht. Twee jaar later liet Karel V inventarissen opmaken van al het geschut, het buskruit en de munitieën, die in de tuighuizen, versterkte steden en sloten der Nederlanden aanwezig waren.

Omdat hij tijdens zijn veldtochten met zodanige bevoorradingsmoeilijkheden te kampen had dat deze een nadelige invloed hadden op zijn krijgskansen deed hij een drastische ingreep: hij besloot een vast kaliber te bepalen voor alle stukken die in zijn Staten zouden worden gegoten.

Hij bleek dus reeds het nut van standaardisatie in te zien, en zo beperkte hij in 1544 het aantal kalibers tot zes, met inbegrip van een mortier van 35 cm die stenen kogels wierp.

In 1551 stelde hij ene Jan Dubois aan tot Commies van het Tuighuis te Mechelen, belast met de bewaring en verantwoording van al het materieel van de artillerie alsmede alle munitiesoorten. Vanaf dat zelfde jaar moest eens per jaar de Meester der Artillerie of diens luitenant, vergezeld door de betaalmeeester of een edelman van het geschut, te zamen met de controleur het materieel der artillerie, de munitieën en levensmiddelen in de „frontiersteden en sterkten” gaan bezichtigen. Het verslag hunner bevindingen werd aangeboden aan Zijne Majesteit en de Raad van Financiën.

Afb. 1 Rugzijde van het harnas van Karel V met voorstelling van Sinte Barbara

Jan Dubois maakte in 1552 bezwaren bekend bij het Gouvernement: hij verklaarde zich niet bij machte voldoende toezicht te blijven houden over geschut en munitie; het grootste deel van het materieel was nl. bij het leger te velde aanwezig. Het Gouvernement zag de juistheid van zijn klacht in en stelde een tweede magazijnmeester aan, Jan van der Thommen, die op 3 maart 1552 in dienst trad.

In die zelfde tijd werd op last van Karel V ook een „sleutelregeling” ingevoerd. De commies alléén bewaarde de sleutels van de magazijnen, maar de Meester der Artillerie, diens luitenant en de controleur hadden te allen tijde vrije toegang. Dezen gaven last tot de nodige maatregelen voor een zorgvuldig onderhoud. De commies moest verder nauwkeurig aantekening houden van de werkdagen en het verdiende loon van de werklieden.

Hoezeer Karel V alles wat speciaal de artillerie betrof ter harte ging moge blijken uit de bijzonderheid dat de rugzijde van zijn harnas een zeer fraaie voorstelling toont van Sinte Barbara, ook heden nog de schutspatrones van de artillerie en van allen die vuur maken of vuur bedwingen (afb. 1).

Het Huis van Oranje en het leger van 1573-1701

Op 23 oktober 1573 belastte *Prins Willem van Oranje* drie heren — jonkheer Albert van Egmond, meester Jacob van Wesenbeek en jonkheer Arend van Duivenvoorde — met het beheer over alles wat tot het krijgswezen behoorde. Zij moesten zich in het bezit stellen van

... een bequame plaetse omme in bewaeringe te houden alle het geschut, wapenen, poudre en de crychsmunitie.

Zodoende kwam Delft in het bezit van zijn oorlogsmagazijn, en in dat zelfde jaar werd jonkheer Adriaan van Matenesse aldaar commissaris van de munitieën.

Waren de tuighuizen, ammunitiehuizen en arsenalen eerst van gemeentelijke oorsprong, later gingen zij in bruikleen over aan de Provinciale Staten en weer later werden zij eigendom van de Generaliteit. Zo bevond zich in Rotterdam reeds in het jaar 1579 een „des gemene Lands Ammunitiehuys”.

Door *Prins Maurits* (afb. 2) werd ook duidelijk beseft hoe belangrijk een goed georganiseerde munitieverzorging voor het leger was. Hij heeft dan ook de grote stoot gegeven tot het organiseren van wat men een *munitiedienst* zou kunnen

Afb. 2 Prins Maurits ontzet Bergen op Zoom

noemen. Op zijn bevel werden op 31 maart 1599 „Instructiën” uitgegeven voor de Meester-Generaal, de controleur, de vuurwerkers en de commiezen van de munitiën in het leger. Verder bracht hij het aantal kalibers terug tot vier.

Volgens deze Instructiën was het de controleur ernstig verboden handel te drijven in munitiën of dergelijke artikelen; ook mocht hij geen aandeel noch middellijk, noch onmiddellijk, bezitten in een zaak die met de levering van zulke artikelen in verband stond. Zulk een controleur genoot een traktement van 30 tot 40 gulden per maand en een veldtoeslag van 10 stuivers per dag.

Bij het leger te velde bevonden zich steeds twee commiezen, waarvan de ene — de commies van de artillerie — het beheer voerde over al het grof geschut met wat daartoe behoorde en de ander — de commies van de munitiën — het kruit, lood en lont voor de infanterie en de cavalerie, de draagbare wapenen, gereedschappen, het hout- en ijzerwerk, de stormbruggen en andere behoeften onder zijn bewaring had. Zij namen een zeker aantal, gewoonlijk veertig, conducteurs aan die belast waren met het overbrengen van materieel en munitiën, terwijl aan ieder hunner het toezicht was opgedragen over een onderdeel van de voorraad

die te velde werd meegenomen. *Zo waren de conducteurs o.a. belast met de verantwoording der dagelijks verbruikte munitiën. Ook werd gewaakt tegen het nutteloos verbruik van munitiën.* Speciaal aangestelde edellieden regelden daartoe dit verbruik dat in die tijden reeds aanzienlijk was: zo werden bij de belegering van Doornik — door Parma — van 5 oktober tot 30 november 1581 uit 20 vuurmonden 10.500 projectielen op de stad afgeschoten, hetgeen neerkomt op 9 schoten per vuurmond per dag.

Behalve Prins Maurits heeft ook *Frederik Hendrik* tot de verbeteringen bijgedragen. Het gevolg was dat in de eerste helft van de 17e eeuw bij geen van de Europese mogendheden de artillerie op een zo hoog peil stond als hier te lande.

Veel uit deze tijd is vastgelegd door Henricus Hondius, die in het jaar 1624 een boek liet verschijnen dat veel gegevens bevat omtrent de artillerie, de munitiën, e.d. (afb. 3).

In die tijd werd de bewapening gaandeweg verder ontwikkeld. De artillerie ging gebruik maken van, wat tegenwoordig „multiple warheads” zouden heten, de zg. *druiven* die als 17e-eeuwse voorlopers van de latere kartetsen kunnen worden beschouwd: een aantal grote loden kogels, rond-

om een centrale stang gestapeld op een ijzeren of houten schijf, omgeven met een zak en bijeengehouden met een touwnet (afb. 4).

Het was de tijd waarin al het artilleriesmaterieel — affuiten, voertuigen en gereedschappen — werd beschilderd met het Nassause wapen en het devies „Je Maintiendrai”.

Het was echter ook de tijd waarin de technische vooruitgang ons land een nieuw type rampen bleek te kunnen brengen. In 1597 vloog in Dordrecht de eerste vuurwerkerswerkplaats in de lucht; in 1652 herhaalde zich dat en explodeerde „Den Dondercloot” andermaal waarbij vele vuurwerkers het leven lieten.

De munitieverzorging vergde een grondige voorbereiding. Tegen de tijd dat met een veldtocht een aanvang zou worden gemaakt werd door de opperbevelhebber van het leger, samen met de Raad van State, een lijst opgemaakt van het benodigde aantal schepen voor het vervoer van artillerie,

munitiën, e.d. en die lijst werd aan de commies of opziender der schepen gezonden.

Deze commies woonde te Rotterdam, zijnde de plaats waar de meeste schepen te verkrijgen waren. Hij huurde de schepen en zond deze naar Dordrecht, waar zich het Generaliteits-stapelmagazijn bevond, om aldaar geschut, munitiën en andere behoeften in te laden. Uit het magazijn te Delft werden de gereedschappen, werktuigen en projectielen afgehaald. De commiezen van de munitiën zorgden dat de schepen behoorlijk werden geladen. De Meester-Generaal van de artillerie voerde aan de mast van zijn vaartuig een witte vlag waarop in de middelste baan een kanon was geschilderd.

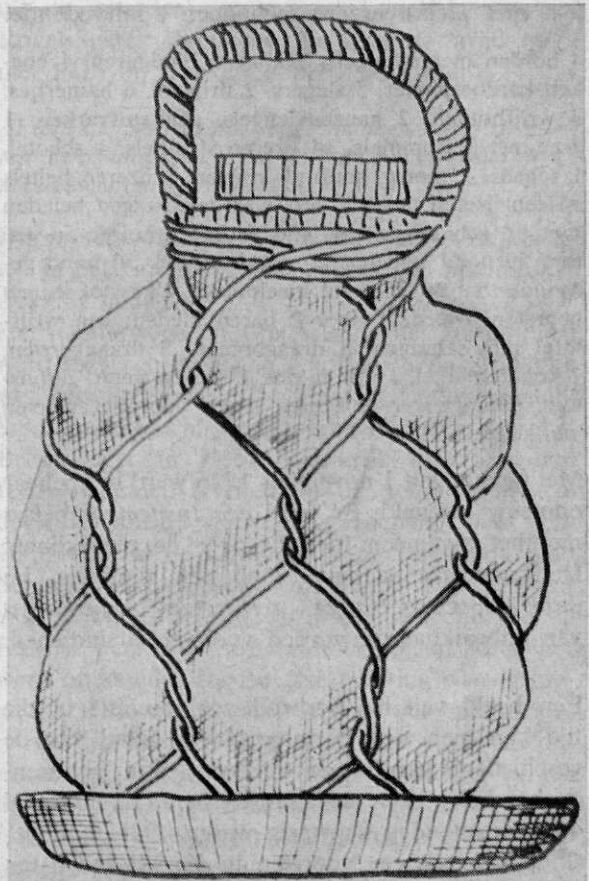
Bij Maurits' tocht naar Vlaanderen in 1600 waren niet minder dan 1500 schepen nodig. Voor elk schip werd per dag een gulden en tien stuivers betaald.

Te land werden de munitiën vervoerd op boerenwagens, met linnen huiven overdekt en met drie paarden bespannen. Elke afdeling van een trein

◁ Afb. 3 Titelpagina van het boek van Henricus Hondius

Afb. 4 Een druif voor het gladde geschut uit 1597

bij het leger te velde van Prins Maurits was te herkennen aan een vlag van een zekere kleur. Zo voerde de *afdeling munitie* van de trein een blauwe vaan, de artillerie witte gespleten vaantjes, enz.

... 't geen seer dienstelijk ende gemakkelijk ende een oorsaek was waerdoor veel desordere, soo dagelijkse voorvallen, geprevenueert worden.

In die tijd behoorden tot het park van een zg. veldtrein 250 munitiewagens en 724 trekpaarden. Het was ook in de tweede helft van de 17e eeuw, dat de grote vestingbouw- en artillerieskundige de Meester-Generaal der Artillerie Menno baron van Coehoorn de naar hem genoemde mortier ontwierp, waarvan er in 1701 tweehonderd stuks hier te lande werden besteld.

De 18e eeuw

In 1708 bestond de veldtrein voor wat de munitie betreft uit *munitiewagens*, die met de meeste zorg waren bepakt, beladen en genummerd en door drie paarden werden getrokken. Als reserve werden daarbij vijf ledige wagens meegevoerd. Zo vervoerde bijvoorbeeld wagen nummer 60 een kist met „laboreergereedschappen”, inhoudende:

4 borden met zwengels, 3 kluwen bindgaren, 4 boeken kardoepapier, 5 slaggers, 2 drijvers, 6 hamertjes, 3 wrijfhouten, 2 ganzenvleugels, een stofvarken, 1 zeef met 2 trommels, 14 ijzeren stempels, 1 schotel, 1 schaar, 1 mouw (mol), 1 krasser, 3 ijzeren beitels en een ijzeren tang. Voorts was deze wagen beladen met 30 schapevachten, 400 verkapte buizen in een ton, 50 pond salpeter, 20 pond zwavel, 30 pond gezwinde lont en 26 pond meelpulver, elke stof in een beurston, overdekt door 2 haren kleden; een wrijftafel met schragen, 8 draagbomen, 8 draagberriën, 1 koperen ketel, 1 ijzeren pot, 1 ijzeren treeft, 2 roosters, 6 tangen en 6 ijzeren lepels voor het gloeien van kogels.

Met ingang van 1 november 1726 werd het beheer opnieuw geregeld. Er werd een *Inspecteur* belast met het algemeen toezicht over de magazijnen. De commiezen-stapeliers moesten sindsdien bij deze Inspecteur een zg. „restenstaat” en een lijst van onbruikbaar geworden voorwerpen indienen.

Een beeld van het verbruik van munitie in die tijd kan men zich vormen aan de hand van de geschiedenis van Bergen op Zoom, waar gedurende het beleg door de Fransen in 1747 in totaal 414 vuurmonden aanwezig waren. Ook toen bestond er reeds een voorziening die wij heden ten

dage de *tactische voorraad* noemen. Zo werden voor elk kanon 500 kogelschoten en 25 druif- of blikkendooschoten aangehouden; bovendien hield men per vuurmond 10 lichtkogels ter beschikking. Er waren voldoende snaphanen en musketten met bijbehorend kruit, lont en lood beschikbaar, doch de wapens waren van drie verschillende kalibers en dat gaf weer aanleiding tot verwarring bij het uitdelen der munitiën. Het vervaardigen van patronen voor de karabijnen werd aan de infanterie zelf overgelaten. Van 2 juli tot 20 augustus werden door de belegerden verschoten: 7409 bommen en 24.591 granaten, hetgeen neerkomt op 1,6 schoten per vuurmond per dag. Voorts werden 28.000 handgranaten en 550.000 pond buskruit verbruikt. De Fransen schoten 3078 bommen en 50.000 kanonschoten op de stad af.

In 1750 werden de commiezen-stapeliers, met de inrichtingen onder hun beheer, onder toezicht geplaatst van de artillerie. De eerstaanwezende officieren van dit wapen ontwierpen in dat zelfde jaar uitrustingsstaten of zg. „defensielijsten” voor de plaatsen waar zij beheer voerden.

Een Duitser in Nederlandse krijgsdienst — von Creutznach — ontwierp voor de „magazijnlijsten” een nieuw formulier, dat later tot grondslag heeft gediend voor de zg. „Instructie-Inventaris”, welk voorschrift werd ingevoerd op 1 januari 1844 en dat de voorloper is geweest van de beheersvoorschriften van na 1945.

De 19e eeuw

In het begin van de 19e eeuw, in het jaar 1807, werd het Rijk met het oog op de opslag van de munitiën verdeeld in drie directies, elk met een Kolonel-Directeur aan het hoofd. Daarboven werden twee *inspecteurs-generaal* aangesteld met de rang van generaal-majoor. In totaal waren er toen 26 magazijnmeesters, die van toen af geen commies meer waren maar militaire ambtenaren, zijnde zowel officieren als onderofficieren. Van dit zelfde jaar af werden in het vervolg de vuurwerkers gekozen uit de kanonniërs of mineurs die ten minste twee jaar als zodanig hadden dienst gedaan.

Als voorbeeld van de hoogte van het munitieverbruik in deze periode zij vermeld dat tijdens de *Slag bij Waterloo* de Nederlandse artillerie 32 vuurmonden telde, waarmee van 15 tot 18 juni in totaal 1593 projectielen werden verschoten, hetgeen neerkomt op 16 schoten per vuurmond per dag. Tijdens deze slag verbruikte de infanterie van de 2e divisie 515.198 patronen.

Dat het roken nabij kruit gevaar kan opleveren werd ervaren op 19 september 1826 toen te Oostende een kruitmagazijn in de lucht vloog. Bezigt met het verstampen van buskruit meende één der met de leiding belaste onderofficieren brandlucht gewaar te worden. Een ander zag van onder één der tonnen een weinig rook te voorschijn komen. Hij riep dadelijk „vuur in het magazijn, vlucht, vlucht”. De ontploffing, die bijna onmiddellijk daarna volgde, eiste 14 doden, 10 ernstig en 8 licht gewonden. Het magazijn bevatte ruim 60 ton buskruit. Men vermoedde dat één der kanonnières buiten het magazijn een pijp had gerookt, deze niet voldoende had uitgeklopt en in de zak van zijn mouwvest had geborgen, waarna hij dit kledingstuk had uitgetrokken en in het magazijn neergelegd. Daardoor vatten het kledingstuk en het gestorte buskruitstof vlam.

De rang van „kapitein-vuurwerker” werd ingevoerd in het jaar 1849. In dat jaar beschikte de beheersorganisatie over 32 magazijnmeesters en 50 conducteurs.

De belangrijke rol van de artillerie in de strijd tegen de versterkte vestingen leidde gaandeweg tot een aanzienlijke stijging van het munitieverbruik, met daaraan gepaard een toeneming van de verzorgingsproblemen.

Tijdens het Duitse beleg van de vesting Straatsburg in 1870 bijvoorbeeld vuurden de Duitsers van 28 augustus tot 27 september uit 241 vuurmonden 193.722 schoten af op de vesting met als resultaat dat de verdedigingswerken totaal werden vergruisd. Het verbruik kwam hierbij neer op ruim 26 schoten per vuurmond per dag.

In dat zelfde jaar constateerde men hier te lande dat de tactische inrichting van de veld- en rijdende artillerie veel te wensen overliet en dat de zuinige leest waarop de organisatie was geschoeid, onmogelijk kon worden gehandhaafd. Toen de lessen uit de Frans-Duitse oorlog werden getrokken, onderkennen zowel het Krijgsbestuur als de Volksvertegenwoordiging de bestaande en nu duidelijk geopenbaarde leemten en gebreken, en aanvaardden de noodzaak het Krijgswezen van de Staat op gezonder, steviger en minder bekrompen grondslagen te funderen.

De Eerste Wereldoorlog

In 1914 waren bij elke Nederlandse divisie 36 kanonnen ingedeeld, die voor het gevecht konden worden gegroepeerd in batterijen van elk 3 kanonnen.

Aangezien met deze kanonnen snelvuur kon wor-

den afgegeven, diende men rekening te houden met een hoog munitieverbruik. Dat kwam tot uiting in de organisatie van de gevechtseenheid der batterij.

Zo vormde elk kanon met een caisson een stuk, en bovendien waren er nog vier caissons bij de batterij ingedeeld. Per drie kanonnen waren dus zeven caissons beschikbaar. Het kanon was aangehaakt aan de voorwagen; de caisson bestond uit een achterwagen plus een voorwagen. Voor elke batterij van drie kanonnen beschikte men dus aan bergruimte voor munitie over tien voorwagens en zeven achterwagens. De voorwagen van elk stuk was gespannen met zes paarden.

De divisie beschikte bovendien over een *infanteriemunitietrein*, bestaande uit niet minder dan 103 voertuigen, en een *artilleriemunitietrein*, bestaande uit 41 voertuigen. *Beide treinen bevatten een zg. aanvullingsvoorraad.*

In de Eerste Wereldoorlog bleek al snel dat de planning niet had kunnen voorzien hoe onvoorstelbaar hoog het munitieverbruik zou kunnen oplopen. Bijgevolg kon de produktie bij lange na niet in de behoefte voorzien, en niet zelden hadden de daaruit voortvloeiende tekorten een uiterst nadelige invloed op de operaties. Dat blijkt o.m. uit de woorden van majoor Langham van het Royal-Sussex Regiment, die over de strijd op 9 mei 1915 bij Neuve Chapelle berichtte:

Al hun dapperheid baat onze mannen niets; zij moeten eenvoudig het ogenblik afwachten waarop zij doodgeschoten worden.

Dit gevecht was één van de vele waarop de klachten in het parlement over gebrek aan munitie betrekking hadden.

Het achterwege blijven van grote vorderingen werd toegeschreven aan tekorten in de produktie van brisantgranaten. De Engelse veldmaarschalk Sir John French, de opperbevelhebber van het Britse leger in Noord-Frankrijk (afb. 5), had reeds maanden tevoren op dit gebrek gewezen, doch de minister van oorlog, Kitchener, had deze vermaning in de wind geslagen. Ten einde raad lichtte French daarop de militaire correspondent van de Times in, waarop in een gedeelte van de Engelse pers een ware veldtocht tegen Kitchener werd ontketend. De Engelse regering wist de opgestoken storm te bezweren door een reconstructie van het kabinet: Kitchener bleef weliswaar minister van oorlog, doch kreeg Lloyd George als minister van munitie naast zich.

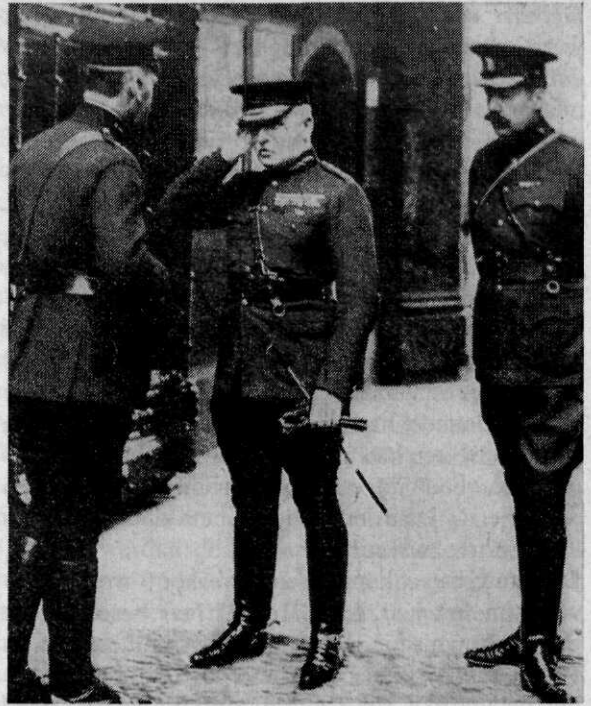
Het was ook veldmaarschalk French die in 1915 (afb. 6) verklaarde:

Het is een harde oorlog, maar de taak waarvoor hij ons stelt is betrekkelijk eenvoudig: meer munitie, altijd maar meer munitie, dat is de hoofdzaak die alles beheerst voor elke vordering, elke sprong vooruit. Iedereen heeft een overvloed aan munitie nodig.

Die roep om munitie klonk ook door in het Engelse parlement waar, na zijn benoeming tot minister van munitie, Lloyd George een rede voor het Lagerhuis hield waarin hij verklaarde:

Er wordt meer munitie verbruikt dan enig leger ooit heeft gedacht. Niet alleen het Britse maar alle legers hebben zich in deze misrekend. Dé verrassing van deze oorlog is de grote hoeveelheid artilleriemunitie die wij moeten verbruiken. De gewone denkbeelden omtrent strategie waren, dat er na drie of vier weken een grote slag zou zijn die misschien veertien dagen of drie weken zou kunnen duren, en dat er in die tijd natuurlijk een buitengewoon groot verbruik van munitie zou zijn. Wij meenden dat één der partijen het dan zou hebben afgelegd, maar mijn mannen zijn 79 dagen en nachten in gevecht geweest en dag en nacht is er met die grote kanonnen gevuurd. De aanmaak van de munitie die noodzakelijk is moet worden verzekerd, niet alleen om de eindoverwinning te behalen maar om die spoedig en zonder nodeloze verliezen te behalen.

Onder leiding van Lloyd George, in 1917 opgevolgd door Winston Churchill, nam de aanmaak van munitie een enorme vlucht. Eind 1915 werd in Engeland in 3000 fabrieken munitie vervaar-

Afb. 5 Veldmaarschalk Sir John French, opperbevelhebber van het Britse leger in Noord-Frankrijk tijdens de Eerste Wereldoorlog

digd (afb. 7). Er werd toen reeds twintigmaal zoveel munitie aangemaakt als in september 1914. Bovendien bleek tijdens de gevechten dat een andere verhouding van de munitiesoorten onder-

Afb. 6 Britse militairen laden mortierbommen aan de Somme (Eerste Wereldoorlog)

ling wenselijk was. Door de ondervinding leerde men dat kartetsschoten — alhoewel in sommige situaties zeer bruikbaar — in veel mindere mate nodig waren dan men had gedacht, en dat er een veel grotere behoefte bestond aan brisantgranaten. *Dank zij de bestaande produktiemogelijkheden kon in de gewijzigde behoeften worden voorzien.*

De Tweede Wereldoorlog

Gedurende de Tweede Wereldoorlog is aan beide zijden een uitgebreide studie gemaakt omtrent het munitieverbruik, wellicht voortgekomen uit de opnieuw opgedane ervaring dat er opnieuw een ernstig tekort aan munitie werd geconstateerd, vooral aan geallieerde zijde, zoals straks zal blijken.

Laten wij eerst de Duitse ervaringen nader beschouwen. Op 1 april 1941 waren de totale munitievoorraden gelijk aan 6½ gevechtsmaand: een niet geringe hoeveelheid en een gunstig uitgangspunt voor het nemen van initiatief. Een aanvaller heeft immers het voordeel dat hij zich goed op de aanval kan voorbereiden.

Bij het begin van de veldtocht tegen Rusland —

Afb. 7 Engelse vrouwen helpen bij de aanmaak van munitie

de operatie Barbarossa — bestond de Duitse Wehrmacht aan het Oostfront uit 91 infanteriedivisies, 17 pantserdivisies, 14 gemotoriseerde divisies, 1 cavaleriedivisie en 9 Roemeense eenheden. In reserve werden gehouden: 24 infanteriedivisies, 2 pantserdivisies en 1 gemotoriseerde divisie en brigade.

De „Erste Munitionsausstattung” (EMA = OMU) voor deze eenheden was betrekkelijk gering; zij bedroeg voor een infanteriedivisie 600 ton, voor een pantserdivisie 730 ton en voor een gemotoriseerde divisie 560 ton.

Als gevolg van de later opgedane gevechtsverbruikservaringen werd in de loop van de tijd voor verschillende wapens de omvang van de EMA gewijzigd. Was de EMA in 1941 voor een infanteriedivisie nog 600 ton, in 1944 was zij reeds verhoogd tot 845 ton. Deze ontwikkeling is te meer interessant omdat de Wehrmacht in 1941 nog volop in de aanval was, in 1944 echter volledig in het defensief gedrongen *als gevolg waarvan de EMA moest worden verhoogd op grond van het gestegen verbruik.*

Ook nu weer ging men, evenals in de Eerste Wereldoorlog de Engelsen al snel hadden moeten doen, de produktie aanpassen aan de veranderde behoeften die zich tijdens de strijd gingen aftekenen. Zo werden in augustus 1943 nog slechts 8000 pantservuisten gefabriceerd tegenover niet minder dan 400.000 stuks in mei 1944.

In totaal werd van 1941 t/m 1944 aan het Oostfront 5.244.787 ton munitie verbruikt; tijdens de strijd in en nabij Stalingrad werd alleen al aan Duitse zijde 20.000 ton munitie vernietigd door de inwerking van Russische zijde.

De geallieerde bombardementen misten hun uitwerking ook niet op de munitieverzorging: in juli en augustus 1943 werd aan het Oostfront rond 90.000 ton munitie méér verschoten dan in diezelfde tijd kon worden aangevoerd.

Verder bleek in de verdediging het verbruik van infanteriemunitie hoger dan normaal. Na de insluiting van het 6e Leger ultimo 1942 bij Stalingrad steeg het verbruik aan infanteriemunitie zeer sterk. De produktie werd dan ook daaraan aangepast en verhoogd van 150 miljoen tot 350 miljoen schoten per maand.

Het munitieverbruik bleek in het algemeen het hoogst te zijn bij de verdediging en bij de aanval op voorbereide verdedigingswerken, en het laagst bij de achtervolging. *Het verbruik was dus verschillend per soort gevecht. De Duitsers trokken daaruit onmiddellijk hun conclusies en dus werd in den vervolge de munitiebevoorrading van de*

Afb. 8 Duits 21-cm-geschut in actie tijdens de veldtocht in Rusland

troepen volledig bestuurd door bij de aanvoer rekening te houden met de variabele behoeften, die afhankelijk waren van het soort gevecht. Ook het gewicht en de beschikbare transportruimte speelden daarbij een voorname rol, een omstandigheid die van bijzonder belang is voor de bevoorrading en voor de transportorganisatie.

Bovendien bleek dat de voor een gevechtsoopdracht benodigde hoeveelheid munitie ook beïnvloedbaar is door factoren als moreel (vuurdiscipline; psychische bereidheid tot vechten), het weer en het terrein, alsmede de aard en omvang van het doel.

Bij het bestuderen van het verbruik moet men overigens voorzichtig zijn met het trekken van conclusies. Het volgende voorbeeld moge dit duidelijk maken. Bij de operatie Barbarossa was gedurende het tijdvak van 22 juni 1941 tot 30 november 1943 het verbruik van geweer- en mitrailleurmunitie alsmede van lichte-houwitsermunitie als weergegeven in de tabel.

Soort munitie	Tonnen	Aantal schoten
Geweer en mitrailleur	194.454	5.892.561.900
Lichte veldhouwitser	1.189.516	49.979.650

Duidelijk is dat het verbruik van de geweer- en mitrailleurmunitie t.o.v. de lichte-veldhouwitsermunitie qua gewicht veel geringer is, doch het aantal schoten bedraagt miljarden méér. Daarom is het aantal schoten per wapen de enig juiste vergelijkingsnorm bij munitieverbruik.

De conclusie dat de infanterist „maar weinig munitie” verbruikt — daarbij het oog hebbende op het gewicht — is niet gerechtvaardigd. Het Duitse gezegde „Der Teufel steckt im Detail” gaat hier zeer zeker op.

Omtrent de omvang van het Duitse munitieverbruik aan het Oostfront enkele voorbeelden.

Bij de aanval op Stalingrad van 1 september tot 30 oktober 1942 kregen het 6e Duitse Leger, het 4e Roemeense Leger en het 4e Duitse Pantserleger de opdracht op te rukken tussen de Don en de Wolga (*aanvallend gevecht*) om de laatstgenoemde rivier te bereiken, hetgeen hen gelukt is. In deze twee maanden verbruikten de ingezette 20 divisies te zamen 38.288 ton munitie. Per dag was dit een gemiddeld verbruik van 638 ton, hetgeen 32 ton per divisie betekent.

Van 12 januari tot 28 februari 1943 had de Duitse afweerslag (*verdedigend gevecht*) plaats ten zuiden van Leningrad. De Russen rukten op in dit gebied van Demjansk, alsook ten zuiden van het Ladogameer. De 25 Duitse divisies verbruikten daarbij 83.600 ton munitie; per dag een totaal van 1742 ton of 70 ton per divisie (afb. 8).

Tijdens de operatie „Blau” van 28 juni tot 21 augustus 1942 verbruikten 50 Duitse divisies tijdens *achtervolgingsgevechten* 77.193 ton munitie. Per dag betekende dit slechts een verbruik van 25 ton per divisie. Bij deze achtervolging door de Duitsers van de Russische troepen werden de Don en de Zwarte Zee bereikt en viel Rostov in Duitse handen.

Zoals duidelijk uit deze voorbeelden naar voren komt kan het verbruik per soort gevecht sterk verschillen. Het hiervoor aangegeven verbruik is dus het gemiddelde verbruik voor een reeks van verschillende soorten gevechten, gevoerd door een grote strijdmacht.

De ervaringen van de Amerikanen, opgedaan sedert in 1944 de 36 invasiedivisies West-Europa overspoelden, wijzen in precies dezelfde richting.

Ook daarbij bleek het munitieverbruik per soort gevecht zeer verschillend te zijn.

Als gevolg hiervan werd dan ook de *gevechtsschaal* ingevoerd waarin *per soort gevecht het aantal schoten per wapen* werd vastgelegd. Commandanten van speciaal de eenheden op het laagste niveau hebben daardoor een inzicht in het verbruik per soort gevecht, en de munitieherbevoorrading kan zodoende in juiste banen worden geleid naar de metterdaad bij de gevechten betrokken eenheden. Het zwaartepunt behoort daarbij naar deze eenheden te worden gericht.

Bezien we de Amerikaanse ervaringen verder, dan moet helaas worden geconstateerd dat hier het gezegde „l'histoire se répète” weer eens in ongunstige zin werd bewaarheid. In Amerika waren namelijk de ervaringen, opgedaan door Lloyd George in de Eerste Wereldoorlog, kennelijk alweer vergeten of wellicht in het geheel niet bekend. In de planning was het War Department te kortzichtig geweest voor wat betreft het te verwachten munitieverbruik aan zware kalibers, en de beschikbare voorraden waren bijgevolg veel te klein. De oude fout was weer herhaald, en het munitieverbruik bleek veel en veel groter dan geraamd.

Generaal Eisenhower heeft het gebrek aan munitie meermalen betiteld als remmend voor de uit te voeren operaties. Zo was hij gedwongen zijn troepen aan de Maas te doen halthouden omdat zijn Kwartiermeester niet genoeg munitie kon laten aanvoeren uit de zeehavens, hoewel het 1e en 3e Amerikaanse Leger, deel uitmakende van de 12e Amerikaanse Legergroep, hun uiterste best deden om de munitieaanvoer te versnellen, en in dat kader zelfs speciale munitiebataljons en transporteenheden samenstelden.

Het ontbreken van voldoende artilleriemunitie heeft er bij de tegenaanval op Mortain in Frankrijk zelfs toe geleid dat Duitse troepen ongehinderd naar het oosten konden terugtrekken.

Generaal Eisenhower is het ook geweest die de *waarde van de tactische luchtmacht* aantoonde die, ter ontlasting van de munitieaanvoer over land, van Engelse vliegvelden opstegen om hun explosieve last neer te werpen op de vijandelijke stellingen op het continent.

Als voorbeeld van een hoog munitieverbruik is de *verdediging en het ontzet door de Amerikanen van Bastogne* tijdens het Duitse beleg de moeite waard. Tussen 22 december 1944 en 16 januari 1945 werden in en rondom Bastogne 100.000 atminen, deels gelegd, deels gebruikt voor vernielingsdoeleinden, en verder werd 100.000 kg TNT

verbruikt. Dagelijks werd per trein en met voertuigen naar het 12e Corps 4500 ton munitie door de Amerikanen aangevoerd en alleen voor dit vervoer hebben de ingezette voertuigen in één week een totale afstand van 462.000 mijl afgelegd (de „Red-ball express”).

Het munitieverbruik in de periode van 22 december tot 16 januari bedroeg dagelijks 3500 ton; let wel: voor de verdediging en het ontzet van één stad en de omgeving.

Nabeschouwing

Uit het voorgaande moge duidelijk zijn gebleken dat het zinvol is, tijd te besteden aan het bestuderen van de krijgshistorie omdat ook in het verleden reeds doelstellingen zijn nagestreefd die principieel weinig verschillen van die welke wij heden ten dage dienen te verwezenlijken.

Wij worden zo attent gemaakt op belangrijke zaken die momenteel een voorname rol spelen bij de logistieke ondersteuning van ons legerkorps en dat óók in de toekomst ongetwijfeld zullen blijven doen.

Wij moeten lering blijven trekken uit de in het verleden opgedane ervaringen. Dit houdt in dat wij onze kennis daaromtrent moeten vergroten, willen wij de problemen binnen een bepaald vakgebied naar behoren kunnen aanpakken en met voldoende kennis van zaken naar waarde kunnen schatten.

Speciaal de in de Tweede Wereldoorlog opgedane ervaringen op logistiek gebied moeten voor ons een vingerwijzing zijn om een zo scherp mogelijke calculatie te maken, gebaseerd op diepgaande studies om de realiteit zo goed mogelijk te kunnen benaderen. Te lichtvaardig genomen beslissingen hebben veelal geen of onbetekenende consequenties in vrede, doch zullen in oorlogstijd fataal blijken te zijn.

Alleen een goed gefundeerde planning, waarbij met vooruitziende blik in de toekomst wordt geschouwd, kan verzekeren dat tijdig voldoende munitiesoorten waaraan behoefte bestaat, beschikbaar zullen kunnen komen en naar de juiste lokaties kunnen worden aangevoerd: wat betekenen immers de beste en modernste wapens, wat baat de voorbeeldige inzetbaarheid en dapperheid van onze soldaten, indien de benodigde munitie niet in voldoende mate beschikbaar zou zijn?

Behoeftbepaling, productie en verdeling van munitie zijn van doorslaggevend belang om een gunstige afloop van het gevecht te bewerkstelligen.

Een OMU van voldoende omvang (op basis van de gevechtsschaal) en een bestuurde munitieherbevoorrading zijn dan ook van wezenlijk belang om in voorkomende gevallen de wapenuitwerking te kunnen maximaliseren.

Daarbij moeten wij dan bedenken dat, speciaal bij de verdediging, het niet alléén gaat om door middel van direct vuur de tegenstander uit te schakelen, wij moeten óók in staat zijn hem te hinderen met indirect vuur (storingsvuur). Alhoewel uiteraard de verbeterde kwaliteit van de munitiesoorten daarbij een voorname rol speelt, is zulks niet voldoende. Om het gewenste afstotende effect van het uitgebrachte vuur te verkrijgen is óók een bepaalde kwantiteit aan munitie vereist. De munitievoorraad voor de wapensystemen waarmee indirect vuur kan worden afgegeven moet zó groot zijn, dat deze voldoende is voor de aangenomen tijdsduur van een oorlog om het maximale effect van deze wapens te kunnen uitbuiten.

Vanzelfsprekend kan de uitwerking van een wapensysteem worden verhoogd door betere verkenning, precieze doelvaststelling, grotere trefwaarschijnlijkheid en verkorting van de reactietijden.

De opdracht voor afschrikking en verdediging kan echter alleen worden gerealiseerd met een hoeveelheid munitie van voldoende omvang en uitwerking, die snel, precies en op elk moment op

de tegenstander kan worden afgevuurd, dáár waar dat voor hem het onaangenaamste is.

Slot

Veronachtzaming van de hiervoor uiteengezette doelstellingen door oorzaken als de in verhouding te ver gaande inkrimping van organisaties, op onjuiste gronden gebaseerde theoretische benadering van de hedendaagse problemen, een gebrek aan voldoende verantwoordelijkheidsgevoel of te ver gaande vereenvoudigingen vanwege zg. „werkbesparing”, zullen tijdens een onverhoopt volgende oorlog leiden tot een confrontatie met de harde werkelijkheid, waarvan mislukkingen het gevolg zullen zijn.

Wij moeten te allen tijde lering trekken uit de in het verleden opgedane ervaringen en ons ervan bewust blijven dat een daaraan voorbijgaan — doordat deze ervaringen te gemakkelijk als „verouderd” terzijde worden geschoven — zal leiden tot het verliezen van het gevecht.

Wij moeten ons blijven realiseren dat wij te maken hebben met een materie, waarbij gemaakte beleidsfouten onder vredesomstandigheden niet altijd aan de dag zullen treden: het is zeer goed denkbaar dat, evenzeer als voorheen, een verkeerde aanpak zich alléén onder oorlogsomstandigheden zal openbaren; doch dán zal het te laat zijn om nog maatregelen te nemen en het getij te doen keren.

Literatuur

- H. Hondius — *Korte beschrijvinge ende afbeeldinge van de Generale regelen der Fortificatie, De Artillerie, Munition ende Vivres van de Officieren der selver ende hare Commissien Van de Leger - Aerde - Wallen, de Approchen met het Tegenweer ende Vyerwercken* (1624).
- J. Scharp — *Gedenkzuil van den Nederlandschen Krijgsroem in juny MDCCXV*. Johannes Allart, 's-Gravenhage (1816).
- F. H. W. Kuypers — *Geschiedenis van de Nederlandse Artillerie van de vroegste tijden tot op heden* (4 dln). Adolf Blomhert, Nijmegen (1869).
- W. A. T. de Meester — *Gedenkboek van den Europeeschen Oorlog in 1915*. A. W. Sijthoff, Leiden (1915).
- W. Churchill — *Drie jaar Wereldbrand 1916-1918* (1926).
- Anon. — *Churchill Man van de Eeuw* (samengest. door

- American Heritage Magazine en United Press International). De Spaarnestad, Haarlem (1965).
- G. Donat — *Beispiele für den Munitionsverbrauch der deutschen Wehrmacht im Zweiten Weltkrieg*. *Allg. Schweiz. Mil. Z.* **129**(1963)(2).
- G. Donat — *Der Munitionsverbrauch der deutschen Wehrmacht im Feldzug gegen Sowjetrußland 1941 bis 1945*. *Allg. Schweiz. Mil. Z.* **130**(1964)(1), (2), (3).
- G. Donat — *Der Munitionsverbrauch der deutschen Wehrmacht im Zweiten Weltkrieg*. *Wehrwissensch. Rundschau* **16**(1966)(8).
- G. Donat — *Über den Munitionsverbrauch der US-Truppen auf dem europäischen Festland im Zweiten Weltkrieg*. *Allg. Schweiz. Mil. Z.* **133**(1967)(1).
- H. Rullkötter — *Munitionseinsatz des deutschen Heeres im Zweiten Weltkrieg*. *Wehrkunde* **22**(1973)(12).

Traditieproblemen

L. Verhoeff

kolonel der artillerie

In het editoriaal van de *Militaire Spectator* van maart 1974 besprak de hoofdredacteur enkele aspecten van de traditie en gaf daarbij een opsomming van de artikelen die sinds 1950 over het onderwerp traditie in deze periodiek zijn verschenen. Leest men deze artikelen nog eens door en ook artikelen die over hetzelfde onderwerp in andere bladen werden gepubliceerd, dan valt op, dat er slechts zelden een poging wordt gedaan om te omschrijven wat men nu precies onder traditie dient te verstaan. Echter blijkt uit de onderwerpen die ter sprake komen, dat men onder traditie veelal slechts zaken verstaat als vaandels, regimentsafstamming, uniformen en dergelijke.

Wel worden min of meer vage omschrijvingen gegeven van oorsprong en doel van traditie. Zo zegt *De Roo van Alderwerelt* in zijn artikel: Traditie, betekenis en verzorging [1]: „Voor een werkelijke traditie moet er een bijzonder feit zijn, een gebeurtenis, *waarop de traditie gegrond¹ is*”, waarna hij de (werkelijke) traditie (vaandel, emblemen, e.d.) stelt tegenover de gewoonte, waarvoor hij de viering van de naamdag van Sinte Barbara door de artillerie als voorbeeld geeft. *Ringoir* zegt in zijn artikel: Wat is traditie? [2]: „Traditie is het bewaren van roemvolle overleveringen *met het doel¹ korpsgeest en wapentrots te bevorderen*”.

Een zinvolle discussie over de problematiek met betrekking tot de traditie is pas mogelijk, wanneer eerst de juiste betekenisinhoud van het woord is vastgelegd. Hierna kunnen kenmerkende eigenschappen van de traditie worden vastgesteld. Vervolgens kan men zich afvragen in welke aspecten de bij de Koninklijke Landmacht bestaande tradities tekortschieten en ten slotte kan men trachten vast te stellen wat tot verbetering van de situatie kan worden ondernomen. In dit artikel wil ik een poging wagen een en ander voor u te ontwikkelen.

Betekenis van het woord traditie

Het is min of meer traditie om, schrijvend over

¹ Cursivering van mij, L.V.

traditie, te memoreren dat het woord is afgeleid van het Latijnse woord *trado*, wat *overdragen*, *doorgeven* betekent, maar deze etymologie zegt uiteraard nauwelijks iets over de huidige betekenisinhoud van het woord in het Nederlands.

Tracht men de betekenisinhoud van het spraakgebruik uit vast te leggen, dan rijst hier, zoals zo vele malen elders, het probleem dat er verschillende, meer of minder ruime betekenisinhouden aan het woord worden gegeven. In de hierboven gememoreerde artikelen wordt traditie geïnterpreteerd als de bij Koninklijk Besluit of Ministeriële Beschikking vastgestelde afstammingslijn der wapens, dienstvakken, korpsen of regimenten² en de daaraan direct gerelateerde uiterlijke verschijningsvormen. In het algemene spraakgebruik wordt het woord traditie soms gebruikt in de zin van het van generatie op generatie overgeleverde gebruik of met een nog ruimere betekenisinhoud in de zin van: alle overgeleverde kenmerkende vormen van een bepaalde samenleving, niet alleen de gebruiken, maar ook de woorden, liederen, opvattingen en verwante zaken.

Deze verschillende betekenissen van het woord traditie komen voort uit verschillen van inzicht inzake de verhouding tussen de bedoelde traditie en de totaliteit van het overleveringsgoed dat ons omringt. Onder (militair) *overleveringsgoed* worden in dit verband verstaan: de kenmerkende eigenaardigheden in gebruiken, taal, liederen, stoffelijke zaken en andere uitingen van de menselijke geest, die in de (militaire) samenleving van generatie op generatie worden doorgegeven. Onder deze definitie vallen zowel het *Wilhelmus* als het lied *In de Oost is 't niks gedaan, kassian*, zowel de woorden *infanterist* en *geweer* als de woorden *zandhaas* en *sput*, zowel het vaandel als de oudstompstok, zowel de attila van de cavalerie als het gebruik van boerenbonte zakdoeken bij dat wapen.

² Korthedshalve zal ik in den vervolge slechts van regimenten spreken, waaronder dan ook wapens, dienstvakken en korpsen worden verstaan.

De totaliteit van dit overleveringsgoed wordt als eerste met het woord traditie aangeduid; dit is feitelijk de ruimste betekenis waarin het woord wordt gebruikt. Er zijn ook minder ruime betekenisinhouden gebruikelijk; wanneer we deze achtereenvolgens aanduiden met traditie in engste zin, in engere zin en in ruimere zin, dan is de volgende indeling en omschrijving mogelijk.

De traditie in engste zin omvat de bij Koninklijk Besluit of Ministeriële Beschikking vastgelegde afstammingslijn der regimenten en alle hieraan rechtstreeks gerelateerde zaken als vaandels en vaandelopschriften, namen van regimenten, het begrip garde en vergelijkbare aspecten.

De traditie in engere zin omvat naast het voorgaande tevens het overige in officiële besluiten en/of voorschriften vastgelegde overleveringsgoed, zoals de diverse bepalingen op het gebied van ceremonieel, emblematiek, banistiek, officiële terminologie, naamgeving en dergelijke.

De traditie in ruimere zin omvat naast de zojuist omschreven officieel vastgelegde traditie het in de Koninklijke Landmacht als geheel of bij bepaalde regimenten bestaande overleveringsgoed, dat als kenmerkend voor het leger als geheel of voor dat regiment wordt onderkend en voornamelijk door het beroepspersoneel wordt gedragen en gecontinueerd, in overeenstemming met en dikwijls als voortzetting of uitvloeisel van de officieel vastgelegde traditie.

De traditie in ruimste zin omvat, zoals reeds gezegd, de totaliteit van het in de Koninklijke Landmacht als geheel of bij bepaalde regimenten of kleinere eenheden bestaande overleveringsgoed, dat door dienstplichtige en beroepsmilitairen wordt gedragen en gecontinueerd, ten dele in afwijking van en zelfs zich confronterend met de hiervoor genoemde tradities.

Niveaus in het overleveringsgoed

In de hierboven geschetste totaliteit van het militaire overleveringsgoed zijn verschillende niveaus aanwezig, die men kan horen karakteriseren als officieel, officieus en onofficieel, als plechtig, stijlvol en gewoon, als traditie, gebruik en folklore of overeenkomstige trapsgewijs te rangschikken waardeordelen. Men kan globaal drie niveaus onderscheiden, die ik in het vervolg aanduid als niveau I, II en III. Niveau I correleert met de tradities in engste en engere zin, niveaus II en III vallen min of meer samen met de uitbreidingen hiervan tot respectievelijk de traditie in ruimere zin en de tra-

ditie in ruimste zin. Aan de hand van deze globale indeling kan men zeer typerende reeksen van verschijnselen noteren, die meer dan de gegeven definities duidelijk maken wat traditie in de verschillende betekenisinhouden wel is.

Gebruiken

- I: Het openen en sluiten van de ban
- II: Het narichten bij het elkaar toedrinken
- III: Het in het water gooien van de beste leerling van een officiersopleidingsklas.

Bij- en toenames van eenheden

- I: De 1 Divisie 7 december
- II: De Rijders (Het Korps Rijdende Artillerie)
- III: The Pope's Own Hunters (Het Regiment Limburgse Jagers).

Gebaren

- I: De militaire groet
- II: De arm- en handsignalen bij het titrilleren
- III: Het bekende „Bandoengduimpje”.

Emblemen

Zie afbeelding.

Bovenstaande lijst kan naar believen worden uitgebreid: in alle traditionele aspecten van de militaire samenleving treden dergelijke niveauverschillen aan de dag, of men nu een zeer algemeen aspect beziet of een enkel op zich zelf staand feit.

Een algemeen aspect: *de militaire taal*

- I: De officiële militaire terminologie
- II: Het militaire vakjargon
- III: De soldatentaal.

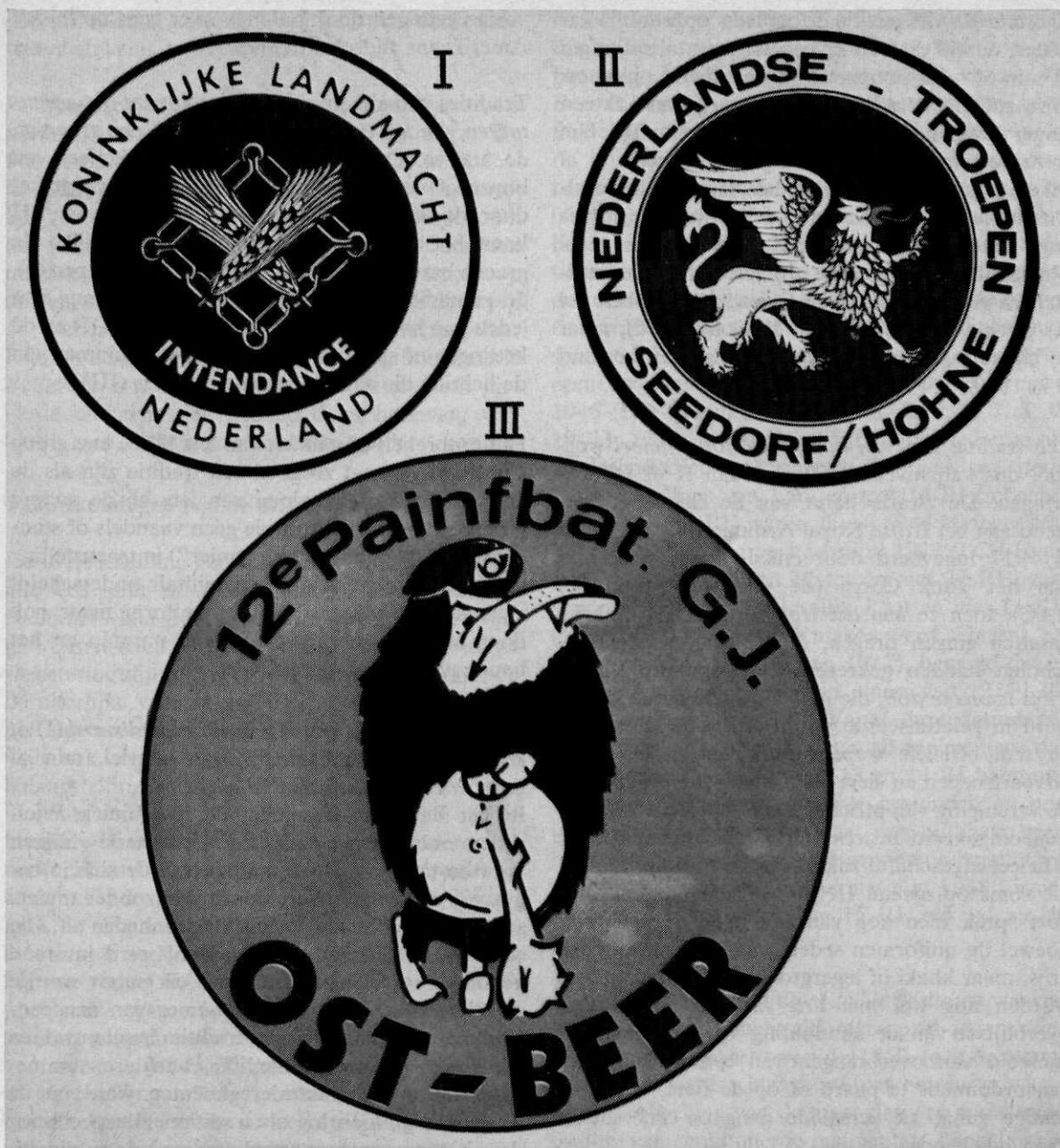
Een enkel feit: *de stok*

- I: De CSM-stok
- II: De met een huls of zilveren knop versierde „cane”
- III: De door de oudste lichter gefabriceerde oude-stompstok.

Uiteraard is een indeling in drie niveaus min of meer arbitrair. Soms zal men slechts een tweetal niveaus kunnen onderscheiden, in andere gevallen zullen zich tussen de extremen meerdere tussenliggende gradaties voordoen.

Liederen

- I: Het Wilhelmus
- I/II: De Grenadiersmars
- II: Het Lied van de Veldartillerie
- II/III: Rats, Kuch en Bonen
- III: Wie zijn Vader heeft vermoord.

De drie niveaus, gedemonstreerd door emblemen op plakplaatjes: I: het dienstvak van de Intendance, II: de Nederlandse troepen in Seedorf/Hohne, III: de Ondersteuningscompagnie van het 12 Pantserinfanteriebataljon - Garderegiment Jagers

Kenmerken van de traditie

Beschouwt men de totaliteit van het overleveringsgoed op de diverse niveaus, in stede van alleen de traditie van niveau I, dan zijn als de meest kenmerkende eigenschappen de volgende te noemen.

De *draggers* van de totaliteit van het militaire overleveringsgoed zijn *alle militairen*: officieren, onderofficieren, korporaals en manschappen, zowel

beroeps en reserve, als dienstplichtig. De relatief kleine groep beroepsmilitairen is door haar aard het nauwst betrokken bij de actieve beleving van de traditie van niveau I, de grote groep dienstplichtigen is vanzelfsprekend in sterkere mate betrokken bij de traditie van niveau III. Een correlatie tussen de respectieve niveaus en de respectieve rangen of categorieën is er echter niet: er valt slechts een accentverschil te constateren.

De tradities van niveau I worden in het algemeen

ingesteld en dragen daardoor een opzettelijk karakter, terwijl die van niveau III meestal spontaan en min of meer onopzettelijk *ontstaan*. Logischerwijze zullen de tradities van niveau I dan ook een langer leven hebben dan die van niveau III. Het grenadierembleem, de springende granaat, is al enkele eeuwen oud; het oudste onofficiële bataljonsembleem, dat van de 101 Artilleriemeetafdeling, enkele tientallen jaren. Ook op deze regel zijn er uitzonderingen: de officiële namen der regimenten veldartillerie (Van Essen, e.a.) hebben het zes jaren uitgehouden (van 1950 tot 1956), maar de bijnaam *Stoepen* voor veldartilleristen bestond al in 1870.

Een traditie kan *van onofficieel tot officieel* worden, dus van niveau III tot niveau II of I doordringen. De zwarte baret van de cavalerie, ontleend aan het Britse Royal Armoured Corps, werd in 1917 ingevoerd door enkele jonge officieren van het Tank Corps (de voorganger van het RAC), toen ze aan het front in Noord-Frankrijk baretten gingen dragen, die ze van meisjeskostscholen hadden gekregen. De populaire slagzin *Niets is ons te doll!*, die na 1945 in de mode kwam, werd in gelatiniseerde vorm: *Nil nobis absurdum* de semi-officiële wapenspreuk van de Aan- en Afvoertroepen en siert als zodanig het orgaan van de vereniging van officieren van dat dienstvak.

Een omgekeerd proces valt waar te nemen in de officieel afgeschafte zaken van de niveaus I en II, die soms op niveau III blijven hangen. Tot voor kort sprak men nog van *eerste en tweede grijs*, hoewel de uniformen sedert 1945 niet meer veldgrijs, maar khaki of legergroen zijn. Spoedstukken worden nog wel met *drie kruisjes* aangegeven, overblijfsel van de aanduiding voor de gewenste snelheid van overbrengen van een bericht door een ordonnans te paard of op de fiets, waarbij x matige gang, xx versnelde gang en xxx snelste gang betekende.

Tradities *omvatten de totaliteit van het overlevingsgoed*: niet alleen gebruiken, vaandels en uniformen, maar ook taal, liederen, rijmen, muziek, opvattingen, verhalen en dergelijke. Veel van deze aspecten hebben een *internationaal karakter*: een woord als *spuit* voor geweer heeft parallellen in andere talen (*spout, Spritze, seringue*), de opvatting, dat de koks kamfer in de pap voor de recruten mengen is al oud en algemeen verspreid en de internationaal bekende vertelling over de verkeerd begrepen order voor het bezien van een zonsverduistering dateert uit een Duitse bron van de

vorige eeuw en dook onlangs weer eens op in een Amerikaans tijdschrift [3].

Tradities van alle niveaus tenderen naar het *accentueren van het onderscheid* tussen de ene groep en de andere. Op niveau I wordt dat officieel van boven af voorgeschreven, op niveau II wordt het door de eenheden nagestreefd en op niveau III komt het voort uit de troep. Men vergelijkte de groene baret van het Korps Commandotroepen (I), de grenadiersknopen aan de dagelijkse tenue van leden van het Garderegiment Grenadiers (II) en de kettingen of speldjes met het lichtingsnummer van de lichter die aan het afzwaaien toe is (III).

Het ontbreken of nalaten van iets bij de ene groep kan overigens net zo goed een traditie zijn als de aanwezigheid of het doen van iets bij de andere groep. Zo heeft de artillerie geen vaandels of standaarden („'t Kanon is hun banier”) in tegenstelling tot de andere wapens en de militair onderscheidt zich van de burger door het uniform maar ook door het niet gebruiken van een paraplu en het handhaven van andere taboes.

Of iets als traditie wordt *geinstitutionaliseerd* (I) of *erkend* (III) is afhankelijk van allerlei, min of meer *toevallige omstandigheden*.

In het Belgische leger zijn de Karabiniers-Wielrijders als gemechaniseerde infanterie blijven voortbestaan, omdat de traditie van de zich in begin van de Eerste Wereldoorlog bijzonder onderschieden hebbende wielrijderseenheden („Die schwarzen Teufel”) als waardevol werd in stand gehouden, terwijl in Nederland elk spoor van de wielrijders verdween. Het nummer van een eenheid wordt soms als een traditie beschouwd en soms niet: de oorspronkelijke, nuchtere nummering van onze infanterieregimenten werd na de Tweede Wereldoorlog als traditioneel aspect voor de uit het verzet voortgekomen oorlogsvrijwilligersbataljons heringevoerd vanwege de streekbinding van vele dezer regimenten. In Indonesië bestonden bij de latere dienstplichtige bataljons enige tijd deze traditionele nummering en de niet-traditionele tactische nummering naast elkaar (bijvoorbeeld 6-8 RI = 422 Infanteriebataljon, d.w.z. 2-42 Zelfstandige Infanteriebrigade). De laatstgenoemde nummering heeft niet lang genoeg bestaan om een traditioneel aanzien te verwerven, maar de huidige nummering der parate eenheden, eveneens ontstaan als een tactische nummering, waarvan het systeem echter reeds herhaaldelijk werd doorbroken, begint langzamerhand door het langdurige

gebruik een traditioneel aspect, een soort van naambetekenis te verwerven.

Wanneer iets als traditie is geaccepteerd, *doet het oordeel van buitenstaanders niet ter zake*. De zwarte baret van het Britse Tank Corps werd destijds door iedereen, behalve de tankers, bespottelijk gevonden en toch bleef men hem dragen. Bij het toenmalige Regiment Wielrijders werden een muziekkorps en een vaandeldrager en -wacht op de fiets als volkomen normaal geaccepteerd, terwijl de Amerikaanse merkwaardighedenverzamelaar Ripley deze feiten opnam in zijn boekenserie *Believe it or not*. In de landen die de cavalerie niet in de tankeenheden hebben doen herleven, verbaast men zich over cavalerie zonder *chevaux*.

Tekortkomingen van de officiële traditie

De in de inleiding gememoreerde artikelen hebben alle een min of meer uitgesproken teneur: in Nederland laat de traditiehandhaving en -beleving te wensen over. De voorgestelde maatregelen ter verbetering zijn echter vrijwel uitsluitend gericht op de uiterlijke vormen van de traditie, bovendien in het algemeen slechts op die van niveau I en dikwijls ook nog zo sterk gekleurd door persoonlijke belangstelling voor het detail, dat de realiteit van nu soms verdwijnt achter de roem van toen en het nuchtere bestaan van alledag wordt opgesierd met aanvechtbare afstammingsstabellen en nauwelijks aansprekende heraldische symbolieken. Tracht men de diagnose te stellen, waarom de traditiebeleving in de Koninklijke Landmacht zo een stoffige en weinig reële indruk maakt, dan kan het probleem, gezien het hiervoor betoogde, nader worden geformuleerd als: Waarom is de traditie van niveau I, in afwijking van die van niveau II en in tegenstelling tot die van niveau III zo weinig levensvatbaar? Ziehier in welke richting naar mijn mening de tekortkomingen moeten worden gezocht.

De traditie van niveau I is *te gekunsteld en te formeel van opzet* om gedragen te kunnen worden door alle militairen. De officiële afstammingslijn der regimenten heeft nog maar weinig meer te maken met het volle militaire leven in de bataljons, afdelingen en kleinere eenheden. Toen het regiment in de legerorganisatie nog een plaats had, was het uit organisatorisch oogpunt soms nodig regimenten op te richten, te splitsen, samen te voegen of op te heffen. Het Regiment Grenadiers en het Regiment Jagers werden tweemaal samengevoegd (van 1843 tot 1913 en van 1950 tot 1953)

en tweemaal gescheiden; regimenten kust- en vestingartillerie verdwenen, regimenten luchtdoel- en pantserdoelartillerie werden gecreëerd, enzovoort. Er was in al deze gebeurtenissen echter steeds een duidelijke organisatorische lijn te onderkennen. In de huidige organisatie bestaat deze regimentenrealiteit niet meer: het bataljon/de afdeling is de feitelijke drager der continuïteit geworden en het regiment is nog slechts een onzichtbaar traditieverband, waardoor het mogelijk is geworden dat er in de traditiebepalingen de wonderlijkste fouten en omissies optreden en de afstammingslijnen soms op het bizarre af worden doorgesneden en opnieuw aaneengeknoopt. Zo werden op 15 april 1946 (LO 141 van 1946) het 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12 en 14 Regiment Infanterie wederom als vredesonderdeel geformeerd. Dit was een dode letter: bataljons van 1 tot en met 14 RI (inbegrepen 4, 6 en 13 RI) waren al van 1944 af opgericht. Vervolgens werden op 1 februari 1947 (LO 91 van 1947) de tradities van 12 tot en met 22 RI overgenomen door respectievelijk 1 tot en met 11 RI. Om de zaak kloppend te maken werd achteraf, op 17 maart 1947 (LO 92 van 1947), bepaald dat in de eerstgenoemde reeks „in plaats van 12/14 RI wordt gelezen³ 4/6 RI”. Vanaf deze datum bestonden er officieel nog maar elf regimenten; dat er in werkelijkheid van 12, 13 en 14 RI bataljons in Indonesië op heftige wijze bestonden en nog jarenlang zijn blijven bestaan, was blijkbaar geen beletsel. Evenmin waren de genoemde bepalingen een beletsel voor het in Indonesië in 1948 formeren van drie bataljons van 15 RI, bekend als de Blijvertjes.

Soms lijkt het erop of de *officiële besluiten* waarbij tradities worden ingesteld met opzet *iedere idee van continuïteit frustreren*. In 1950, toen de naamregimenten werden ingevoerd (een betreurenswaardige doorbreking van de meer dan een eeuw oude traditie van genummerde regimenten) bepaalde het Koninklijk Besluit nummer 26 (LO 187 van 1950), onder meer: „de Koninklijke Landmacht op voet van vrede omvat met ingang van 1 juli 1950 (...) het Regiment Veldartillerie Van Essen (...)” (onjuist gespeld als: van Essen) en „het 1, 2 en 4 Regiment Veldartillerie worden geacht te zijn opgeheven”. In het daaropvolgend Koninklijk Besluit nummer 27 (zelfde LO) werd vastgelegd, dat de traditie van de opgeheven vredeseenheden *overging op en voortgezet werd door*³ de opgerichte vredeseenheid. Afgezien van de onmogelijke formuleringen als „met ingang van 1 juli omvatten”

³ Cursivering van mij, L.V.

en „geacht worden te zijn opgeheven”, was het natuurlijk veel eenvoudiger en uit een oogpunt van traditie wenselijker geweest te bepalen dat het 1, 2 en 4 RVA werden samengevoegd tot het RVA Van Essen. Om alles nog absurder te maken, werden bij latere Koninklijke Besluiten sommige genummerde regimenten van het ene naar het andere naamregiment verplaatst, alsof het verkeerd geladen baaltjes meel betrof. Zo verhuisde het 4 Regiment Veldartillerie van RVA Van Essen naar RVA Prins Frederik, het 4 Regiment Infanterie ging zelfs van GRF Prinses Irene naar het Legermuseum en (nog sterker) het 2 Regiment Huzaren ging van het RH van Boreel naar RH Van Sytzama en daarna weer terug naar RH van Boreel!

Ook leidt de traditie van niveau I een *te geïsoleerd bestaan*. Zij treedt over het algemeen slechts naar buiten bij plechtigheden als beëdigingen of bevels-overdrachten en blijft voor de rest van de tijd verborgen op de bureaus van de aangewezen regimentscommandanten en de traditiekamers. Er worden weinig pogingen gedaan om de traditie van niveau I in het dagelijks leven te plaatsen. Er is bijvoorbeeld geen enkele dagelijks in gebruik zijnde herinnering aan de vooroorlogse genummerde infanterieregimenten bij de huidige parate infanteriebataljons; van de naoorlogse genummerde infanteriebataljons is zelfs in de officiële traditie helemaal niets te vinden. Iemand die destijds met een bepaald bataljon in Indonesië is geweest, bijvoorbeeld met het bekende 5-5 RI („Pijp-pijp”) of in de meidagen van 1940 streed als infanterist, bijvoorbeeld met 8 RI op de Grebbeberg, zal weinig affiniteit voelen tot het 45 Pantserinfanteriebataljon. Het zou wat anders zijn, als dit bataljon zich nadrukkelijk zou presenteren, zoals bij Britse eenheden gebruikelijk is, als: *45 Pantserinfanteriebataljon-Regiment Infanterie Oranje-Gelderland, voortzettend de tradities van 5 en 8 RI, afgekort 45 Painfbat RIOG (5/8 RI)*.

Door dit geïsoleerde bestaan heeft de traditie van niveau I *veel te weinig bindingen met de tradities van de niveaus II en III*. Het tegendeel is eerder waar: de tradities van de niveaus II en III worden van hogerhand in het gunstigste geval genegeerd, soms echter kortweg verboden. Een voorbeeld hiervoor vormen de onderdeelsemblemen: er bestaan officieel alleen emblemen van legerkorpsstaf, legerkorpstroepen, divisies en territoriale eenheden. Over de brigade-emblemen wordt al jaren gedelibereerd, maar ze zijn nog steeds niet officieel

erkend. Bataljons- en afdelingsemblemen en emblemen van kleine eenheden bestaan ook in grote aantallen, maar worden nimmer officieel erkend (behalve een aantal in Indonesië door generaal Spoor goedgekeurde en gedragen emblemen van eenheden beneden regimentsniveau), hoewel het algemeen bekend is dat de troep deze emblemen wenst (ze verschijnen steeds als vanzelf op de voertuigen) en dat ze, uitgevoerd als borstzak- of halsdoekemblemen, in grote legerplaatsen het voordeel meebrengen van gemakkelijke indentificatie naar de eenheid van de in gevechtstenue geklede militairen. Het al dan niet dragen van deze emblemen is in de huidige situatie afhankelijk van initiatieven van lagere commandanten, waardoor een vrij willekeurig tolerantiepatroon is ontstaan en waardoor er geen enkel toezicht op is, zodat door het ontbreken van een regulerende invloed van niveau I in bepaalde gevallen de meest absurde embleemfiguren in bizarre kleurencombinaties zijn ontstaan. Ter andere plaatse heb ik van deze emblemen een overzicht gegeven [4]. De Koninklijke Marine en de Koninklijke Luchtmacht hebben een en ander wel geregeld: alle schepen en wal-installaties en alle squadrons, groepen en andere luchtmachteenheden hebben een eigen embleem, dat geplaatst wordt in een voorgeschreven heraldisch verantwoorde omlijsting. De door deze krijgsmachtdelen gepubliceerde vouwbladen, plakplaatjes en aanplakbiljetten vertonen dan ook een rijke verscheidenheid van karakteristieke emblemen, terwijl de Koninklijke Landmacht, die een veel groter aantal eenheden bezit slechts wapen-, dienstvak-, korps- en regimentsemblemen kan afbeelden [5].

Niet alleen heeft de traditie van niveau I te weinig diepte, het ontbreekt ook aan breedte: *traditie beperkt zich te veel tot het gebruik en de stoffelijke zaken*. Te weinig realiseert men zich, dat ook woorden, liederen, rijmen, spreekwoorden, opvattingen, verhalen en anecdotes tot de traditie behoren. Publikaties die door of namens de legerleiding worden uitgegeven, zwijgen dan ook meestal over dit soort traditie of doen deze geringschattend af. De geschiedschrijving van de diverse eenheden (als die al bestaat) vermeldt zelden of nooit de bijnaam van de eenheid, zoals bijvoorbeeld *De vieze Vier* (4 RI voor de oorlog) en *Andjing NICA* (Infanteriebataljon V - KNIL).

Er is ook nog nooit in Nederland een liederenbundel verschenen, waarin echte soldatenliederen voorkomen. Van een in 1947 door het Ministerie van Oorlog uitgegeven bundel *Het Leger Zingt* zegt het voorwoord: „Zeker, er bestaan soldaten-

liedjes, liedjes, waarvan vaak de oorsprong in het ver verleden ligt, met bewoordingen, van welker betekenis alleen de historicus een verklaring kan geven, liedjes, met soms weinig gekuiste taal, maar deze zal men in de bundel niet aantreffen" [6]. De bundel bevat dan ook, evenals voorgaande verzamelingen, allerlei liederen, die uit krijgstuhtelijk, moreel, taalkundig en muzikaal oogpunt zeer waardevol zijn, maar die geen soldaat ooit zingt, bijvoorbeeld de liederen van *Anne-Marieke* en *Vader Jacob*. Echte soldatenliederen als *Madelein* en *Dronken Kanonniertje* staan er inderdaad niet in.

De traditie wordt voorts te *dikwijls gezien als een zaak van uitsluitend officieren*. In de aanwijzingen van de Wapentraditierraad der Artillerie bijvoorbeeld gaat het voor een deel om tradities van niveau I (waarbij dan tevens opvalt, dat bepaalde aanwijzingen strijdig zijn met het officieel voorgeschrevene) en voor de rest om tradities van niveau II, die min of meer vanzelfsprekend in officiersmilieu worden geplaatst. Men spreekt over artillerie-officiersdassen, inplaats van over artilleriedassen en beschrijft het Sinte-Barbarafeest als een korpsfeest voor officieren. Een direct gevolg hiervan is weer, dat men dikwijls in publikaties over traditie de eis stelt, dat tradities stijlvol moeten zijn. Vuurmonden mogen geen namen dragen als *Battle Lady* of *Brontosaurus*, maar moeten roemrijke namen als *Atjeh* en *Lombok* vertonen, liederen moeten qua tekst en melodie voldoen aan normen van welluidendheid en de viering van gedenkdagen moet in stijl worden gehouden. Maar al te dikwijls wordt hierbij echter uit het oog verloren, dat het begrip stijl evenzeer aan persoonlijke inzichten is verbonden als het begrip traditie. De artillierietraditie van niveau II om het vijfde couplet van het artillierielied te zingen, staande met de linkervoet op de stoel en de rechervoet op de tafel, zal in andere kringen nauwelijks stijlvol worden geacht en het is mijns inziens op goede gronden te verdedigen dat een opschrift als *Singin' Guns* op een tank beter past in de stijl van de dienstplichtige wachtmeester die de tank berijdt, dan bijvoorbeeld *Quatre Bras*. De hiervoor geponeerde stelling, dat traditie nauwelijks wordt beïnvloed door het oordeel van buitenstaanders, is ook omkeerbaar: traditie kan slechts datgene zijn, wat de betrokken in-groep als passend in haar stijl ervaart. Wil derhalve een traditie door de hele militaire maatschappij kunnen worden beleefd als iets waardevols, dan zal de opvatting dat traditie en officiersgebruik synoniem (horen te) zijn in zo-

verre moeten worden herzien, dat zulks alleen slaat op de traditie zoals die door de officieren wordt beleefd, maar dat daarnaast nog andere opvattingen mogelijk zijn.

Dit geldt overigens evenzeer voor wat „not done" is. Na de oorlog gold in sommige garnizoenen nog een verbod om in uniform op de fiets een andere persoon op de bagagedrager te vervoeren: zulks was strijdig met de waardigheid van de militaire stand. De argeloze soldaat die hierop werd geattendeerd, voelde dit niet aan: het was niet strijdig met de waardigheid van zijn militaire stand, maar een etiquetteregel uit officierskringen (die overigens thans nauwelijks meer geldt of wordt gehandhaafd).

Het *ontbreekt* in de traditievaststelling en -vastlegging aan een *krachtige centrale leiding*. Traditiebepalingen ontstaan soms alleen doordat goedwillende en al dan niet deskundige beoefenaars van de militaire geschiedenis en heraldiek hiertoe het initiatief nemen. Het totaal aan traditiebepalingen heeft daardoor dan ook een grillig en fragmentarisch karakter. Het sterkste voorbeeld leveren de thans officieel geldende oprichtingsdata van de respectieve regimenten: die van de regimenten van de infanterie, cavalerie en artillerie liggen alle in 1813/1814 of later, met uitzondering van het Korps Rijdende Artillerie dat 21 februari 1793 als oprichtingsdatum heeft. Het Regiment Genietroepen heeft een veel vroegere oprichtingsdatum: 15 mei 1748, waardoor de genie formeel het oudste wapen van de Koninklijke Landmacht is en zelfs ouder is dan de Koninklijke Landmacht zelf, die op 9 januari 1814 wordt geacht te zijn opgericht! In feite is natuurlijk alleen voor de Rijdende Artillerie en de Genie de continuïteit over de Napoleontische tijd vastgelegd, voor de Genie overigens eerst in 1948, na langdurige discussie en met de Rijdende Artillerie als voorbeeld [7]. Vandaar dat genisten in Indonesië op 9 januari 1948 het 134-jarig bestaan van het Regiment Pioniers herdachten (ingevolge LO 131 van 1934, hernieuwd bij LO 167 van 1947) en op 15 mei daaraanvolgend het 200-jarig bestaan (ingevolge LO 70 van 1948). De artillerie zou met evenveel recht 11 januari 1677 als oprichtingsdatum kunnen voeren (besluit tot instelling van een permanent Korps Artillerie in het Staatse Leger), maar de grillen van het toeval hebben de individuele belangstelling en de collectieve onverschilligheid zodanig bestuurd dat bij de genie een en ander duidelijk is vastgelegd en bij de artillerie niet.

De *trage en nivellerende werking* van het ambtelijk apparaat tenslotte heeft een ongunstige invloed op de traditieshandhaving. De vaandelopschriften voor de krijgsverrichtingen in 1813-1815 werden uitgereikt toen de jongste ooggetuigen bijna een eeuw oud waren, namelijk in 1896! De vaandelopschriften voor de krijgsverrichtingen van het Koninklijk Nederlands-Ind(ones)isch Leger, bij elkaar zeker dertig expedities en oorlogen omvattend, waarvoor onder meer drie vaandels werden gesierd met de Militaire Willemsorde, werden samengeperst in één vaandelopschrift voor het RI Van Heutsz („Krijgsverrichtingen Koninklijk Nederlands-Indisch Leger 1816-1950”) en over de vaandelopschriften voor de krijgsverrichtingen van de Koninklijke Landmacht in Indonesië van 1945 tot 1950 wordt slechts angstvallig gezwegen.

De neiging tot accentueren van het onderscheid tussen eenheden en groepen wordt dikwijls door deze nivellerende werking van voorschriften en bepalingen tegengewerkt. Hierbij is *gebrek aan kennis van en waardering voor traditionele details* een voorname oorzaak voor negatie van tradities. In de naam- en ranglijst officieren staan de wapens en dienstvakken in een onverklaarbare wanorde door elkaar, de aan- en afvoertroepen bijvoorbeeld tussen de infanterie en de cavalerie, in stede van in de klassieke volgorde infanterie, cavalerie, artillerie, genie, enz. (De spelling der namen van de maanden is in deze lijst overigens wél traditioneel: volgens de regels van voor 1955!) Het exercitievoorschrift houdt geen rekening met het feit, dat men tijdens het appel in stede van „Present!” bij de cavalerie en de artillerie „Hier!” roept. Ook het *streven naar doelmatigheid* is een belangrijke oorzaak van het teloor gaan van tradities. De traditionele plaatsing van de rangonderscheidings tekens van officieren en adjudanten-onderofficier, vaandrigs en kornetten werd om doelmatigheidsredenen vervangen door plaatsing op de epauletten. Tegelijkertijd werd geruisloos het traditionele onderscheid in de metaalkleur tussen de wapens

(cavalerie, marechaussee en militaire administratie goud-, andere wapens en dienstvakken zilverkleurig, met nog enkele bijzondere bepalingen) wat de sterren betreft overboord gezet: er waren slechts goudkleurige sterren van het nieuwe model te krijgen. Om dezelfde doelmatigheidsredenen werden de naamregimenten van de veld- en luchtdoelartillerie vervangen door respectievelijk het Korps Veldartillerie en het Korps Luchtdoelartillerie: dat bezuinigde op kaartenbakken en administratieve handelingen bij overplaatsingen!

Zelfs als de doelmatigheid geen woordje meespreekt werkt de nivellering soms door: het traditionele verschil in wijze van groeten tussen de krijgsmachtdelen werd afgeschaft: iedereen groet nu op de marinemanier . . . als men al groet.

Besluit

De officiële traditie lijdt in Nederland een bloedarm en geïsoleerd bestaan en wordt in een te smal kader geplaatst. Een remedie voor deze tekortkomingen is uiteraard niet eenvoudig te geven. In het algemeen zou van officiële zijde krachtiger dan voorheen moeten worden gestreefd naar het opsporen, vastleggen, bewaren en bewust doen beleven van de tradities van alle niveaus, zowel de plechtige en verhevene als de gewone en alledaagse, zowel de gebruiken als de taal, liederen, rijmen, spreuken, emblemen en dergelijke. Als eerste objecten ter verbetering zouden de volgende zaken ter hand kunnen worden genomen.

1. Een definitieve vaststelling van de oprichtingsdata en afstammingslijnen der diverse wapens, dienstvakken, regimenten en korpsen en een vastlegging hiervan in een algemeen te verspreiden traditieboek.
2. Het vastleggen van de bij de diverse wapens, dienstvakken, regimenten en korpsen bestaande onderdeelstradities en registratie van de bij deze eenheden bestaande korpsverzamelingen.

Literatuur

1. J. K. H. de Roo van Alderwerelt — Traditie, betekenis en verzorging. *Ons Leger* 46(1962)(3)10.
2. H. Ringoir — Wat is traditie? *Org. VOKL* (1960) (nov) 9.
3. Operation Halley's Comet. *Infantry* 63(1973)(3)56.
4. L. Verhoeff — De heraldiek der parate eenheden. *Mars et Historia* 7(1972/73)(3)89.
5. *Wie is wat, wat is wie?* (vouwblad met marine-emblemen);

Leer de Luchtmacht kennen (wandplaat met luchtmachtemblemen);

Leer de Landmacht kennen (wandplaat met landmachtemblemen).

6. *Het leger zingt. Een bundel liederen en canons voor de Nederlandse strijdkrachten.* Ministerie van Oorlog, 's-Gravenhage (1947)3.
7. Mineur (pseudoniem van H. T. J. M. Lohmeijer) — 9 Januari 1814 — of 15 Mei 1748? De oprichtingsdatum van het Regiment Genietroepen. *Mil. Spect.* 106(1937)(5)183.

3. Het geven van een heraldisch verantwoorde oplossing voor de brigade-emblemen en de emblemen van bataljons/afdelingen en kleinere zelfstandige eenheden.

4. Het inventariseren van alles wat tot nu toe is gepubliceerd op het gebied van tradities van alle niveaus; voor zover mogelijk de vroeger in de

militaire volksmond geleefd hebbende woorden, uitdrukkingen, liederen, rijmen, enz. alsnog vastleggen en realia uit het soldatenleven van vroeger verzamelen.

5. Het regelmatig in de daarvoor in aanmerking komende periodieken publiceren van gegevens met betrekking tot alle hierboven genoemde aspecten.

MEDEDELING

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de 2e Secretaris (p.a. Laan van Clingendael 121, Den Haag) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Vuursteuncoördinatie op brigadeniveau

Integratie van de luchtsteun

De visie van de majoors De Leeuw en Buenk op dit zo belangrijke onderwerp wordt in bovenstaand artikel (*Mil. Spect.* 143(1974) (6)246) duidelijk uiteengezet. Behalve de facetten die op goede wijze ter sprake komen bevat het stuk een aantal punten die vaag zijn gehouden, dan wel mogelijk een foutieve meningsvorming bevorderen.

Zo zou ik allereerst willen constateren dat het grote belang van de verkenningsteun in de diepte door de schrijvers wel erg summier wordt afgehandeld. Dit klemte te meer omdat het voor de ingewijde lezer duidelijk is, dat in een toekomstig conflict een grote behoefte aan deze steunvorm zal bestaan. Tevens blijft, gezien de vele taken die de tactische luchtstrijdkrachten moeten vervullen, de vraag open of de aantallen CAS-sorties die de schrijvers suggereren ter beschikking komen. In dit verband zal men zich een duidelijk beeld moeten vormen van de te verwachten schade die door vliegtuigen kan worden toegebracht. Er bestaat een neiging deze resultaten te overschatten en de luchtmacht te zien als *de* oplossing voor de tactische problemen.

Hiermee wil uiteraard niet zijn gezegd dat het belang van de inzet van tactische luchtstrijdkrachten met CAS-opdrachten op daarvoor geschikte doelen door mij wordt ontkend. Het zijn echter wel *problemen* die zich voordoen als bij de coördinatie en integratie van alle vuursteunmiddelen blijkt dat, met het oog op de veiligheid van de vliegtuigen, de eigen veldartillerie het vuur in een relatief groot gebied dient te stoppen. *Zou het dan*

niet efficiënter zijn, deze doelen die, zoals de schrijvers dat zien, binnen de schootsafstand van de eigen veldartillerie liggen, met dit vuursteunmiddel aan te grijpen?

Om deze vraag te beantwoorden is het nodig een kanttekening te plaatsen waar de auteurs spreken van de taak van de vuursteuncoördinator. Het lijkt mij goed het standpunt te onderstrepen waarin sprake is van een tactische en een technische vuursteuncoördinator; met andere woorden: de tacticus formuleert een pakket wensen m.b.t. de vuursteun als uitvloeisel van het plan voor de manoeuvre. De technicus beziet of met het beschikbare arsenaal aan die wensen uitvoering kan worden gegeven. In dit arsenaal neemt de veldartillerie uit een oogpunt van kwantiteit een vooraanstaande en, het zij met spijt vastgesteld, de CAS een zeer bescheiden plaats in. Het is dan ook niet voor niets dat de artilleriecommandant van het desbetreffende niveau als vuursteuncoördinator optreedt.

In het besproken geval is dat de commandant van de brigadeafdeling, die zijn brigadecommandant adviseert ten aanzien van de uitvoerbaarheid van het pakket wensen m.b.t. de vuursteun.

Zoals bekend wordt de divisiecommandant ter zake van deze problematiek geadviseerd door de veldartillerie-groepscommandant die, behalve deze staffunctie, ook nog een wisselend aantal afdelingen commandeert. Het aantal en de soort afdelingen worden door de legerkorpscommandant bepaald op grond van het advies uitgebracht door de legerkorpsartilleriecommandant, tevens commandant van de legerkorpsartillerie.

Op de hogere niveaus worden dus de tactische commandanten geadviseerd door een artillerieofficier die zelf vuursteunmiddelen comman-

deert en deze dus ten behoeve van dat niveau kan inzetten.

Aangezien in vrijwel alle gevallen de dracht van de vuurmonden wordt uitgebuit, vindt men de stellinggebieden van bijna de gehele artillerie in de brigadevakken. Als gevolg van de relatief grote vuursectoren en de flexibiliteit van de commandovoering is het mogelijk, met een groot aantal afdelingen het brigadegevecht te steunen. Om terzake een idee te geven: een brigade in het zwaartepunt zal in het verdedigend gevecht toch ten minste mogen rekenen op de steun van zes afdelingen veldartillerie.

(NB. Voor degenen die de gelegenheid hadden de artillerieschietoefening BARRAGE bij te wonen moge ik verwijzen naar het effect van het laatst getoonde vuur, waar „slechts” vijf afdelingen (minus twee schoolbatterijen) op één doel schoten.)

Het is duidelijk dat de man, die de inzet van deze macht aan artilleriesteun regelt, behoefte heeft aan een permanente vertegenwoordiger op het tactische niveau, de artillerieliaisonofficier. Deze heeft echter geen bevoegdheid in beleidszaken en dient te worden beschouwd als een uitvoerende instantie van het beleid van zijn chef, de vuursteuncoördinator.

Terugkerende tot mijn vraagstelling lijkt het antwoord voor de hand te liggen. Nu kan men tegenwerpen dat de luchtmacht pas wordt ingezet als vaststaat dat andere vuursteunmiddelen, bv. artillerie, het doel niet effectief kunnen bestrijden en dat op grond daarvan de hulp van vliegtuigen is ingeroepen. Ik zou willen vaststellen dat ook in het bestrijden van gepantserde formaties de huidige veldartillerie met haar conventionele munitie een geducht wapen vormt. Recente ervaringen van de belligerenten in het Midden-Oosten bevestigen dit.

Het bovenstaande lijkt de conclusie

te wettigen dat CAS-opdrachten aan tactische luchtstrijdkrachten ten behoeve van het brigadeniveau zich alleen in bijzondere gevallen zullen voordoen als gevolg van:

1. het beperkte aantal sorties dat ter beschikking is;
2. de beperkte uitwerking in vergelijking tot massaal ingezet artillerievuur;
3. de tijd die nodig is om een luchtsteunopdracht tot uitvoering te brengen (nl. ca. 16 uur in het geval van een voorbereide en 2½ à 3 uur bij onvoorbereide luchtsteun).

Dit is geen pleidooi voor het wijzigen van de samenstelling of werkwijze van het VSCC — hoewel nog wel iets te zeggen zou zijn over de liaisonofficieren van de groep lichte vliegtuigen en de batterij lichte luchtdoelartillerie — maar wel het nadruk leggen op de inzet van de veldartillerie, die niet is gebonden aan licht of duisternis, niet afhankelijk is van goed of slecht vliegweer en die slechts een responsietijd van minuten vraagt om waar dan ook in het brigadevak massale vuursteun te geven.

Ook in het toekomstige gevecht zal de vuursteun voor het leeuwedeel worden geleverd door de veldartillerie. De overige vuursteunmiddelen zullen, hoe nuttig en efficiënt voor speciale doelen ook, daarop slechts een aanvulling vormen.

J. W. M. VAN DER HORST, 1kol art

☆

In hun artikel in het juni-nummer hebben de majoors J. W. de Leeuw en H. Buent hun visie gepubliceerd over de integratie van de luchtsteun in de vuursteuncoördinatie op brigadeniveau.

Ik zou, als voormalig artillerieliaisonofficier bij een brigade, bij dit artikel een aantal kanttekeningen willen plaatsen.

1. Vuursteuncoördinator

De commandant van de artillerie is per definitie de vuursteuncoördinator; in de meeste gevallen laat deze zich bij de brigadestaf vertegenwoordigen door een liaisonofficier. De vuursteuncoördinator is belast met de vuursteuncoördinatie met inbegrip van de (niet vermelde) kernwapensteun en de luchtsteun.

De artillerieliaisonofficier is naar mijn mening niet verantwoordelijk voor het brigadevuurplan (vermoedelijk is hier bedoeld het artillerievuurplan van de brigade) zoals gesteld op blz. 247, maar voor het (de) vuursteunplan (bijlage).

In het (de) vuursteunplan (bijlage) van de brigade worden de wensen van de brigadecommandant met betrekking tot de vuursteun, met inbegrip van de kernwapensteun en de luchtsteun, opgenomen.

Het artillerievuurplan van de brigade, waarin de vuurplannen van de bataljons zijn verwerkt, wordt gemaakt door de staf van de rechtstreeks steunende artillerie-eenheid.

2. Vuursteuncoördinatiecentrum (VSCC)

De beschreven uitgebreide samenstelling en werkwijze van het VSCC heb ik in de praktijk nooit meegeemaakt en ze zal naar mijn mening in de praktijk vrijwel nooit voorkomen. In de meeste gevallen bestaat het VSCC uit de artillerieliaisongroep en de officier grond-lucht-liaison, die in veel gevallen optreedt als hoofd van de dienstploeg van de sectie 3 van de brigade. Het lijkt mij uit doelmatigheidsoverwegingen beter dat het hoofd van het VSCC de brigadecommandant over alle vuursteunaangelegenheden adviseert, dan dat alle leden van het VSCC hun adviezen separaat aan de brigadecommandant uitbrengen. De beschreven werkwijze, waarbij vier overzichtskaarten en twee overzichtsborden dienen te worden bijgehouden

den lijkt mij uit coördinatieoverwegingen minder gewenst en in de meeste gevallen wegens ruimtegebrek niet uitvoerbaar. Het verwerken van alle gegevens op maximaal twee kaarten en één overzichtsbord lijkt mij doelmatiger.

3. Veiligheid voor de tactische luchtstrijdkrachten

Met de schrijvers ben ik van mening dat er tijdens het uitvoeren van de luchtsteunopdrachten veiligheidsmaatregelen moeten worden genomen, ten einde de tactische luchtstrijdkrachten te beschermen. De beschreven methode om een bepaald gebied rond en boven het doel af te sluiten voor artillerie- en mortiervuur biedt de vliegers echter geen volledige veiligheid en zal in de meeste gevallen het artillerie- en mortiervuur voor langere tijd verbieden dan beslist noodzakelijk is.

Uit afb. 2 op blz. 250 blijkt dat het gebied waarin de „approach” ligt niet voor artillerie- en mortiervuur wordt afgesloten; ter verhoging van de veiligheid van de vliegers is dit wel gewenst.

Het tijdstip waarop de luchtsteun wordt geleverd ligt van tevoren nooit nauwkeurig vast. Niet alle vuurregelingscentra beschikken over een FADAC. Gezien de uitwerking van de luchtsteun lijkt het mij aanvaardbaar dat de overige vuursteunmiddelen tijdens de uitvoering van de luchtsteun in het brigadevak het vuren stoppen. Het is mogelijk dat op aanwijzing van het hoofd van het VSCC alle vuursteunmiddelen in het brigadevak het vuren stoppen van het moment dat de tactische luchtmacht het IP (Initial Point) passeert tot het moment waarop de vliegtuigen geen gevaar meer lopen te worden getroffen door de andere vuursteunmiddelen in het brigadevak. Deze methode verhoogt de veiligheid voor de vliegers, verbiedt het vuren van de overige vuursteun-

ANTWOORD

OP MENINGEN VAN ANDEREN

middelen alleen tijdens de daadwerkelijke uitvoering van de luchtsteun en is eenvoudiger uit te voeren.

4. Vuursteuncoördinatie tijdens het gevecht

De overweging, geuit op blz. 252, gedurende de luchtsteunfase de majoor GLLS te laten optreden als hoofd van het VSCC wordt door mij niet onderschreven. Het hoofd van het VSCC, in casu de vuursteuncoördinator, is verantwoordelijk voor de vuursteuncoördinatie, met inbegrip van de luchtsteun.

De verstandige vuursteuncoördinator zal de uitvoering van de coördinatie voor het uitvoeren van luchtsteunoperaties delegeren aan de majoor GLLS; het hoofd van het VSCC blijft echter verantwoordelijk voor de totale vuursteuncoördinatie.

H. KORTHUYS, maj art

Vuursteuncoördinatie op brigadeniveau

Integratie van de luchtsteun

Lkol art J. W. M. van der Horst en maj art H. Korthuys danken wij voor hun commentaar. Er kan onzes inziens niet genoeg worden gedacht, gesproken en geschreven over de vuursteuncoördinatie en de te volgen procedures/methodieken. Naar onze mening laten de huidige, daarop betrekking hebbende voorschriften en reglementen zich onvoldoende erover uit; zij zijn niet meer „up to date” (zie VR 6-20).

Op het commentaar van lkol J. W. M. van der Horst willen wij als volgt reageren.

Het gestelde m.b.t. de verkenningssteun over grote diepte onderstrepen wij. Aan tactische luchtverkenningen dient men een hoge prioriteit toe te kennen. Het doel van ons artikel was echter hoofdzakelijk de *vuursteun*, die de tactische luchtstrijdkrachten kunnen geven, en de *integratie* daarvan te behandelen.

Dat er voor de tactische luchtstrijdkrachten vele taken zijn gereserveerd stond ons voortdurend voor ogen; daaruit zou men kunnen afleiden, dat het aantal „sorties” t.b.v. de nabijluchtsteun beperkt is.

Overigens is het denkbaar, dat de Flexible-responsestrategie, die uitgaat van een aanvankelijk met conventionele wapensystemen gevoerd beperkt conflict, een grotere toewijzing mogelijk maakt; zeer zeker gedurende de beslissende fasen van het gevecht. Zonder dat het door ons, mogelijk, voldoende is gestipuleerd, zijn wij ervan uitgegaan, dat er ongeacht het aantal „sorties” iets moet worden geregeld en dat deze regeling dient te worden vastgelegd in procedures en/of methodieken, die op hun beurt moeten worden omschreven in vaste orders.

Met de door overste Van der Horst geschetste *flexibiliteit* van de veldartillerie en haar plaats in het geheel van de ter beschikking zijnde vuursteun zijn wij het eens; wij hebben dat ook nimmer willen aanvechten. De bestrijding van gepantserde eenheden in combinatie met kunstmatige en natuurlijke hindernissen wordt naar onze mening eveneens door velen onderschat.

Allereerst zal natuurlijk moeten worden onderzocht of de onderkende doelen, *in volgorde van prioriteit*, met de ter beschikking zijnde vuursteuneenheden of -middelen kunnen worden bestreden.

Het is echter niet onmogelijk dat *daarenboven* door middel van een „allocation” een beperkt aantal „attack sorties” beschikbaar is. Wij hebben getracht het onderzoek te beschrijven dat nu moet worden verricht ten einde vast te stellen welke (onderkende) doelen door de beschikbare vuur(steun)eenheden of -middelen worden aangeprepen.

Gezien de *consequenties* van de inzet van tactische luchtstrijdkrachten, is het laatste woord, zoals gewoonlijk, aan de tactische commandant. Dit onderzoek geschiedt in het VSCC onder leiding van de brigadeartillerieliaisonofficier en het resultaat van dit onderzoek wordt door deze officier als advies aan de brigadecommandant gegeven; in dit advies dient het aspect „vuuroverwicht” een belangrijke plaats in te nemen.

Ten slotte zijn wij het eens met het gestelde m.b.t. de brigadeartillerieliaisonofficier. Deze vertegenwoordiger van de artilleriecommandant is geen beleidsfunctionaris, maar hij dient wél op de hoogte te zijn van het algemene (tactische) beleid en van het artillerie(technische) beleid van zijn chefs. Alleen op deze basis zal hij in staat zijn *tijdig* een *afgewogen* advies aan de tactische commandant te geven.

Op het commentaar van maj. H. Korthuys is ons antwoord als volgt.

1. Vuursteuncoördinator

De commandant van de artillerie (of de commandant van de organieke brigadeafdeling) is inderdaad de vuursteuncoördinator; bovendien is hij troepencommandant met de consequenties van dien. Derhalve is hij in de brigadestaf *permanent* vertegenwoordigd door de brigadeartillerieliaisonofficier (zie VR 6-20). Deze laatste is geen beleidsfunctionaris maar hij dient wel op de hoogte te zijn van het beleid van zijn chef. (Zie overigens v.w.b. dit aspect ons antwoord op het commentaar van lkol Van der Horst.) De aantekening dat de (technische) vuursteuncoördinator ook is belast met de aangelegenheden betreffende kernwapensteun is, menen wij, logisch; dat is daarom, zijnde een onderdeel van het begrip „vuursteun”, niet verder „uitgediept”.

Het door ons gestelde, dat de brigadeartillerieliaisonofficier verantwoordelijk is voor het maken van het brigadevuurplan is inderdaad onjuist. Hij is verantwoordelijk voor de formulering van het vuursteunplan. Hij coördineert wél de vuurplannen van het eigen en de ondergeschikte niveaus en controleert of zij in overeenstemming zijn met het plan voor de manoeuvre.

2. Vuursteuncoördinatiecentrum

De geschetste en beschreven samenstelling/werkwijze van het brigadevsc heeft tijdens de praktijk van de oefening BIG FERRO wel degelijk gefunctioneerd. Dat het daarbij niet zo verliep als men zich had voorgesteld, is terug te brengen op een onvoldoende kennis van de verschillende technieken en te volgen procedures. Indien er van beide zijden meer kennis was geweest van de te volgen procedures en methodieken

had de vuursteuncoördinatie meer effectief kunnen zijn, ofschoon reeds redelijke resultaten werden behaald. Het VSCC voert zijn werkzaamheden uit onder leiding van de artillerieliaisonofficier; diens gevolg zal de brigadecommandant in *formele* zin uitsluitend met deze functionaris stafoverleg plegen.

De uitgebreide samenstelling van het VSCC vindt zijn oorsprong in de doelstelling van de vuursteuncoördinatie, en met name in „het verzekeren van de veiligheid van eigen personeel en materieel”. Derhalve zijn de liaisonofficieren van de GPLV en de ltlua erin opgenomen.

3. Veiligheid voor de tactische luchtstrijdkrachten

Aangezien een „direct hit” in het algemeen vrijwel uitgesloten is en het sluiten van een „lane” vanaf het IP langs de „approach” enorme consequenties heeft voor de inzet van de veldartillerie op hogere niveaus (er-yaring CPX „Koude Start” van C-4 Div) hebben wij dit niet meer in beschouwing genomen.

Overigens zijn wij wél van mening dat het tijdstip en de periode van de luchtsteun tijdig genoeg tevoren bekend zijn om het geheel doeltreffend te kunnen coördineren en integreren.

4. Vuursteuncoördinatie tijdens het gevecht

Het door maj Korthuys gestelde is formeel juist; éénhoofdige leiding, te allen tijde, zal natuurlijk de gewenste optimale coördinatie vereenvoudigen; met dien verstande dat het hoofd van het VSCC ook op de hoogte dient te zijn van de luchtsteunproblematiek, evenals de GLLS van artillerietechnische zaken hetgeen dan ook moet worden gezien als een bestanddeel van de aanbeveling, vervat in de laatste alinea van ons artikel.

J. W. DE LEEUW, H. BUENK, majs inf

Modern tanks and armoured fighting vehicles, door C. F. Foss, 208 blz., geïll. Uitg.: Macdonald and Jane's, Londen, 1974. Prijs: £ 1,75.

In de serie Jane's Pocket Books verscheen onder nr 4 het zakboek over de hedendaagse pantservoertuigen, aan de hand waarvan een snelle identificatie mogelijk is van thans in gebruik — dan wel in productie — zijnde tanks, pantserwagens, verkeningsvoertuigen, pantserrups. en wielvoertuigen van de infanterie, gemechaniseerde veld-, antitank- en luchtdoelartillerie, en brugleggende en bergingstanks.

Het handzame boekje voldoet geheel aan wat van de bekende Jane's serie mag worden verwacht. Van elk voertuig is een foto opgenomen, vergezeld van relevante gegevens over bewapening, gewicht, afmetingen, snelheid, actieradius en bemanning. Eveneens is vermeld of het voertuig geschikt is voor amfibisch optreden, gevecht bij duisternis, e.d. en of het beschikt over infraroodapparatuur en NBC-beveiliging. Ten slotte is, waar toepasselijk, aangegeven welke varianten er bestaan en welke landen het bepaalde type gebruiken.

W. WALTHUIS, bgen inf

Military transport & training aircraft, door J. W. R. Taylor, 262 blz., geïll. Uitg.: Macdonald and Jane's, Londen, 1974. Prijs £ 1,75.

Evenals van het vorenvermelde boekje kan ook van nr 5 in deze serie, dat moet dienen als pendant van het eerder verschenen „Pocket book of major combat aircraft” en op overeenkomstige wijze de secundaire middelen van de moderne luchtmachten — transport- en lestoestellen — behandeld, worden gezegd dat goede wijn eigenlijk geen krans behoeft. Ook dit deeltje verschaft gecomprimeerde, bijdetijdse informatie over

in gebruik zijnde dan wel nog in het produktiestadium verkerende vliegtuigen, en zal ongetwijfeld voorzien in een behoefte bij velen die, om willekeurig welke redenen, belang stellen in alles wat er te weten valt op het gebied van militaire vliegtuigen.

W. WALTHUIS, bgen inf

German airborne troops, door R. Edwards, 160 blz., geïll. Uitg.: Macdonald and Jane's, Londen, 1974. Prijs: £ 2,50.

Hoewel niet onmiddellijk als zodanig onderkend, schiep de opkomst van de luchtvaart ook de mogelijkheid tot militair optreden op een wijze waarvan strategen en tactici tot dan toe alleen maar hadden kunnen dromen: de *verticale omvatting*. Zoals zo vaak, was het ook nu weer slechts een enkeling wiens fantasie hem in staat stelde een toekomstvisie te ontwikkelen, die zich kon indenken wat men al niet zou kunnen bereiken met achter de vijandelijke linies uit de lucht vallende strijders.

Toen tijdens de Eerste Wereldoorlog het valschermscherm een waardevol uitrustingsstuk bleek voor waarnemers wier ballon werd neergeschoten, was men nog lang niet rijp voor de idee dat iemand met dat zelfde middel ook opzettelijk uit een onbeschadigd luchtvaartuig zou kunnen springen; het plan van „Billy” Mitchell om de Hindenburglinie bij Metz verticaal te omvatten met een parachutistendivisie, was dan ook medio 1918 zijn tijd ver vooruit.

In de periode tussen de beide wereldoorlogen bood de voortschrijdende techniek weliswaar steeds betere mogelijkheden, maar behalve een enkel experiment en af en toe het parachuteren van incidentele agenten e.d., bleven die mogelijkheden onbenut. Een uitzondering daarop vormden Italië, waar reeds sedert 1927 para-

chutisteneenheden werden gevormd, en de Sovjet-Unie, waar bij manoeuvres in 1935 reeds op vrij grote schaal van valschermtroepen gebruik werd gemaakt. Het ooggetuigeverslag van deze manoeuvres bewoog Göring ertoe, onverwijld te beginnen met het opleiden van zijn *Fallschirmjäger*, die vervolgens in het grote geheel van *Students Luftlandetruppen* de tegenkanting van de oude garde wisten te overwinnen met hun talrijke bijzondere wapenfeiten in de aanvangsfasen van de Tweede Wereldoorlog, totdat zij ten slotte hun succesvolle verovering van Kreta moesten betalen met het verlies van hun inzetbaarheid als strategisch wapen.

Van deze boeiende episode geeft Roger Edwards een volledig verslag dat onlangs verscheen als eerste deel van een nieuwe serie — de „Macdonald illustrated war studies” — waarin het zal worden gevolgd door een overeenkomstige studie over British airborne troops.

Het boek bevat een schat aan informatie over kleding, uitrusting en bewapening, over de gebezigde vliegtuigen, over opleiding en oefening, over de verschillende operaties waaraan werd deelgenomen, en over de geschiedenis van de verschillende eenheden; onder de illustraties bevinden zich tal van actiefoto's uit het Duitse „Bildarchiv”, waarvan er verscheidene nog niet eerder werden gepubliceerd. Daarenboven zijn de kaartschetsen bij de operatieverslagen duidelijk en overzichtelijk; er behoeven daarnaast geen andere kaarten te worden geraadpleegd.

De ontwikkeling van het luchtlandingswapen heeft na de Tweede Wereldoorlog zeker niet stilgestaan. Zowel in het Oostblok als in het Westen blijkt men daarbij veel lering

te hebben getrokken uit het wel en wee van de Duitse Luftlandetruppen. Het ligt dan ook voor de hand dat men de geschiedenis van de Fallschirmjäger niet zal kunnen veronachtzamen als men wil trachten zich een beeld te vormen van het geheel der huidige en toekomstige mogelijkheden. Het onderhavige boek verschaft daartoe een voortreffelijke gelegenheid, zowel voor de meer algemeen geïnteresseerde als voor de militaire deskundige: een aanwinst voor een ieder. W. WALTHUIS, bgen inf

Frankrijks kernmacht: ontwikkeling, potentieel, strategie

Historische ontwikkeling

Veelal wordt aangenomen dat het besluit om een „force de frappe” te ontwikkelen geheel voor rekening van president De Gaulle komt. In feite was de beslissing een nucleair programma op te stellen reeds onder zijn voorgangers genomen. De Gaulle heeft er richting aan gegeven en belangrijke fondsen ervoor beschikbaar gesteld, maar op het moment dat hij in 1958 aan de macht kwam kon hij voortbouwen op de basis die sedert 1954 al was gelegd door Mendès-France, Guy Mollet en Félix Gaillard.

Vóór de oorlog werd in Frankrijk uiterst belangrijk zuiver wetenschappelijk onderzoek gedaan op nucleair gebied. Frédéric Joliot en zijn vrouw Irène Curie, de dochter van het beroemde echtpaar dat in 1898 radium had ontdekt, demonstreerden in 1934 de mogelijkheid van kunstmatig opgewekte radioactiviteit. Vijf jaar later ontdekte Joliot, onafhankelijk van soortgelijke experimenten in Duitsland en in de VS, dat een uraniumkern door bombardering met een neutron kon worden gesplitst en dat vervolgens verschillende andere neutronen vrijkwamen waardoor een kettingreactie kon ontstaan. De militaire implicaties waren reeds in 1939 duidelijk en er werden plannen beraamd voor een experimentele — maar wel explosieve — kettingreactie in de Sahara. In Noorwegen werd de gehele beschikbare voorraad zwaar water opgekocht als geschikt mengsel met uranium om de gewenste reactie te bevorderen. Een medewerker van Joliot, von Halban, vervoerde de zending uit Oslo, vlak voor de Duitse inval in Noorwegen. Later bracht hij

het materiaal naar Engeland waar hij, met een andere gevluchte collega, bijdroeg aan het team dat in Cambridge in juli 1941 tot de conclusie kwam dat een atoombom kon worden geconstrueerd, maar dat het drie jaar in beslag zou nemen om door middel van gasdiffusie voldoende verrijkt uranium te produceren. Ook verder tijdens de oorlog bleven Franse geleerden samenwerken met Britten; hieraan kwam echter een einde toen Joliot, die tijdens de oorlog niet was gevlucht, na de bevrijding van Frankrijk niet bereid bleek een uitwisseling van patenten te honoreren. Zijn lidmaatschap van de communistische partij was voor de VS een groot obstakel voor deelneming aan het Amerikaanse atoomprogramma.

Als eerste land richtte Frankrijk in oktober 1945 een „Commissariat à l'Énergie Atomique” (CEA) op voor de ontwikkeling van nucleaire technologie. In 1952 stelde Félix Gaillard als minister voor atoomzaken een vijfjarenplan op dat voorzag in de productie van plutonium. De nadruk lag op gebruik voor elektrische centrales en schepsmotoren, maar alle opties bleven open; een communistisch amendement dat het gebruik van atoombommen wilde verbieden, hetzij in Frankrijk hetzij daarbuiten, werd verworpen. Eind 1954 verzocht Mendès-France, samen met zijn minister van financiën, Edgar Faure, aan de CEA een geheime studie te ondernemen voor een prototype van een nucleair wapen en een nucleaire onderzeeboot. Het formele besluit werd in 1955 genomen onder zijn opvolger Faure, waarbij ook fondsen van de defensiebegroting beschikbaar werden gesteld. Liaisonofficier namens het ministerie van defensie werd luitenant-kolonel Ailleret, later chef van de generale staf. Weer een jaar later, ditmaal onder het kabinet Mollet, werd een militaire afdeling van de CEA gevormd, en in de Nationale Vergadering werd toege-

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

geven dat aan de ontwikkeling van wapens werd gewerkt.

Tussen 1960 en 1966 werden in de Sahara zeventien atoombomproeven gehouden. Toen het proefgebied in Algerije niet meer beschikbaar was, werden de activiteiten verplaatst naar de atols Mururoa en Fautagaufa in Polynesië. In de zomer van 1966 was dat een serie van zes proeven, culminerend in een explosie van een bom van 100 kiloton, opgehangen aan een ballon op 600 meter hoogte. President De Gaulle bevond zich onder de toeschouwers. Medio 1967 werden drie proeven genomen van gering kaliber, ter voorbereiding van het ontstekingsmechanisme voor een thermonucleaire explosie, die in 1968 tweemaal tot stand werd gebracht en een kracht had van resp. 2 en 1 megaton. In 1969 werden om budgettaire redenen geen proeven genomen. In 1970 werden acht explosies geregistreerd, waarvan ten minste één van megatonkaliber. Een variatie van proeven vond plaats in de zomer van 1971, waarbij zowel een tactisch wapen van 15 kiloton, de opgevoerde bom („dopée”) van 450 à 500 kiloton en de H-bom van 1 megaton tot explosie werden gebracht. In 1972 vonden drie zwakke explosies plaats, waarschijnlijk om het mechanisme van de H-bom te perfectioneren, die in 1976 operationeel moet zijn. Alle proeven werden bovengronds in de atmosfeer uitgevoerd. Onderzoekingen naar de mogelijkheid in de bodem van de atols ruimten te graven om daarmee tegemoet te komen aan de toenemende protesten tegen explosies in de atmosfeer, stuitten op technische moeilijkheden.

Het beleid onder De Gaulle

Voor De Gaulle was het bezit van een eigen kernwapen een onmisbaar element voor een onafhankelijke politiek. Reeds enkele maanden na zijn ambtsaanvaarding in 1958 gaf hij tegenover de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Dulles uiting aan zijn vastbeslotenheid nucleaire wapens te verwerven; hij was bereid deze van de VS te kopen, maar dan alleen als geen restricties werden gelegd op hun gebruik. Dat is althans de versie die De Gaulle zelf gaf van het onderhoud. Aan de secretaris-generaal van de NAVO stelde de Franse president een aantal penetrerende vragen over hoe de alliantie eventueel oorlog zou verklaren, hoe deze zou worden gevoerd en wie verantwoordelijk was voor de inzet van kernwapens. Op deze moeilijke vragen had de NAVO geen adequaat antwoord gereed.

Nadat De Gaulle een politiek triumviraat met de VS en het Verenigd Koninkrijk had voorgesteld en daarop ontwijkende antwoorden had gekregen, die hij terecht als een afwijzing opvatte, achtte hij zich gerechtigd actie te ondernemen, in eerste instantie door de Franse vloot in de Middellandse Zee te onttrekken aan het NAVO-commando, spoedig gevolgd door het verbod voor de Amerikaanse troepen om atoomwapens op Frans grondgebied op te slaan. De gedachte van een triumviraat was in de eerste plaats een poging om een te dominerende Angelsaksische invloed in de NAVO tegen te gaan, maar tegelijkertijd beoogde zij consultaties over onderwerpen buiten het verdragsgebied te vergemakkelijken. Bovendien wenste de Franse president consultatie over de inzet van nucleaire wapens.

De secretaris-generaal van de NAVO, Spaak, trachtte de kloof tussen de VS en Frankrijk te overbruggen en stelde voor dat de Amerikanen raketten zouden leveren die dan van Franse atoomkoppen zouden worden voorzien. Aanleiding tot dit plan was de bepaling in de McMahon-wet dat hulpverlening op nucleair gebied mogelijk is aan landen die zelf reeds „substantial progress” hebben gemaakt. Spaak achtte de nucleaire proeven van begin 1960 in beginsel een voldoende kwalificatie en hoopte dat Parijs als tegenprestatie zou toetreden tot een nucleair defensie-organen binnen het kader van de NAVO. De Gaulle toonde belang-

stelling, maar Washington wilde Parijs niet iets geven wat het Bonn zou moeten weigeren.

Het ogenblik voor nucleaire samenwerking ging voorbij. Waarschijnlijk was dat onvermijdelijk. Toch is het interessant te zien, hoe pogingen om Frankrijk binnen de NAVO te houden aanleiding gaven tot concepties die later zonder Franse deelneming zijn toegepast. Het akkoord van Nassau van december 1962 tussen Kennedy en MacMillan verschafte het Verenigd Koninkrijk de Polarisraketten, die met Britse atoomkoppen zouden worden bewapend. De Britse premier behaalde daarmee een onverwacht groot succes. In plaats van de technisch moeilijk te verwezenlijken Skybolt — een nucleaire raket die door vliegtuigen zou worden meegevoerd — openden zich veel grotere perspectieven voor het behoud van een eigen atoommacht. Afspraken om deze onder te brengen in een multilaterale eenheid bleken achteraf dubbelzinnig en leidden tot niets, al bleef — in tegenstelling tot de Franse houding — van groot belang dat het Verenigd Koninkrijk zijn nucleaire onderzeeboten toeweest aan de NAVO, behoudens ingeval „supreme national interests are at stake”.

Aan Parijs werd een soortgelijk aanbod gedaan, maar voor voorafgaande consultatie had de tijd ontbroken. Bovendien was het van minder betekenis, omdat Frankrijk nog in het geheel geen nucleaire onderzeeboten bezat waarvan de Polaris kon worden afgevuurd. Toch hoopte Kennedy dat de formule over de mogelijkheid van nationaal gebruik ter verdediging van essentiële nationale belangen het Franse atoomwapen binnen de NAVO zou kunnen houden. In plaats daarvan gebruikte De Gaulle het akkoord van Nassau als argument om de on-Europese houding van het Verenigd Koninkrijk te onderstrepen en de onderhandelingen over toetreding tot de EEG te beëindigen. Belangrijk was Kennedy's aanbod, tijdens zijn bezoek aan Parijs in mei 1961, een aantal Polarisonderzeeboten ter beschikking te stellen van NAVO-landen, waarbij de nucleaire inzet gezamenlijk zou worden beslist door de VS, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. In de praktijk kwam hiervan niets terecht, voornamelijk omdat De Gaulle repliceerde dat de plaatsing van wapens onder NAVO-controle niets veranderde aan het feit dat de uiteindelijke beslissing tot in-

zet toch van de VS afhankelijk zou zijn. Voor hem bleef daarom de noodzaak bestaan een eigen, onafhankelijk wapen te ontwikkelen. Achteraf is het interessant dat de Fransen uit de Amerikaanse voorstellen de indruk kregen dat de drie landen een kleine groep zouden kunnen vormen ter bestudering van strategische onderwerpen. De gedachte van inspraak in nucleaire zaken in vredes-tijd via deelneming aan studies en planning werd eind 1966 gerealiseerd toen de VS bereid waren tot instelling van de Nuclear Planning Group van de NAVO. Op dat moment had Frankrijk zich reeds uit de geïntegreerde militaire commando's en de gezamenlijke defensieplanning teruggetrokken, zodat ook hier geen band met de „force de frappe” kon worden gelegd.

Van „tous azimuts” naar „approches des frontières”

Een strategische rechtvaardiging van de force de frappe heeft De Gaulle niet zelf gegeven. Die rol was weggelegd voor generaal Ailleret, wiens consequente verdediging van de wenselijkheid van een nucleair programma hem aan de top van de militaire ladder had gebracht. Reeds in 1954 pleitte hij voor nucleaire wapens als een effectief en goedkoop alternatief voor conventionele middelen. Dit betoog over het effect van nucleaire wapens op de tactiek werd in 1967 gecomplementeerd met een strategische visie: voor Frankrijk was de tijd voorbij dat het een „favoriete” vijand had, zoals vroeger eerst Engeland en daarna Duitsland. Thans kon niet worden voorzien wat de oorzaak van toekomstige crises zou zijn en welke groepen van landen zich dan tegenover elkaar zouden bevinden. Een van tevoren georganiseerde alliantie bood dus geen uitkomst en Frankrijk moest met zijn atoomwapens in alle windstreken — „tous azimuts” — kunnen interveniëren. Aillerets dood bij een vliegtuigongeluk verhinderde verdere uitwerking van zijn, in feite anti-Amerikaanse, conceptie. Zijn opvolger, Fourquet, keerde terug naar een meer pragmatische benadering, die beklemtoonde dat een aanval het meest waarschijnlijk uit oostelijke richting zou komen en dat een onafhankelijk Frans optreden slechts een verwijderde mogelijkheid was. Alleen bij een volkomen gebrek aan overeenstemming tussen de bondgenoten over het eerste gebruik van kernwapens was een autonoom Frans optreden denkbaar.

Met deze zwenking, die minder nadruk legde op de tot dusver aangehangen theorie van massale vergelding, werd tevens de basis gelegd voor een eigen rol van tactische kernwapens: hiermee werd de drempel verhoogd voordat strategische wapens zouden worden gebruikt, maar zodra dat moment was aangebroken zou hun inzet onmiddellijk en volledig dienen te zijn. Opgemerkt zij dat Fourquets opvatting werd uitgedragen in 1969, het laatste jaar van De Gaulles presidentschap. Ook in de ambtsperiode van Michel Debré als minister van defensie was er geen sprake meer van de „tous azimuts“-theorie. Hij hield wel vast aan de leer van de massale vergelding: nucleaire afschrikking was alleen van toepassing wanneer vitale belangen werden bedreigd; tegenover deze dreiging moest een onmiddellijk risico worden gesteld dat buiten proportie was in relatie tot de doelstelling van de agressor. De Franse strategie bleef dus de mogelijkheid afwijzen van een geleidelijke escalatie, waardoor in verschillende stadia van een conflict voortzetting van de agressie zou worden tegengegaan.

In de Franse gedachtegang heeft steeds bezorgdheid bestaan over het probleem, hoe in een verwarde politiek-militaire situatie snel genoeg te komen tot een evaluatie en daarop gebaseerde tegenmaatregelen. In de conceptie die in het Defensiewitboek van 1972 werd uiteengezet, bleef het moeilijk tactische kernwapens een duidelijke plaats te geven. Destijds had generaal Ailleret dan ook weinig nut gezien in deze middelen, die volgens hem slechts zouden leiden tot algehele verwoesting van het gevechtsterrein. Fourquet bepleitte een eigen rol voor tactische wapens ter verhoging van de drempel voor de inzet van het strategische arsenaal, maar minister Debré aarzelde. In januari 1972 schreef de minister in de „Revue de Défense Nationale“ dat de Franse situatie niet de souplasse van het „aangepaste antwoord“ toestond. Ook in het tweede deel van het Witboek van 1972 bleef de rol van tactische kernwapens dubbelzinnig: enerzijds werden zij, samen met conventionele wapens, gegroepeerd als „ontmaskeraars“ van de tegenstander; anderzijds werd rekening gehouden met hun gebruik op de toegangswegen tot Frankrijk, dus wel degelijk om de agressie tot staan te brengen.

Met de verwerving van de strategi-

sche trits van nucleaire vliegtuigbommen, grondraketten en onderzeeboten en thans ook tactische wapens werd de theorie van massale vergelding steeds minder beklemtoond. Uit het voorgaande bleek reeds hoe dicht men de NAVO-strategie van het aangepaste antwoord was genaderd. In zijn persconferentie van 27 september 1973 sprak president Pompidou zelfs van een „réponse flexible“, die door het gevarieerde arsenaal mogelijk werd gemaakt en waardoor het niet meer alleen ging om een „acte suicidaire“.

Toch blijft er een verschil in benadering met de NAVO als gevolg van het hanteren van „vitale nationale belangen“ als enige criterium voor een nucleaire inzet. Het Witboek van 1972 schreef dat de grenzen van deze belangen noodzakelijkerwijze „fluide“ moesten zijn, omdat de vijand in onzekerheid moet worden gelaten over het tijdstip van de vergelding. Daardoor wordt het voor hem moeilijker zijn ruimte van manoeuvreren te beoordelen. De NAVO-doctrine hecht eveneens veel waarde aan onzekerheid van tijd, plaats en wijze van een nucleaire inzet, ten einde de vijand zo lang mogelijk in het ongewisse te laten. Maar hier wordt de „flexible response“ betrokken op de omstandigheden van de aanval en niet op wisselende vitale belangen. Het zou voor het bondgenootschap ook niet anders kunnen: bij een verdediging zo ver mogelijk naar voren mag niet de indruk bestaan dat bepaalde gebieden geen vitaal belang vertegenwoordigen. In de Franse opvatting kan verdediging van een naderingsweg, i.c. Westduits grondgebied, een vitaal belang vertegenwoordigen, maar behoeft dat niet te zijn. Dat hangt af van de beoordeling van het moment.

Het Franse arsenaal

Van 1967 tot eind 1970 bestond de „force de frappe“ uit negen squadrons van ieder vier Mirage-IV-vliegtuigen, verspreid over negen verschillende vliegvelden. Zij zijn in staat een atoombom van 50 kiloton te vervoeren over een afstand van 850 mijl, welke afstand door bijtanken in de lucht kan worden verlengd.

In 1971-1972 werden twee squadrons van ieder negen grond-raketten in versterkte putten (silo's) op het plateau van Albion in de bergen van de Provence geïnstalleerd. De reikwijdte van deze tweetrapsraketten is

2000 mijl; de atoomkop heeft een kracht van 150 kiloton. De silo's zijn op een onderlinge afstand van 2 mijl gelegen en kunnen een nucleaire explosie in de nabijheid weerstaan. In 1974 zullen drie nucleaire onderzeeboten operationeel zijn, in totaal zijn er vijf gepland. Voortdurend kan dus ten minste één schip en later twee „on station“ zijn. Het operatiegebied ligt als gevolg van de beperkte radius van de raketten in de noordoostelijke Middellandse Zee of in de Atlantische Oceaan ter hoogte van Noorwegen. Anders kan de Sovjet-Unie niet tot aan Moskou worden bestreken. Het Witboek van 1972 voorzag tegen 1976 de vervanging van de atoomkop door een H-bom die bestemd zou zijn tegen de straling van de explosies van antirakettraketten. Hieraan werd prioriteit gegeven boven de ontwikkeling van een MIRV-systeem. Ondanks regelmatig in de pers verschenen berichten over een eventuele Brits-Franse samenwerking inzake de doelkeuze voor de raketten van de nucleaire onderzeeboten en over het patrouilleringsschema van deze schepen heeft Frankrijk daarop nooit openlijk gereageerd, afgezien van de algemene verklaringen van minister Jobert dat het Franse arsenaal in het belang was van geheel West-Europa. Debré heeft de mogelijkheden voor de nabije toekomst gering genoemd; ten hoogste kon een Brits-Franse samenwerking worden voorzien voor de ontwikkeling van de volgende generatie van atoomwapens.

Het tactische atoomwapen, de Pluton, is geplaatst op het chassis van een AMX-30-tank en heeft een radius van 15 tot 120 km en een vermogen van 15 kiloton. Er is een organisatie gepland van zes autonome afdelingen, ressorterende onder de beide legerkorpscommandanten.

Het Franse nucleaire potentieel vergt een personeel van 18.800 man en ongeveer een derde van de defensiebegroting van 38,3 miljard francs. Daarvoor heeft men zich een explosief vermogen verworven van in totaal 20 megaton. Is dit de kosten waard? Voor vele Fransen luidt het antwoord alleen al om politieke redenen bevestigend. Debré meende zelfs dat, zonder een atoommacht te zijn, Frankrijk geen permanente zetel in de Veiligheidsraad zou kunnen behouden.

Over de militaire waarde zijn de meningen meer verdeeld. Bij een verrassingsaanval zou de Sovjet-Unie de

vliegvelden en de raketten in de Provence vrijwel geheel kunnen uitschakelen als er maar voldoende wapens voor beschikbaar worden gesteld. De nucleaire onderzeeboten kunnen echter als onkwetsbaar worden beschouwd. Ten hoogste kan worden getwijfeld of het verbindingsstelsel tussen het commandocentrum en de schepen die op patrouille zijn, geheel betrouwbaar is.

Dan blijft het probleem of de 16 raketten (in de toekomst verhoogd tot 32) voldoende geloofwaardig zijn. Volgens de Amerikaanse opvatting van „assured destruction” zeker niet; McNamara definieerde die als vernietiging van ten minste een vijfde van de Russische bevolking en de helft van het industriële potentieel. Dank zijn de Russisch-Amerikaanse SALT-overeenkomst, die beperkingen oplegt aan de anti-raketverdediging, zouden de Franse wapens in andere steden dan Moskou grote verwoestingen kunnen aanrichten. Daarom wordt in Frankrijk betwist dat een overcapaciteit aan vernietigingskracht noodzakelijk is.

Afschrikking is echter afhankelijk van het gedragspatroon van degene die men wil afschrikken en absolute uitspraken over de effectiviteit van „deterrence” — of, zoals de Fransen met subtieler woordgebruik zeggen,

„dissuasion” — zijn weinig zinvol. Het staat vast, dat Frankrijk thans kan beschikken over een beperkt potentieel dat een verrassingsaanval kan overleven en daardoor voor dat land een zekere betekenis kan hebben als onafhankelijk element van afschrikking.

Het loutere bezit van wapens is uiteraard niet de enige factor van betekenis. Tevens moeten er mogelijkheden zijn voor hun inzet, die niet terstond als volslagen onwaarschijnlijk worden verworpen. Planning voor gebruik verhoogt de afschrikking. Daarnaast staat het aspect van werkelijk gebruik wanneer de afschrikking faalt en er toch een grootscheeps conflict uitbreekt. Dan zou de politieke wil moeten bestaan om inderdaad, zoals Debré het uitdrukte, alles op het spel te zetten. Waarmee men weer belandt bij de vraag of er wel omstandigheden denkbaar zijn dat Frankrijk, dat door de Duitse Bondsrepubliek van de Warschau-Pactlanden wordt gescheiden, autonoom tot nucleair gebruik zou overgaan, zonder dat de bezetting van vrijwel geheel Zuid-Duitsland (toch al niet het gemakkelijkste doortochtgebied) reeds tot escalatie heeft geleid.

Dr. W. F. van Eekelen, in „Internationale Spectator”, februari 1974

A. C. DE JONGE, Ikol gren

Behalve genoemde drie inleiders had in het forum zitting dr. P. E. Kraemer, directeur van het Interuniversitair Instituut voor Normen en Waarden in de samenleving te Rotterdam. Op een enkele uitzondering na werden de plenaire forumdiscussies niet afgesloten met algemene conclusies: het gedachten-oriënterend karakter van de conferentie leende zich hier toe ook nauwelijks. Daarom geeft de schrijver in het artikel een globale samenvatting overeenkomstig de inleidingen en groepsdiscussies.

Hieronder volgt het verslag van het derde gespreksthema, „Polarisatie rond defensie”, alsmede een persoonlijke kanttekening van de auteur tot besluit.

Legitimiteitscrisis of identiteitscrisis?

Aan de conferentiedeelnemers was de vraag voorgelegd waar het hoofaccent ligt bij de beschouwingen over polarisatie rond defensie: bij verschillen van inzicht omtrent het veiligheidsdenken en de functies van de krijgsmacht daarin, of bij verschillen van inzicht omtrent de meest doelmatige of gewenste inrichting van de krijgsmacht zelf?

Van de vier discussiegroepen waren er drie van oordeel dat het hoofaccent ligt bij de verschillen van inzicht omtrent het veiligheidsdenken:

In ons volk bestaat geen eenheid van opvatting omtrent de noodzaak tot instandhouding van een defensie-aparaat.

Er is onzekerheid over hetgeen moet worden verdedigd en of dit thans nog wel mogelijk is. Er is wellicht een gebrek aan gevoel van onveiligheid.

De vraag of het afschrikkingsevenwicht geoorloofd is, blijft polariserend werken.

Daarmee deelde men in grote lijnen de opvatting van Couwenberg die in zijn inleiding had betoogd dat het herleven van de polarisatie na het ontwaken uit het „koude-oorlogsyndroom” is gepaard gegaan met een toenemende twijfel ten aanzien van de legitimiteit van de traditionele integratiekaders: staat, rechtsorde en krijgsmacht, gevoed door een groeiend besef van onderlinge afhankelijkheid op het internationale vlak. Deze toenemende distantie van het verschijnsel krijgsmacht illustreert hij met een uitspraak van mej. dr. M.

Polarisatie en defensie

De Stichting Volk en Verdediging organiseerde, in samenwerking met het tijdschrift „Civis Mundi”, een conferentie op 15 en 16 februari jl. in het centrum Woudschoten te Zeist over het onderwerp „Polarisatie en defensie”. Uitgangspunten waren de artikelen in het themanummer van Civis Mundi (jan./feb. 1974): „Polarisatie en structurele hervormingen” (zie *Mil. Spect.* 143(1974)(6)282), alsmede een door de staf van de stichting opgesteld discussiestuk waarin het onderwerp werd onderverdeeld in de volgende drie globale gespreksthema's.

1. Polarisatie als maatschappelijk verschijnsel.
2. Polarisatie in de internationale politiek.
3. Polarisatie rond defensie.

Alvorens de conferentiedeelnemers de gelegenheid te geven zich groeps-

gewijze over deze thema's te buigen, werden drie inleidingen gehouden door:

— dr. S. W. Couwenberg, hoofdredacteur van Civis Mundi, over „Het polarisatieverschijnsel in historisch en actueel perspectief”;

— dr. M. R. van Gils, organisatieadviseur bij de Hoogovens, voorheen lector maatschappijwetenschappen aan het KIM, over „Achtergronden van polarisatie rond krijgsmacht en defensie”;

— drs. P. B. R. de Geus, marineofficier en militair redactiemedewerker van de Haagsche Courant en het Marineblad, die hogergenoemde inleidingen van enkele kanttekeningen voorzag.

Tijdens de tweede conferentiedag werden de resultaten van de groepsdiscussies in plenaire behandeling genomen onder leiding van de heer W. Wierda, lid van het Curatorium van de Stichting, voorheen defensiespecialist van de Tweede-Kamerfractie van de PvdA.

Klompé, voorzitter van de pauselijke commissie *Justitia et Pax*:

Hoewel de kerken de laatste jaren steeds meer wijzen op de immoraliteit van het afschrikkingsevenwicht en de grote risico's van de bewapeningswedloop, hebben zij nog nooit het bestaan van de krijgsmacht op zich zelf ongeoorloofd verklaard.

Een paradoxale houding die niet al te lang meer kan worden volgehouden, aldus Couwenberg. Zelf overtuigd van de immoraliteit van althans het nucleaire afschrikkingssysteem, legde hij zich neer bij de noodzaak ervan vanwege het ontbreken van internationale integratiekaders.

In aansluiting op zijn artikel in het januari/februari-nummer van „*Civis Mundi*” van Van Gils in zijn inleiding meer het accent gelegd op de identiteitscrisis waarin de krijgsmacht momenteel zou verkeren, voortvloeiende uit de veranderingen in taakstelling van de krijgsmacht als gevolg van de nucleaire en conventionele bewapeningswedloop enerzijds en de grotere waarschijnlijkheid van beperkte gewapende conflicten van subconventionele aard beneden de drempelgrenzen van het afschrikkingsevenwicht anderzijds. Deze verschillende taakstellingen vereisen een toenemende specialisatie, die de vroegere homogeniteit en uniformiteit van de krijgsmacht doorbreekt. Voorts betekent de civiele bemoeienis met de problemen van een nucleaire oorlogsvoorbereiding een aantasting van de professionele autonomie van de krijgsmacht. De toenemende complexiteit van het strategische denken roept daarom bij het publiek niet zo zeer twijfels op ten aanzien van de vraag of een krijgsmacht nog wel noodzakelijk is, maar veeleer gevoelens van onmacht, aldus Van Gils, uitmondende in al dan niet relevante vragen als:

— is de krijgsmacht wel sensitief genoeg met betrekking tot de consequenties van het gebruik van militaire macht (Vietnam)?

— zijn de wapens in goede handen?

— zijn de politici nog wel in staat de krijgsmacht te controleren?

Tijdens de plenaire discussie hierover zocht De Geus aansluiting bij de gedachtenwisseling over de internationale polarisatie. Wezenlijk was naar zijn mening de vraag of er nog een gevaarlijke tegenstelling tussen Oost en West bestaat; afhankelijk van het antwoord daarop wordt de legiti-

teit van de krijgsmacht al dan niet erkend. Zelf de vraag bevestigend, moest hij constateren dat vrij grote groepen in de samenleving geen actuele dreiging meer ervaren en daarom ook de noodzaak van een krijgsmacht niet meer inzien. Langs deze scheidslijn voltrekt zich dan ook in hoofdzaak de polarisatie rond defensie, aldus De Geus.

De beschouwingen van Van Gils inzake de identiteitscrisis deelde hij in het geheel niet; deze zou daarbij te veel steunen op, met name Amerikaanse, literatuur. Zelf had hij — althans bij marine en luchtmacht — nauwelijks iets gemerkt van twijfels over de eigen taak of omtrent het primaat van de politiek, zij het dan dat de politici zich de laatste jaren wel bijzonder besluiteloos hadden betoond. Het nucleaire dilemma achtte hij voor Nederland weinig relevant, gezien de duidelijk afgebakende conventionele taak van ons land.

Twee niveaus van polarisatie rond defensie

Vele conferentiedeelnemers betreurden het dat de zogenaamde fundamentele polarisatie rond defensie, nl. die met betrekking tot het veiligheidsbeleid en de functies van de krijgsmacht daarin, in de praktijk van alledag vaak zo weinig reliëf krijgt. Geconstateerd werd dat deze polarisatie zich op een vrij elitair niveau voltrekt en bij de grote massa niet „overkomt”. Voor het brede publiek speelt veelal slechts de zogenoemde interne of secundaire polarisatie ten aanzien van de meest doelmatige of gewenste inrichting van de krijgsmacht, hetzij omdat die polarisatie rechtstreeks te maken heeft met het maatschappelijke conflict rond de verdeling van macht, kennis en inkomens onder de rechtstreeks betrokkenen, hetzij omdat zij voldoende spectaculaire aspecten vertoont om tot de publieke opinie te kunnen doordringen.

Terwijl sommigen van oordeel waren dat men de secundaire polarisatie rond defensie niet in redelijkheid tot een goed einde kan brengen zonder bevordering van het inzicht in de daaraan ten grondslag liggende fundamentele veiligheidsproblematiek, meenden anderen dat de noodzaak tot vermaatschappelijking, democratisering en modernisering van de krijgsmacht los staat van het antwoord op de vraag of er een krijgs-

macht moet zijn, en wat de omvang en taakstelling daarvan moeten zijn.

Polarisatie binnen de krijgsmacht

Aan de hand van de discussie over de verschillende dimensies van polarisatie binnen de krijgsmacht werden verspreide, niet uitdrukkelijk als zodanig gepresenteerde, pogingen ondernomen om genoemde twee niveaus van polarisatie rond defensie met elkaar in verband te brengen. Zo ging Van Gils nader in op het vaak gehanteerde polarisatiethema van vermaatschappelijking van de krijgsmacht, een zaak waar hij zelf nogal ambivalent tegenover stond. Allerlei zaken, zoals gelijke recrutering uit alle maatschappelijke lagen, verburgerlijking van militaire functies, externe recrutering van het management, aanpassing van de krijgstuuch in het kader van de invoering van de civiele bedrijfsdemocratie, e.d., kwamen hem op zich zelf uiterst wenselijk voor, maar verwezenlijking daarvan zou steeds opnieuw moeten worden getoetst aan de specifieke doelstellingen van de krijgsmacht en de wijze waarop deze doelstellingen zouden kunnen worden gerealiseerd.

Kan een dergelijk proces leiden tot versterking van recruitersmogelijkheden? Of tot een verzwakking van identificatiemogelijkheden met het militaire beroep? Vermaatschappelijking is onontkoombaar, aldus Van Gils, maar de vraag is waar de grenzen liggen. Zijn verwijt aan de krijgsmacht zou zijn, dat men geen duidelijk beleid voert waarin een vermaatschappelijkingsproces alle kansen kan krijgen. Zijn verwijt tot groepen in de samenleving zou zijn dat men zich wel wat al te gemakkelijk ervan afmaakt door te eisen: „Zij moeten maar net doen als wij”.

Ook De Geus had in zijn inleiding reeds op voorhand vastgelegd dat de specifieke aard van de krijgsmacht naar zijn mening aan vermaatschappelijking bepaalde randvoorwaarden stelt die niet zouden mogen worden overschreden. Zijns inziens zou vermaatschappelijking een tweezijdig proces moeten zijn, waarbij de krijgsmacht zich openstelt voor beïnvloeding van buitenaf en de samenleving de bereidheid moet opbrengen het specifieke karakter van de krijgsmacht te aanvaarden.

Overigens gaf hij de critici gelijk die

het personeelsbeleid van de krijgsmacht gebrek aan visie, hervormingsgezindheid en slagvaardigheid verwijten.

De nadruk die Van Gils en De Geus legden op het specifieke karakter van de krijgsmacht ontlokte één van de deelnemers de voorspelling dat vermaatschappelijking van de krijgsmacht niet door de bevolking zal worden geaccepteerd, tenzij aan de hand van het fundamentele veiligheidsbeleid kan worden uitgelegd wat het specifieke van de krijgsmacht dan wel precies behelst.

Een ander heet hangijzer waarop zowel fundamentele als secundaire polarisatie rond defensie zich toespitsen, zagen vele deelnemers in het dienstplichtfenomeen. Zo was één van de discussiegroepen van oordeel dat de vorming van een vrijwilligersleger voor de krijgsmacht als instituut een vermindering van polarisatie zou kunnen betekenen, maar dat daarmee tegelijkertijd de polarisatie rond de legitimiteit van defensie zou worden verscherpt.

Overigens achtten slechts weinigen het mogelijk voldoende vrijwilligers voor de krijgsmacht te kunnen interesseren.

Van Gils was van mening dat de kern van het dienstplichtvraagstuk de kwestie van de onrechtvaardige verdeling daarvan was. Ook al zou men verkorting van de diensttijd en optrekking van de wedde tot het betalingsniveau van beroepsmilitairen koppelen aan een structurele hervorming van het personeelsbeleid in de krijgsmacht — waarvoor o.a. De Geus een krachtig pleidooi hield — dan nog zou de druk uit de samenleving op het dienstplichtsysteem als zodanig daarmee niet worden ondervangen, en zowel binnen als buiten de krijgsmacht zou de polarisatie rond defensie voortduren.

Daarom kwam men dan als vanzelf op de derde dimensie van het polarisatievraagstuk binnen de krijgsmacht, nl. dat van de benodigde defensiebudgetten. Modernisering van de krijgsmacht, zowel op materieel als op personeelsgebied kost steeds meer geld. Dat betekent, aldus Van Gils, dat de samenleving iedere keer opnieuw onder druk komt te staan om de daartoe vereiste budgetten op te brengen. Deze offers zullen alleen dan blijvend worden gebracht indien men de internationale conflictsituat-

ties als dreigend blijft afschilderen. Binnen de krijgsmacht leidt het budgetprobleem tot een voortdurende strijd om personele en materiële prioriteiten.

Ten slotte werd de vraag, van welke groepen in de krijgsmacht de meest polariserende werking uitgaat, zeer verschillend beantwoord. Velen wazen op de VVDM, en dan met name op de kern daarbinnen die erop uit zou zijn steeds opnieuw controversen te scheppen ten einde de krijgsmacht te ondergraven. Anderen zagen het polariseren van de VVDM als een reactie op de starheid van het officierscorps, waarvan de polarisatie oorspronkelijk zou zijn uitgegaan. Enkelens zagen ook op controversen tussen groepen beroepsmilitairen onderling.

Over het algemeen was de neiging groot om in dit kader niet van „schuldigen” te spreken, maar de oorzaak van de polarisatie binnen de krijgsmacht te zoeken in de starheid van het systeem. Velen vreesden dan ook, dat de defensieorganisatie te log zou zijn om snel in te spelen op maatschappelijke veranderingen.

Bij wijze van conclusie vertaalde Couwenberg polarisatie binnen de krijgsmacht als een verbijzonderde voortzetting van de historische controverse tussen links en rechts, tussen progressief en conservatief. De ene stroming wil de krijgsmacht qua samenstelling en inrichting vermaatschappelijken en het militaire straffen tuchtrecht humaniseren; daartegenover staat een andere mening die blijft vasthouden aan de beproefde hiërarchieke structuren van voorheen.

Een aantal deelnemers beklemtoonde dat deze controverse door alle personeelscategorieën en generaties binnen de krijgsmacht heen loopt en zich langs alle genoemde dimensies van polarisatie rond defensie voltrekt.

Persoonlijke kanttekening

Als één ding mij na deze conferentie in het bijzonder is bijgebleven, aldus schrijver, dan is dat de overtuiging dat steeds meer mensen gaan beseffen, dat de vraagstukken van polarisatie rond de militaire organisatie niet op zich zelf staan, maar symptomen zijn van een groeiende legitimiteits- en identiteitscrisis rond het defensievraagstuk. Hoewel nog

maar aarzelend, breekt langzamerhand het vermoeden door dat het traditionele, nog uit de tijd van de Tweede Wereldoorlog stammende, maar nog steeds bij vele burgers en militairen heersende, oorlogsbeeld met bijbehorend krijgsmachtbeeld door allerlei strategische en maatschappelijke ontwikkelingen is achterhaald. De behoefte aan verbreding van het inzicht in de veranderende functie van militaire macht in het totaal van het veiligheidsbeleid neemt dan ook gestadig toe.

Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat in de publieke en militaire opinie te weinig aan deze behoefte wordt tegemoetgekomen. Twijfels over het waarom en het hoe van onze defensie-inspanning worden nog maar al te vaak beantwoord met kreten als „de Russen komen” en met dooddoeners als „NAVO-verplichtingen”. Wie dóórvraagt wordt verwezen naar teksten in de Grondwet, of naar de aanvaarding van de defensiebegrotingen in het parlement. Begrippen als „afschrikkingsevenwicht”, „flexible response” en „crisis management” fungeren vaak meer als toverformules dan dat zij tot beter begrip bijdragen, te meer daar theorie en praktijk in dit opzicht nauwelijks met elkaar overeenstemmen.

Zolang men niet erin slaagt veranderende inzichten in het veiligheidsvraagstuk op een breed publiek over te brengen, zullen ook structurele hervormingen niet worden begrepen en zal de polarisatie rond krijgsmacht en defensie blijven voortduren.

„Polarisatie en defensie”, door A. M. A. Ehren, in „Civis Mundi”, mei/juni 1974 A. C. DE JONGE, Ikol gren

